

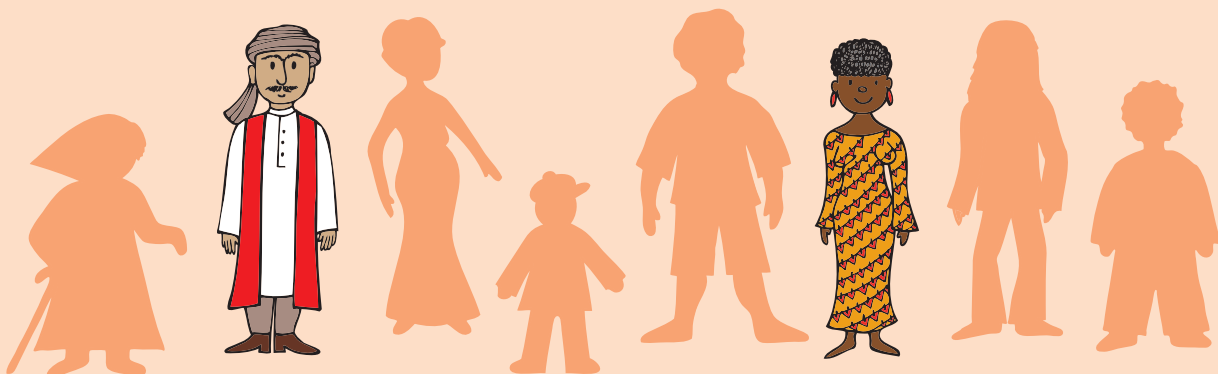
Andrea Krchová a Hana Víznerová

Evropská kontaktní skupina
v České republice

Diskriminace azylantů a azylantek v ČR z genderové perspektivy

fakta a doporučení

Evropská kontaktní skupina v České republice je občanské sdružení, které prosazuje rovné příležitosti mezi muži a ženami, bojuje proti rasismu a diskriminaci a mění zažitý genderové stereotypy a předsudky v ČR i v Evropě.

Čím se zabýváme?

- **ženy na trhu práce**
diskriminace na trhu práce, nezaměstnanost, práce z domova, rekvalifikace a návrat do zaměstnání po mateřské a rodičovské dovolené
- **migrace a integrace**
postavení cizinců a cizinek ve společnosti, problémy, kterým čelí při začleňování do většinové společnosti, odlišné modely integrace, komunitní rozvoj, svépomocné aktivity migrantů a migrantek
- **rovné příležitosti mezi muži a ženami**
osvěta, vzdělávání, publikace a kampaně

Jaké jsou naše aktivity?

odborné přednášky • semináře • interaktivní vzdělávací workshopy • mezinárodní konference • multikulturní skupiny • sociologické výzkumy • analýzy • informační a osvětové kampaně • zahraniční stáže • síťování • publikační činnost

Jsme součástí **České ženské lobby**, platformy nevládních neziskových organizací, která hájí práva žen nejen v ČR.

Evropská kontaktní skupina v České republice

www.ekscr.cz, office@ecgnet.cz

Žitná 45, Praha 1, 110 00

tel./fax: 222 211 799

DISKRIMINACE AZYLANTŮ A AZYLANTEK V ČR Z GENDEROVÉ PERSPEKTIVY

Fakta a doporučení

Vydala: **Evropská kontaktní skupina v České republice** v roce 2008

Autorky: **Andrea Krchová, Hana Víznerová**

Na výzkumu spolupracovala: **Eva Hladíková**

Editorka: **Eva Kavková**

Jazyková korektura: **Alena Bartůňková**

Ilustrace: **Leona Marcinko**

Grafická úprava a sazba: **TFSOFT**

Tisk: **Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.**

První vydání, náklad 1000 výtisků

© Evropská kontaktní skupina v České republice, 2008

ISBN 978-80-254-2035-5

Obsah

Úvodní slovo	3
1 Úvod	5
2 Co znamená být diskriminován/diskriminována	8
3 Jak probíhá migrace a integrace do české společnosti	16
4 Jaké jsou zkušenosti žen a mužů v procesu migrace a integrace	25
5 Jaké to je být azylant/azylantka v České republice	34
6 Co vědí azylanti a azylantky o ČR a co víme my o nich	42
7 Jak je jazyk důležitý	51
8 Co všechno znamená mít práci	59
9 Závěrem	71
Doporučení, rady a zamyšlení	72
Literatura a zdroje dat	75

Úvodní slovo

Mé první setkání s EKS se konalo před třemi lety – právě v přelomovém období v mém životě, kdy moje rodina začala doslova z ničeho stavět náš Nový Domov.

Tak se stalo, že jsme se společně s mužem a dvěma syny najednou objevili v Čechách, prakticky bez jakékoli přípravy. V důsledku tíživé politické situace v Bělorusku jsme byli nuceni opustit vlast a získali v České republice mezinárodní ochranu. Spolu s hromadou formulářů, v pro nás v té době nepříliš srozumitelném jazyce, jsme dostali i šanci – šanci vybudovat nový domov, pro nás jako manžele, pro naše děti. Naše rodina získala spolu s nezvyklým statutem „azylant“ i úžasný los – vstupenku na svátek života, který se dá žít beze strachu o existenci našich dětí i vlastní. Los, na který jsme vyhráli.

Prvním člověkem, se kterým jsem se dala do řeči během ranních pochůzek, se stal úžasně milý metař, který se ve své reflexní oranžové bundě vyskytoval na mé cestě stále ve stejnou dobu, pedantsky přemísťuje kontejnery s odpadem po Finské ulici, kde jsme žili. Dělal to obdivuhodně lehce, přitom stále žertoval a svým formálním přáním dobrého dne vytvářel iluzi našeho přátelství. Tam „doma“, v minulém životě, by mne ani nenapadlo zdravit se s kolemjdoucím, prostě s neznámým člověkem. A tady rituál pronikl prostě do mého podvědomí a elementární ranní „bezvýznamný“ pozdrav se změnil v konstantu potvrzující moji existenci. Jakoby už mne tu někdo znal a najednou se mám s kým pozdravit – a rázem už se nezdá být tak prázdné.

Brzy mi nabídka EKS účastnit se Mezinárodní konference žen, která se konala v Kostelci nad Černými lesy, dala možnost pocítit, že nejsem sama se svými problémy. A to bylo také to oficiální přivítání, po kterém jsem v dané chvíli velmi toužila. S velkou radostí jsem dojela do toho nádherného městečka, kde jsem se seznámila nejen s členkami organizace, ale i s účastnicemi setkání z více než 20 zemí. Spřátelení se s tak zajímavými spoluúčastnicemi bylo prostě jedinečné. Spousta nových informací a pozitivních emocí mi dodala naději na vyřešení problémů mé rodiny a ukázala mi nové možnosti. Do Prahy jsem se vrátila jako jiný člověk.

Od té doby jsme s EKS v kontaktu a aktivně spolupracujeme. Velmi se mi líbí přístup EKS k výzkumům, které provádí. Jsou totiž nejen zajímavé, ale i potřebné. Poslední projekt „Diskriminace azylantů a azylantek v ČR z genderové perspektivy“ se mi zdál velmi netradiční v tom, že nestavěl respondenty a respondentky do typizovaných situací, ale dal jim prostor, aby mohli svými slovy převyprávět to, s čím se setkávají. „Pohled zevnitř“ na problematiku diskriminace je určitě velmi inovativní na poli genderových studií.

ÚVODNÍ SLOVO

V mém případě přinesl výzkum prospěch v širokém slova smyslu. Když jsme odpovídali na otázky, měli jsme s manželem možnost posoudit je jak z mužského tak z ženského úhlu pohledu a často jsme se u odpovědí neshodli. Tato výměna názorů, která probíhala v naší rodině, byla zajímavá a přínosná a věřím, že podobné diskuze rozšířily obzory i v jiných rodinách, ve kterých výzkum probíhal.

Všeobecný názor na problematiku azylantů se velmi liší od toho, co si o tom myslím já sama. Díky tomu, že jsem se účastnila výzkumu EKS, jsem měla možnost vyjádřit svůj subjektivní názor na věc. Genderové rozdíly nejsou podle mě zcela stěžejní – spíše dávají možnost podívat se na obvyklé věci neobvyklým úhlem pohledu. Například posouzení úrovně a stupně integrace azylantů, kteří se účastnili výzkumného projektu EKS, může být jiné, na první pohled dokonce i protichůdné u dotazovaných mužů a žen. Když ovšem otevřete prostor po diskuzi, tak jak to udělala EKS, ukazuje se, že obě skupiny přikládají důležitost různým věcem, ale v konečném hodnocení se shodují.

Myslím si, že je třeba nahlížet na proces diskriminace azylantů a azylantek v České republice netradiční optikou, tak jak to udělala EKS. Doufám, že jejich progresivní přístup ke zkušenostem multikulturního soužití z genderového hlediska pomůže nejen azylantům, ale i obyvatelům hostitelské země nalézt cestu k harmonickému soužití.

Natálie

1 Úvod

V projektu „Diskriminace azylantů a azylantek v ČR z genderové perspektivy“, který probíhal od července 2007 do června 2008, jsme se chtěly dozvědět, jaký je život uprchlíků v naší zemi, co předcházelo jejich nucenému odchodu z rodné země (nebo ze země jejich předchozího pobytu) a s jakým chováním se tu každodenně setkávají. V publikaci předkládáme výsledky našeho výzkumného šetření, snažíme se popsat konkrétní případy diskriminace a odpírání rovného zacházení a zaznamenat rovněž pozitivní příklady, které jsou charakterizované genderovou a interkulturní senzitivitou v přístupu k osobám pocházejícím z odlišného socio-kulturního prostředí. Ve výzkumu jsme kladly velký důraz na zjištění, jakou roli v konkrétních případech diskriminace hraje příslušnost k jednomu z pohlaví.

O poznatky, které jsme získaly, se chceme podělit s každým, kdo má zájem dozvědět se o problematice uprchlictví více. Naším záměrem je zvýšit obecné povědomí o životě azylantů a azylantek v České republice, přinést pravdivé a nezkrácené informace a tím bořit zažitá stereotypy a předsudky v myšlení každého z nás.

Součástí publikace je rovněž řada doporučení a praktických rad, jak toto nerovné zacházení odstranit. Jsou určená nejen orgánům státní správy, které přímo vytvářejí zákony a nastavují tím právní a institucionální rámec života azylantů a azylantek. Naše doporučení se týkají i státních a neziskových organizací, které přicházejí do bezprostředního kontaktu s uprchlíky, a také jednotlivců a široké veřejnosti. Protože k tomu, aby se uprchlíci u nás cítili opravdu jako doma a ne jako nechtěná a nevítaná návštěva, může přispět každý z nás.

Při kvalitativním výzkumu jsme použily metodu hloubkových polostrukturovaných rozhovorů. Celkem proběhlo 30 rozhovorů s 14 azylanty (jeden respondent poskytl rozhovor opakovaně, neboť jeho aktuální životní zkušenost se nám jevila jako velmi podnětná) a 15 azylantkami.

Oslovení respondentů proběhlo nejprve na základě kontaktů z předchozích aktivit pořádaných EKS (šlo zejména o respondentky, které se účastnily multi-kulturní ženské konference v Kostelci nad Černými lesy v roce 2005). Metodou „sněhové koule“ jsme získávaly kontakty na jejich známé, přátele a rodinné příslušníky z regionů celé České republiky. Další významnou cestou, jak respondenty a respondentky kontaktovat, byla spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi (dále jen NNO), které pracují s uprchlíky a žadateli a žadatelkami o azyl, a to jak na území hlavního města Prahy, tak především v regionech.

Hovořily jsme tedy celkem s 29 respondenty a respondentkami z Prahy a dalších měst a obcí z celé České republiky. Záměrně jsme si vybíraly sídla s různou velikostí a s různou vzdáleností od Prahy. Ověřily jsme si tak naši domněnku, že nabídka pomoci ze strany NNO se do značné míry koncentruje v Praze a dalších velkých městech. V regionech a především pak v menších městech je nabídka takovýchto služeb buď velmi malá, nebo téměř neexistující. Zároveň jsme mohly srovnávat integrační strategie azylantů a azylantek v závislosti na formální pomoci ze strany státních orgánů a dalších institucí či neformální pomoci ze strany sousedů, spolupracovníků, či jiných vazbách založených na osobních a lidských možnostech spíše než na formálním, institucionálním poskytnutí pomoci.

Respondenti/ky pocházejí ze zemí, které jsou sužované diktaturou politických elit buď dané země, nebo zemí okolních. Ve výzkumném vzorku jsou též lidé z oblastí, kde probíhal či stále probíhá etnický konflikt. Konkrétně jde o Ázerbájdžán, Bělorusko, Rusko, Čečensko, Kazachstán, Ukrajinu, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Afghánistán, Sýrii, Moldavsko a Somálsko.

Naším respondentům/kám byl udělen azyl v rozmezí od roku 1998 do roku 2007, největší počet získaných azylů v rámci našeho vzorku byl v roce 2005 a 2006. Délka pobytu po udělení azylu se v průběhu sběru dat jevila jako velmi podstatná. Zajímavé bylo, že každý/á z respondentů/ek zažil jiné období platné legislativy, proto se některé části výpovědí a jejich komentáře nebudou shodovat s platnými právními předpisy České republiky.

Převážná většina našich respondentů/ek je vysokoškolsky vzdělaná. Polovina ze všech dotazovaných je zaměstnaná, dále podnikají, jsou na rodičovské dovolené a téměř třetina dotazovaných je v tuto chvíli registrována na úřadu práce. Mluvily jsme s lidmi v produktivním věku od 22 do 55 let.

Naší podmínkou pro výběr respondenta/ky bylo porozumění v českém jazyce a schopnost reagovat na otázky. Odpovědi jsme nechtěly zkracovat překladem v případě, že by část vzorku mluvila česky a část ne.

S respondenty/kami jsme vedly polostrukturované rozhovory, měly jsme k dispozici soubor otázek, které jsme v průběhu rozhovoru upravovaly tak, aby „padly na tělo“ každému dotazovanému/né. Rozhovory jsme po informovaném souhlasu s tím, jak bude s rozhovorem nakládáno, nahrávaly. Nahrávky sloužily jako podklad pro přepis, ze kterého čerpáme citace. Metodu kvalitativního sběru dat, ze které vycházíme, jsme zvolily záměrně. Chtěly jsme touto cestou získat hluboký, podrobný, integrovaný obraz o zkušenostech, životních situacích a podmínkách specifické skupiny osob.

Touto publikací chceme přispět ke zvýšení obecné informovanosti široké veřejnosti, státních úředníků/ic, zaměstnanců/kyň, vzdělávacích či zdravotnických institucí, nevládních neziskových organizací, a to především těch, kteří se ve své práci přímo setkávají s azylanty a azylantkami. Publikace je rovněž určena politikům a političkám, kteří o životech uprchlíků rozhodují na legislativní úrovni.

Chceme vám zprostředkovat životní zkušenosti lidí, kteří přišli do České republiky hledat nový domov. Budeme se snažit reálně vypovědět, za jakých podmínek se tu usazují, začínají se učit český jazyk, hledají si zaměstnání, nové přátele, vychovávají děti a učí se znát novou kulturu, zda tu nový domov opravdu nalézají, kdo

a co jim v tom pomáhá, případně kdo a co jim životní situaci naopak znepríjemňuje, zhoršuje a staví jim do cesty jen další překážky.

První čtyři kapitoly jsou pojaty velmi obecně. Předkládáme v nich průřezová témata a každé z nich se potom ve své konkrétní podobě bude objevovat i v dalších třech kapitolách, které už budou jasně zacílené na problematiku azylových žadatelů a azylových žadatelek. Obecnými, nebo-li průřezovými tématy pro nás jsou diskriminace, migrace a integrace, gender a azylová procedura.

Každá kapitola v publikaci začíná stručným úvodem a vysvětlením základních pojmů, které v kapitole budeme používat a které je dobré pro pochopení problematiky znát. V neposlední řadě je také nutné vědět, v jakém smyslu jsou námi používány. Téma pak zasadíme do právního rámce a seznámíme vás s platnou legislativou, která se k dané problematice vztahuje. Přiblížíme vám, jak problém vidí sami azyloví žadatelé a azylové žadatelky a v některých případech i úřady práce. Podělíme se s vámi o zahraniční zkušenosti a příklady dobré praxe v daném oboru a kapitolu uzavřeme doporučeními a praktickými radami. Jsme přesvědčené, že každý z nás může přispět k tolerantnější, kulturně a genderově senzitivnější společnosti. Na závěr jsme proto připravily několik podnětů k zamyšlení, jakým směrem se můžeme ubírat v našem každodenním jednání.

Celou publikaci vás budou provázet tři postavičky: Nia, Habiba a Murad, se kterými jste se mohli setkat již v našem multikulturním diáři. Postavičky vás vždy upozorní na začátek kapitoly, na to, jak danou problematiku vnímají azyloví žadatelé a azylové žadatelky a také na příklady dobré praxe ze zahraničí. Věříme, že vás naše publikace zaujme a že v ní naleznete nové, podnětné a užitečné informace.

NIA

HABIBA

MURAD

2 Co znamená být diskriminován/diskriminována

Uvedení do problematiky

V této kapitole se budeme věnovat obecnému pojetí diskriminace, vysvětlíme základní pojmy a souvislosti a zprostředkujeme subjektivní pohledy na diskriminaci azylantů a azylantek žijících v České republice. Ukážeme tedy, jak oni/ony sami/y diskriminační a nerovné zacházení vnímají. Konkrétní případy diskriminace v souvislosti s jazykovou bariérou, přijetím na trh práce či soužitím s majoritou budou pak předmětem dalších, tematicky zaměřených kapitol.

Diskriminace se děje na základě předsudků. Tak označujeme názory nebo postoje jedné skupiny vůči druhé. Diskriminace naopak spočívá ve skutečném jednání s druhými. Předsudky se v myšlení lidí udržují pomocí stereotypního uvažování, které může vycházet z přejatých, často špatných či nedostatečných informací. Mluvíme-li o diskriminaci, máme na mysli jakékoli chování, kterým bychom mohli dát druhému člověku najevo, že nám není příjemné s ním mluvit, potkávat ho či s ním pracovat. Projevy diskriminace mohou být zcela zřejmé, či se mohou v chování každého z nás projevovat skrytě, například v mimice, zvoleném tónu komunikace, změně gestikulace atd.

Zákaz diskriminace vychází z principu spravedlivého posuzování člověka podle jeho osobních kvalit a schopností, nikoliv podle příslušnosti k určité skupině. Diskriminace není jen problémem menšin, obětí diskriminace se můžeme stát všichni. Diskriminován může být jak jedinec, tak i celá skupina.

Diskriminační chování se může projevovat v různých formách. Přímou diskriminací se rozumí jednání, kdy je s určitou osobou na základě určitého diskriminačního důvodu zacházeno méně příznivě (tedy nerovně) než s jinou osobou ve stejné nebo srovnatelné situaci. Nepřímá diskriminace je jednání, kdy zdánlivě neutrální rozhodnutí znevýhodňuje či zvýhodňuje jednoho člověka vůči jinému na základě vymezených diskriminačních důvodů. Za nepřímou diskriminaci se nepovažuje, pokud zdánlivě neutrální rozhodnutí, rozlišování nebo postup jsou objektivně odůvodněny cílem a prostředky k dosažení uvedeného cíle jsou přiměřené a nezbytné (Věz a nediskriminuj! 2007: 41–44).

Diskriminační jednání má své kořeny v rodinném prostředí, ve kterém vyrůstáme, ve vzdělávacím systému, vychází ze situací, ve kterých se každodenně ocitáme, a v neposlední řadě nás ovlivňuje i naše blízké okolí, stereotypní naladění společnosti a působení médií.

Z jakého důvodu může být člověk diskriminován? Může jít o důvody, jejichž atributy jsou vrozené nebo získané: rasa nebo etnický původ, pohlaví, věk, zdravotní postižení, sexuální orientace, náboženství nebo víra, národnost, politická příslušnost a další. S diskriminačním chováním se můžeme setkat v různých životních situacích: při hledání zaměstnání, v zaměstnání, v povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, v oblasti sociálního zabezpečení, v přístupu k zdravotní péči, vzdělání, v přístupu ke zboží a službám, k bydlení či v přístupu k politické participaci.

Diskriminace na základě pohlaví představuje různé formy znevýhodňování žen a mužů, resp. zamezování přístupu ke zdrojům, možnostem a příležitostem na základě pohlaví bez přihlídnutí k individuálním schopnostem a osobnostnímu potenciálu. Diskriminace na základě pohlaví se objevuje ve všech sférách a oblastech lidské činnosti – ekonomické, sociální, právní, rodinné, kulturní atd. Příkladem přímé diskriminace na základě pohlaví je nerovnost v odměňování mužů a žen v zaměstnání. Nepřímá diskriminace se na tomto poli prokazuje velmi obtížně. Časté jsou situace, kde se zákon, politika nebo praxe jeví jako neutrální, ale ve výsledku mají negativní dopad na jedno nebo druhé pohlaví.

Právní rámec

Ochranu před diskriminací upravuje řada mezinárodních úmluv, kterými je ČR vázána (např. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace; Mezinárodní pakt o občanských a politických právech; Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech; Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen; Úmluva o právech dítěte; Úmluva o ochraně lidských práv a svobod přijatá Radou Evropy; Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin; Úmluva č. 111 o diskriminaci v zaměstnání a povolání přijatá MOP; Úmluva č. 100 o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty) (Bobek, Bouková, Kühn eds. 2007).

Zákaz diskriminace vyplývá již z čl. 7 Všeobecné deklarace lidských práv, který stanoví rovnost před zákonem a právo na ochranu před diskriminací z jakéhokoliv důvodu. Úmluvy Organizace spojených národů rovněž obsahují ustanovení zakazující diskriminaci, včetně diskriminace založené na rase, barvě pleti, rodovém, národnostním nebo etnickém původu.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (č.120/1976, dále jen Pakt) obsahuje závazek státu zajistit bez jakéhokoliv rozlišování přístup k právům zaručeným Paktem a právo na účinnou ochranu při jejich

porušování, zajištěnou právními, správními nebo zákonodárnými orgány nebo jiným orgánem. Pakt zaručuje rovnost před zákonem a právo na stejnou ochranu před diskriminací z jakýchkoliv důvodů, např. i z důvodů rasy a barvy pleti (čl. 26). Kontrolním orgánem Paktu je Výbor pro lidská práva; posuzuje periodické zprávy smluvních stran o opatřeních k zajištění plnění závazků vyplývajících z Paktu. Česká republika předložila Výboru pro lidská práva úvodní zprávu o plnění závazků plynoucích z Paktu 3. března 2000.

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, 95/1974 Sb. (dále jen Úmluva), zahrnuje pod pojem rasové diskriminace „jakékoliv rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo na národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoliv jiné oblasti veřejného života“. Úmluva zavazuje smluvní strany nejen k zákazu a odstranění rasové diskriminace, ale také k zajištění účinné ochrany pro oběti jednání, naplňující její znaky podle Úmluvy, prostřednictvím vnitrostátních soudů nebo jiných orgánů (čl. 2 a čl. 5). Úmluva zakládá vlastní mechanismus kontroly plnění závazků smluvních stran, kterou je pověřen Výbor pro odstranění rasové diskriminace. Základem je předkládání zpráv smluvních stran o zákonodárných, soudních a jiných opatřeních k provedení Úmluvy.

Zásadní vliv na podobu českého antidiskriminačního práva nese vstup ČR do EU. V současné době existuje v ČR velmi roztržštěná, nekomplexní obrana proti diskriminaci, která v řadě oblastí neodpovídá požadavkům kladeným EU. Antidiskriminační úprava je v současné době v ČR obsažena v mnoha zákonech. Její nejednotnost se projevuje mimo jiné i tím, že rozsah povinnosti zajišťovat rovné zacházení a ochranu před diskriminací je v jednotlivých zákonech (a tedy i pro různé situace) formulován různě. Stejně tak rozdílně je v jednotlivých zákonech stanoven i rozsah nároků, kterých se mohou oběti diskriminace domáhat.

Obecný zákaz diskriminace můžeme nalézt na nejvyšším místě hierarchicky uspořádané pyramidy českého právního řádu (sestavené podle stupně právní síly daných předpisů), a to v čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, který zaručuje základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

V zákonné rovině je ochrana před diskriminací nejlépe a nejobsažněji upravena ve sféře pracovního práva (zákoník práce, služební zákon, zákon o vojácích z povolání, zákon o zaměstnanosti, zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, zákon o platu). Proti diskriminaci však nejsou při výkonu své pracovní činnosti přímo chráněni zastupitelé, poslanci, senátoři, dobrovolníci, osoby ve výkonu civilní služby, vězni,

osoby vykonávající povolání, která nejsou závislou činností, členové stavovských organizací, kdy členství v těchto organizacích představuje podmínku pro výkon určitého povolání (jde např. o povolání stomatologa, advokáta atd.).

Směrnice EU i mezinárodní úmluvy o lidských právech a základních svobodách umožňují provádět tzv. pozitivní opatření. Ta však nejsou v českém právním řádu nijak podrobněji upravena.

Česká republika je podle směrnic EU povinna pověřit určitý subjekt podporou rovného zacházení. V platném právním řádu však žádná instituce, která by byla schopna efektivně zajišťovat rovné zacházení a boj s diskriminací v souladu se směrnicemi EU, neexistuje. Lhůta ke splnění povinnosti provést antidiskriminační směrnice EU do právního řádu ČR uplynula již s koncem roku 2006, antidiskriminační zákon prošel v roce 2008 postupně Poslaneckou sněmovnou a Senátem (www.diskriminace.cz).

Legislativa a gender

Organizace spojených národů se již několik desítek let zabývá právní ochranou žen. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979, dále jen Úmluva) je mezinárodní úmluva týkající se práv žen, zakazuje jakékoli činění rozdílu, vyloučení nebo omezení provedené na základě pohlaví, které narušuje nebo ruší uznání, požívání nebo uplatnění ze strany žen ve všech oblastech. Výbor OSN pravidelně monitoruje vývoj při implementaci Úmluvy a pořádá slyšení o zprávách předložených smluvními stranami.

Deklarace o odstranění násilí páchaného na ženách (1993) – nebo také Vídeňská deklarace – uvádí násilí páchané na ženách jako „jeden z hlavních mechanismů, kterými jsou ženy nuceny do podřízeného postavení ve srovnání s muži“. OSN jmenovala speciálního zpravodaje k násilí páchanému na ženách, aby sbíral data a doporučil opatření k odstranění tohoto druhu násilí a jeho příčin.

Evropská sociální charta obsahuje několik specifických práv žen, zejména právo na rovnou odměnu, ochranu matek a pracujících žen a sociální a ekonomickou ochranu žen a dětí. Dodatkový protokol z roku 1988 zahrnul rovněž právo na rovné příležitosti a rovné zacházení v oblasti zaměstnání a profese bez diskriminace na základě pohlaví. Revidovaná Sociální charta obsahuje nediskriminační klauzule na základě různých důvodů, jedním z nich je i pohlaví (www.diskriminace.cz).

Jak to vidí azylanti a azylantky

Azylanti a azylantky, se kterými jsme se setkaly během našeho výzkumu, byly nuceny odejít ze své země původu, ze země, kde vyrůstali, chodili do školy a mají tam svou rodinu, zejména z politických důvodů, které na mnoha místech vedou až k válečným konfliktům. Azylanti/ky prchají před dopady politicko-represivních opatření, či z oblastí, kde jsou bezprostředně ohroženi na životech válečným konfliktem a hledají v nové zemi útočiště a bezpečí, hledají azyl. Nepožadují nic než rovné zacházení v případech, že se Česká republika rozhodne jim azyl udělit.¹ Tyto zkušenosti se promítají do toho, jak azylanti/ky diskriminaci vnímají a hodnotí.

„No, já řeknu to, já to nezažil, prostě tu diskriminaci. No možná můj přístup není takový, protože... v Rusku, když žiješ, tak tam všichni diskriminovaný, prostě všichni diskriminovaný od té vlády...“

Sergej, Rusko

Reakce na diskriminaci je u každého azylanta/ky rovněž podmíněna jeho/její osobností a faktem, že přichází ze země, kde se setkává s mnohem horším zacházením než například „jen“ slovním útokem. To však k diskriminačnímu chování nikoho neopravňuje.

„V práci byla. Jenom jsem přišla a první den jsem uslyšela: ‚Nesnáším Rusy.‘ Tam jedna paní mě viděla. Říkám: ‚To je váš problém.‘ (...) Já mám radost z toho, že většinou lidi jsou normální. A že někdo tam nesnáší to nebo nesnáší ono... já taky nesnáším pivo.“

Ovsana, Arménie (Rusko)

Našich respondentů/ek jsme se ptaly, co si oni představují pod pojmem diskriminace:

„Když mě někdo bere, řekněme, nespravedlivě, v podstatě zpochybňuje nějaké možnosti a zanižuje tu kvalitu toho, co třeba můžu, nebo to, co možná i schválně třeba neposkytuje mi to, co by ten dotyčný poskytnul komukoliv jinému na mém místě. Podle mého takový...“

Kuzma, Bělorusko

Respondenti/ky často na první otázku, zda se s diskriminací setkali, uvádějí, že osobní zkušenost s diskriminací nemají, a teprve v průběhu rozhovoru se objeví situace, kterou jako diskriminační označí. To nás vedlo k otázkám, zda jsou si azylanti/ky vědomi svých práv na důstojné zacházení, zda u nich odchodem ze země původu, v průběhu migrace a v procesu žádání o udělení azylu nenarůstá pocit smíření a rezignace, což je spolu s jejich nedostatečnou informovaností živnou půdou

¹ O proceduře žádání a udělení azylu se dozvíme v kapitole 5 – Jaké to je být azylant/azylantka v České republice.

pro diskriminační chování ze strany majority. Na nerovné a diskriminační zacházení pak nepřichází žádná reakce, nikdo se nebrání a problém se tak nemůže dostat do celospolečenské diskuze. Setkaly jsme se s mnoha případy, kdy azylantovi/ce bylo odepřeno něco, na co měl/a právní nárok. Sám/a azylant/ka si však tohoto práva často vědom/a není a skutečnost tedy bere takovou, jaká je. Příkladem může být vysokoškolsky vzdělaný muž, který na stejné pozici mohl pracovat na částečný úvazek, ale na plný úvazek byla podmínka českého občanství:

„Ano, podmínka české občanství. Jo je zajímavá otázka, já jsem se vůbec o to jaksi více nezajímal, protože měl jsem přes hlavu nějaké další starosti, ale to byla jedna z věcí, která mě trochu zarazila.“

Kuzma, Bělorusko

Azylantí/ky se tak často ocitají v ambivalentním postavení, kdy je jim přiznán status uprchlíka se všemi právy, které k tomu náleží, jsou přijati do České republiky, na druhé straně ale naráží na nepřijetí a předsudky. Smiřují se tak více či méně s nerovným postavením ve společnosti.

„Všude je, i dobří lidi i špatní lidi. I mezi námi i mezi vámi taky. Já nemohu říct: všude je špatně. Já bydlím taky tady, žádnéj problém jsem nemám. Ale no někdy je takovej pocit, ale nechceš s něj žít, s něj setkat, ale nechceš. Cizince je cizinec, opravdu hodně Češi nemaj rádi cizince, to je jasný.“

Elza, Čečensko

„My jsme, samozřejmě my jsme tady přijeli a nejsme tu žádání, žádný cizinec nikde nežádán.“

Maksim, Bělorusko

Na otázku, zda se respondenti/respondentky setkávají s diskriminací odpovídají:

„Dá se říct, že skoro s ničím takovým nesetkala se, nevím. Češi moc hodní lidi a tak jako nevím, nic takového nemůžu ani tak jako aspoň jeden takový no na něco vzpomenout, že prostě nic takového... dá se tak říct, že je to diskriminace, ale při hledání bytu, když podnájem ten hledali, tak ano, zavoláš a slyší ruskou řeč, tak prostě řeknou, tak je to pronajatý. No je to, nemyslím, že je to komerce, rozumíte, tak jako člověk chce cizince nebo nechce cizince, je to jeho věc, rozumíte, na to nemůžu nějak tak říct, že je to diskriminace. Nemyslím, že je to přímo diskriminace... no prostě moc lidí nechtějí cizinců. Na já myslím, že problém není v tom, že prostě tak jako nechtějí cizinců, asi mají špatný zkušenosti. A vinit lidi, protože prostě někdo z cizinců pronajal byt a udělala tam bordel a tak jako já nemůžu jako zlobit se na toho člověka, který tak jako má špatný zkušenosti a už nechce to opakovat, no, proto tak jako je to. (...) Tohlesto normálně hledali jsme byty v inzerátech, tam je všecko napsáno, jako: zvířata ne, cizinci ne nebo ano, tak je to...“

Vanda, Bělorusko

2 CO ZNAMENÁ BÝT DISKRIMINOVÁN/DISKRIMINOVÁNA

„Určitě dost byl diskriminován prostě z toho důvodu, co začínal mluvit s lidmi pro něco na práci nebo v takých věcích v úřadách, i kde lidi vidí, co je cizinec, poznávají, co je z Ruska nebo co je z Čečenska, z Inguška přijel, a načínali být prostě normálně se i zrazu našťve.“

Vahkid, Čečensko

Chování majority vůči cizincům/kám se často zakládá na stereotypním uvažování a z něho plynoucích předsudků vůči skupině, či jedinci. Jsou stírané individuální vlastnosti a možnosti jedince, nezohledňuje se jeho identita. Příkladem je situace muže z Běloruska, který v České republice získal azyl z politických důvodů a je dáván do stejné skupiny s ekonomickými migranty, kteří sem přicházejí z důvodu zvýšení svého životního standardu. Stereotypní uvažování ještě nutně nemusí vést k diskriminaci, pokud není hodnotově zabarveno, tj. je-li neutrální. Příkladem je muž, který se svými sousedy má, jak sám hodnotí dobré vztahy, oni ale nevědí nic o jeho postavení či životní situaci.

„Nikoho nezajímá, například sousedi vůbec nezajímá pro všechny lidi obyčejné Rusi. Rozdíl nikdo nedělá.“

Stanislau, Bělorusko

„Jo. Rozdíl je, řeknu takhle, nás všechny dávaj dohromady s Ukrajincem, který jsou tady na těch pracovních vízách nebo načerno nebo já nevím jak...“

Ovsana, Arménie (Rusko)

Hodnotově zabarvené stereotypní uvažování, podepřené historickou, nikoli osobní zkušeností, pak vede k diskriminačnímu chování, jako tomu bylo u respondentky, která jednala na úřadě:

„... já jsem tady všechno vzpomněla, když já byla tady na úřadu práce, přestěhovala sem. ... já ne jedno slovo po česky nerozumím. A ta paní na mě podívala, viděla na pase Rusko, ona svojimu kolegovi říká: ‚Ona mně vzpomněla komunismu, já nemůžu jí vidět.‘ Já na ní podívala a chtěla jí říct, neřekla jsem, vůbec ne, dělala jsem... že nerozumím a ten pán viděl ve mně oči a on jí řekl: ‚Neříkejte taký věci.‘ On viděl, že já rozumím tomu.“

Elza, Čečensko

„Já nevím, možná oni mají právo proti teroristi, ale oni aby nebrali všechny lidi na jednou. Oni už berou všechny lidi najednou. Každý má jako černý vlasy, tak to je terorista. To není správné. Každý Mohamed není terorista..., aby brali jako, že člověk je člověk, jo, nekoukali na jméno, jako jestli Mahomed je nebo Alexandr, aby to brali člověk jako člověk.“

Salim, Sýrie

Zkušenosti ze zahraničí

V květnu roku 2005 byla v irském městě Galway zahájena v rámci sdružení místních organizací Galway City Partnership antirasistická kampaň pod názvem „Towards a City of Equals“. V této kampani se společně angažovala jak místní vláda, rozvojové agentury, komunitní sdružení, tak i komerční sektor. Při přípravě strategie pro tuto kampaň sehráli důležitou roli zástupci a zástupkyně etnických komunit. Ukázalo se totiž, že lidé mají různý názor na to, co je a není rasismus, a proto se zkušenost těch, kteří ho dnes a denně zažívají na vlastní kůži, ukázala jako nedocenitelná. Celý proces byl posléze řízen organizacemi, které pracují přímo s cizinci a menšinami a rovněž samotnými etnickými komunitami tak, aby připravovaná strategie byla relevantní vzhledem k jejich zkušenostem. Díky tomu, že se zástupci a zástupkyně etnických menšin účastnili celého procesu, byl poté zajištěn přístup do těchto komunit v pozdějších fázích projektu, když se prováděl výzkum nebo probíhaly konzultační schůzky (www.gcp.ie).

Rady a doporučení

- Budou-li azylantí a azylantky více a kvalitněji informováni o svých právech, budou moci lépe čelit diskriminačnímu chování.
- Povědomí české veřejnosti o životech azylantů a azylantek přispěje k lepšímu pochopení jejich postavení.

Co může udělat každý z nás?

- Zamyslete se, zda se sami nechováte vůči nějakému jedinci či skupině diskriminačně na základě předsudků a ve skutečnosti o něm/ní nic nevíte.
- Zkuste si o azylantech/azylantkách a o problematice uprchlictví vyhledat více informací na internetu.
- Přečtěte si něco o kultuře země, ze které lidé, se kterými se stýkáte, přicházejí. Zjistěte, proč sem přicházejí, jaká je jejich životní situace.
- Vycházejte z osobní zkušenosti s cizincem/cizinkou. Nepřebírejte názory druhých lidí bezmyšlenkovitě.

3 Jak probíhá migrace a integrace do české společnosti

Uvedení do problematiky

Obecně je migrace chápána jako přemísťování z jednoho místa na druhé, migrace jako taková je s lidstvem spjatá od nepaměti. V minulosti šlo především o osídlování nových míst, či o migraci, která byla spojená s určitou formou obživy, což u některých populací přetrvává dodnes. Migrační cyklus se tak váže například na možnosti pastvy dobytka, dozrávání určitých plodin, výskyt vody atd. V přeneseném významu se s takovou formou migrace setkáváme i v České republice. Dnes putujeme na místa, kde se nám nabízejí lepší pracovní příležitosti nebo kde vidíme možnost lepšího ohodnocení naší práce. Taková migrace je dobrovolná, nazýváme ji migrací ekonomickou a jejím účelem je zlepšení životních podmínek, je tedy zároveň inovační. Migrace probíhá buď v rámci republiky, pak ji označujeme jako migraci vnitřní, nebo mimo území státu, v tomto případě se jedná o migraci vnější. Dále můžeme rozlišovat migraci dočasnou či trvalou.

S problematikou uprchlictví jsou svázány opačné atributy migrace, především jde o migraci nucenou nebo-li násilnou. Převážně se jedná o migraci, která je reakcí na aktuální dění ve zdrojové zemi. Důvody, kvůli kterým se migrant rozhodne opustit svůj domov, mohou být politického, náboženského, ekologického či etnického rázu, podnětem k odchodu může být také válečný konflikt, v jehož důsledku jsou obyvatelé přímo ohroženi na životech. Tato migrace je spojena se ztrátou jistot, domova, vlasti a často i rodiny. Jde o životní situaci spojenou s chaosem a nutností vykonávat náhlá rozhodnutí, jejichž důsledky se projevují až v dalších fázích migrace a integrace v nové zemi. Například musí-li někdo velmi rychle opustit svůj domov, neuvědomuje si v takovém momentu, jaké dokumenty a doklady bude v nové zemi potřebovat, aby mohl začít nový život. V případě nucené migrace jde o migraci konzervativní. Uprchlík/uprchlice si chce zachovat stejné podmínky života, které měl/a před započítím válečného konfliktu, politického, etnického či náboženského pronásledování v zemi původu.

Jednotlivé fáze nucené migrace, které dále přiblížíme v souvislosti s tím, jak je prožívají sami migranti/ky, jsou:

- vyostření problému a rozhodnutí pro odchod;
- opuštění země původu, cesta;
- představy a očekávání – volba cílové země;
- příchod do cílové země (kulturní šok).

V cílové zemi začíná proces integrace do nové společnosti. Integrace je pojmem široce uchopovaným ve sférách politických, teoretických či vědeckých. Zjednodušeně jej můžeme chápat jako začlenění jednotlivce či skupiny do stávajícího systému, který funguje podle pravidel, která každá konkrétní společnost považuje za vlastní. Integraci vnímáme jako interaktivní proces, ve kterém svou roli hrají na jedné straně imigranti/ky a na druhé straně majoritní společnost.

Na straně majoritní společnosti existují platné formální předpisy, které by měly tvořit koncepční celek migrační a integrační politiky každého státu. Tato je determinována nastavením obecně platného sociálního řádu. Přijímání cizinců/cizinek, otevřenost společnosti je ve velké míře závislá na historii a migračních zkušenostech každého státu.

Integrace se odehrává na několika úrovních (dimenzích) společenského života. Dimenze integrace obsahují podmínky, které musejí být částečně splněny všechny, má-li být integrace považována za úspěšnou (Bauböck 1994). Kvalita i kvantita takových předpokladů je v každém státním subjektu jiná. Souhrn těchto předpokladů by měl být celistvý a transparentní. Pokud tomu tak není, je soužití majority a minorit provázáno větší či menší mírou domněnek a ambivalencí. Jasně vyslovená pravidla pro integraci (a následně přijetí) azylantům a azylantkám evidentně chybí.

Můžeme rozlišovat tyto dimenze integrace (Barša 1999):

- občansko-politická – nabývání práv nejprve spojených se získáním azylu (mezinárodní ochrany), následně naturalizací (získáním občanství) a s tím spojená možnost politické participace.
- sociálně-ekonomická – přístup na pracovní trh, možnosti ekonomické aktivity a s tím spojená soběstačnost a nezávislost na pomoci státu a dalších zdrojích. Sociální integrace zahrnuje formální i neformální fungování v občanské společnosti, umožnění společenských kontaktů nejen v rámci cizineckých komunit, ale i s majoritní společností.
- kulturní – poznání a pochopení kultury, zvyků a tradic země, kde se azylant/ka rozhodl/a usadit. Je možné sem zahrnout i tzv. identifikační integraci, která zahrnuje subjektivní pocit sounáležitosti s kulturou dané země, pocit domova a bezpečí.

Teorii, jak na úrovni migrační a integrační politiky zajistit průběh integrace, existuje několik. V Evropě jsou uplatňovány níže uvedené principy integračních politik, žádný z těchto principů však neexistuje v čisté podobě. Lze říci, že ve společnosti pouze převažují určité modely chování ve vztahu k cizincům/cizinkám:

Asimilační model uplatňovaný ve Francii je otevřený imigrantům/kám, přijímá je na své území a podmínky, které musí splnit, aby mohli být uznáni jako občané/ky Francie, jsou jim vstřícné. Existuje mnoho nástrojů, jak v přijetí francouzské kultury cizincům/kám pomáhat. Na druhou stranu vyžaduje asimilaci, tedy vzdání se skupinových kulturních odlišností (například tzv. šátkový zákon).

Pluralitní model stojí na opačném pólu osy. Je uplatňován ve Velké Británii, která není cizincům/kám tak „přátelská“. Odlišnost se připouští, je respektována a zohledňována, v případech potřeby jsou uplatňována antidiskriminační opatření.

Práva jednotlivců jsou spjata s jejich příslušností k určité skupině, která pak obhájí své kolektivní nároky. Pluralismus předpokládá jistou míru osvojení většinové kultury. Někdy se nelze úplně vyhnout jisté hierarchizaci.

Diferencovaná inkorporace (Německo) představuje model přechodné (a podle některých permanentní) diferencované inkorporace. Odlišnost imigrantů/tek je chápána jako nepřekročitelná překážka integrace – imigranti/ky a jejich skupiny se mohou zapojit do společnosti v ekonomické oblasti, stát dokonce podporuje udržení jejich kultury, ale to vše má být pouze přechodné a má být zakončeno odchodem imigrantů ze země (Barša 1999).

Chceme-li obsáhnout problematiku integrace celistvě, musíme si uvědomit, že skupina cizinců/nek v České republice není homogenní. Mezi nejdůležitější faktory, které skupinu dělí dále do podskupin, patří například: sociokulturní oblast, ze které migranti/ky přicházejí, jazyková vybavenost, věk, pohlaví, délka pobytu v ČR atd.

Právní rámec

V roce 2006 vešla v platnost aktualizovaná Koncepce integrace cizinců, což je koncepční vládní dokument, který vytyčuje prioritní oblasti a aktivity pro realizaci úspěšné integrace dlouhodobě žijících cizinců/nek na území ČR (zahrnuje tedy rovněž skupinu azylantů/tek). Tento vládou schválený dokument (aktualizovaná Koncepce integrace cizinců byla přijata usnesením vlády č. 126 ze dne 8. února 2006) je ovšem východiskem při vytváření legislativních opatření v oblasti integrace cizinců/nek žijících na území ČR.¹ Na základě tohoto dokumentu vznikají plány integračních politik jednotlivých ministerstev, které pak dále vyhledávají své programy na podporu integrace cizinců/nek.

Od 1. 1. 2008 platí novely azylového a cizineckého zákona. Mezi nejdůležitější změny v azylovém zákonu, které se týkají žadatelů/lek o mezinárodní ochranu, patří například, že za rodinného příslušníka se rovněž považuje i partner, což je osoba, která prokáže, že vstoupila do úředně potvrzeného trvalého společenství dvou osob stejného pohlaví.

¹ V České republice neexistuje speciální právní předpis, který by se zabýval výhradně problematikou integrace cizinců, tj. předpis, kde by integrace cizinců byla hlavním účelem právní úpravy (aktualizovaná Koncepce integrace cizinců 2006: 9). Podle aktualizované Koncepce integrace cizinců si „ne všechna cílená specifická opatření vyžadují legislativní zakotvení, nicméně zejména v případě priority ‚znalost českého jazyka‘ a případně též ‚orientace ve společnosti‘, pokud jde o úvodní kurzy, je pro jejich celoplošné systematické uplatnění a jejich provázání s bytovými, případně dalšími oprávněními legislativní zakotvení do budoucna nezbytné. V současné době je však nastavení podmínek jejich implementace na samém začátku a způsob legislativního zakotvení a přesný harmonogram nelze předjímat“ (aktualizovaná Koncepce integrace cizinců 2006:9).

Takové osobě je možné udělit azyl za účelem sloučení rodiny v případě, že partnerství trvalo již v době, kdy byl partnerovi azyl udělen. Co se týče dalších změn, původně měl žadatel/ka právo na ubytování a stravu v přijímacím středisku zdarma, nadále se bude muset podílet na úhradě nákladů na ubytování a stravu. K této úhradě se použijí finanční prostředky žadatele/ky na mezinárodní ochranu, které převyšují částku životního minima žadatele/ky a společně s ním posuzovaných osob. Žadatel/ka má povinnost přiznat veškeré finanční prostředky v době pobytu v azylovém zařízení (tedy jak v přijímacím, tak pobytovém středisku).

Jak to vidí azylanti a azylantky

Proces migrace je složen z několika fází. Pokusíme se přiblížit, čím musí azylanti/ky projít, než jsou Českou republikou přijati jako žadatelé/ky o azyl.

Vyostření problému a rozhodnutí pro odchod

Situace, kdy se člověk rozhodne opustit svou zemi a v jiné požádat o mezinárodní ochranu, je provázána silnými tzv. „PUSH“ faktory. Jde o vlivy, které působí na rozhodnutí ve směru „vytlačení“ ze země původu. V případě nucené migrace hrají tyto faktory mnohem větší roli než faktory „PULL“, tedy ty vlivy, které v cílové zemi naopak přitahují. „PUSH“ faktory lze též označit za příčiny odchodu ze země. Respondentů/ek jsme se zeptaly, proč museli odejít, co je k tomu vedlo:

„... prakticky proč jsem jela jsem jako, protože tam opravdu už nešlo. Za a) ta národnost jako menšinstvo v Rusku jako Arménka v Rusku, to jako. No a pak ještě ten rozvod a pak to, že nemohla jsem sehnat práci, nemohla jsem prakticky žít ani sebe ani děti ani nic. A všechno už to vypadalo tak, že nemůžu tam ani přežít jako... a pak začal tam už ubližovat i děti, dcery...“

Ovsana, Arménie (Rusko)

„Ale bohužel to nestalo, protože ta situace v Bělorusku pořád a se zhoršovala a zhoršovala a staly se takové nepřijemné věci, já bych řekla, ty špatné věci, který jsem zažila v práci, nebyly tak hrozné pro mě jak to, když moje děti zažily takové jako vyhrožování... jako písmoznalkyně, dělala jsem takový expertizy. Bylo to předvolební období a dělala jsem expertizy ohledně podpisů voliči politických stran a spíš to bylo falšované... Měla jsem 1072 objekty a jenom pět bylo jako správných a všechny zbytky byly zfalšované a psala jsem opravdové ty výsledky, ale strašně to nelíbilo jako tomu, kdo objednal ty expertizy... snažili vyšetřovat, kdo to podepsala a když se to zjistilo, že jsem to byla já, dostal můj ředitel, proč zaměstnává takový lidi, který nechtějí jako spolupracovat s úřady...“

Venera, Bělorusko

„Odešel jsem, protože u nás už 17 let je občanská válka. A konkrétně tam jsme měli, nevím, jestli víte, v Somálsku jsou kmeny. A my jsme menšina. A v roce 2003 unesli otce. Od té doby jsme rozhodli, že musíme někam pryč, kde je bezpečí. Až v roce 2005 jsem měl šanci, abych se dostal někam do Evropy. A tak většina bordy chtěli, aby se dostali tady do Evropy nebo kde je bezpečí. Ale nemohli jako další.“

Oke, Somálsko

Opuštění země původu, průběh cesty

Tato fáze migrace je provázena pocitem nejistoty a očekávání. Zážitky spojené s přesunem bývají traumatické a respondenti/ky o nich často ani nechtěli/ly hovořit. Většinou jde o obtížné překonávání vzdáleností a nelegální překračování hranic. Samozřejmě, že jsme se setkaly i s respondenty, kteří měli štěstí a hranici mohli překročit legálně na turistická víza. Setkaly jsme se i s případy, že lidé sem přicházeli s úmyslem začít tu sice nový život bez pronásledování a represí, ale ne jako azylanti/ky. Teprve, když se jim samostatný začátek bez pomoci nepodařil, a to z důvodů, které obecně migraci provázejí (neuznání kvalifikace, nemožnost získat legální zaměstnání), rozhodli se požádat o azyl.

O průběhu cesty do České republiky jsme se od svých respondentů/ek dozvěděly následující:

„Ne. My jeli jako, zaplatili za cestu a jeli v tom auto do Německa, a když přijeli na Česko, nám řekli: „To je Německo.““

Lena, Čečensko

„Tak přijeli jsme sem a předtím zažila jsem pár nepříjemných okamžiků, protože nemohla jsem v práci říct, kam odjízdim, proč odjízdim a spíš řekla, že byl to podzim, období podzimních prázdnin, tak řekla, že jedeme s dětma na prázdniny někam a už prostě se nevrátila v práci. A neřekla jsem dokonce to rodičům, protože když by oni věděli, tak asi rvalo by to jim srdce, protože vůbec nic nevěděla o českém azylu...“

Venera, Bělorusko

„My čtyry člověka měli jednu tašku, dva děti, manžel, švagrová moja i já opravdu měli jsme takovou malinkou jednu tašku. Nepotřebovali. Já jenom měla jeden takový šaty. Večer jsem vyprala tohle a ráno jsem odívala, tohleto mně stačilo...“

Elza, Čečensko

„Z Čečenska, který chtějí utéct. A tím vlakem my přijeli do Bresta a v Brestě tam bylo moc lidí z Čečenska, to nebylo tak jednoduchý jako prejit tu hranicu, my tam museli čekat, pokud ze strany Polsko pohraničníky jako každý den ráno v sedm hodin to električka, my jeli do hranice a pak tam pohraničníky jako 50 člověk jde přes hranicu, jako propustili. (...) A taky první den my to neměli štěstí, druhý den taky neměli a třetí my měli štěstí prejit tu hranicu.“

Chava, Čečensko

Volba cílové země, představy a očekávání

Většina uprchlíků si Českou republiku jako svou cílovou zemi zprvu vůbec nevybírala. Jak už jsme se zmínily, jde často o rozhodnutí velmi náhlá, nepromyšlená, bez jasných plánů.

„Ano. A přijeli jsme do Polska. A z Čechensko utekli jenom prostě utíkat... prostě utíkat... prostě ostat se živí, neměli jsme plán do Česka, do Polska, do Belgie, prostě měli plán prostě utíkat, jenom utíkat, ale stát se živým, prostě když člověk ostajūt se i žízňou i smrtí, to vybíraješ žízeň, chceš žít, nic víc...“

Elza, Čechensko

„No, Českou republiku jsme si vybrali náhodně, spíš nebyl účel přijet přímo sem, protože první, co jsme museli udělat, bylo opustit Bělorusko, protože tam se nedalo normálně bydlet v tu dobu.“

Maksim, Bělorusko

„Na začátku jsem nic nevěděl. Věděl jsem, že dojedu do Prahy, Český republiky, až jsem dojel na Dubai. Ale na začátku v Somálsku jsem nic nevěděl. Jako my jsme jeli úplně jak... někdo nás jako řídil a my jsme nevěděli kam a kudy. Až v Dubaii jsem věděl, že jedu do Prahy.“

Oke, Somálsko

„Tohlesto je to, tak jako řekněme, že byla tak jako spíše náhoda..protože Polsko je to moc blízko, je to skoro tak jako. A dál je to už moc daleko. Ta Česká republia je to, já řeknu Vám, spíš taková náhodička, tak jako nevěděli jsme prostě jak udělat, co a jak a kam. No prostě tak jako je to...“

Vanda, Bělorusko

„Na začátku my jsme mysleli jako do Americka atd., vše je to pozdě prostě jako, tak trošičku dřív – deset let zpátky, tak ještě možná by bylo, teď... ale je to aj dobrý, je to jako ta slovanská mentalita je v Česku...“

Ilja, Moldavsko (Bělorusko)

Existuje skupina azylantů/ek, kteří/ré se rozhodli/y pro Českou republiku z toho důvodu, že už tu mají známé či příbuzné. Již existující vazby na Českou republiku migraci a integraci usnadňují.

„No, to byla první země, když měli ten taký normální vízový režim a bližše do Běloruska bylo Polsko, Polsko nemělo vízových režim a v Polsko moh přijechat každý tam nějaký pracovník vnitra nebo prokuratury a KDB,... jako ta hranic vůbec neexistovala a to měl strach... na tu dobu už v Čechách bylo hodně Bělorusů, už znal jich... to ještě lidi tyli taky a taky z mojí té politické strany, tak ty lidi už byli v Čechách a už tady měl to hlavní..., když znal nějakou taku základní informaci, co a jaka a takal, co můžu dělat, kam můžu odjechat a tak.“

Stanislau, Bělorusko

„My jsme tady měli jako příbuzný. Tady máme strýca s rodinou. Jako strýc manželka a dvě děti. No oni už v Čechách asi tak osmnáct let, už mají občanství a tak dál. A odjeli voni z Arménska jako... Samozřejmě, myslím, že kdybychom nikoho neměli, já nevím asi bychom nikam ani nejela. Zůstala tam. Co bychom stalo, já nevím... Ale je to opravdu těžký, když nikoho nemáš, přijedeš v úplně cizí zemi, cizí jazyk, cizí... já nevím, všechno je cizí.“

Ovsana, Arménie (Rusko)

Příchod do cílové země, kulturní šok

Po příchodu do země a podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany (azylu) musí všichni žadatelé strávit několik týdnů v přijímacím středisku, buď ve Vyšních Lhotách nebo na Ruzyni. Vzhledem k tomu, že jde o první záchytný tábor, není tato zkušenost příjemná a zejména ženy s malými dětmi nesou tento fakt nelibě.

První kontakt s Českou republikou je opět spojen s rozpaky a s nejistou představou, jak se bude život ubírat dál. Většinou toto období provází i tzv. kulturní šok, tedy pocit dezorientace, nepochopení a neporozumění okolnímu světu. I aktivity spojené s běžnými každodenními úkony se zdají být nepřekonatelně obtížné.

Přichází-li rodina rozděleně (například pokud zde o azyl nejprve požádá manžel a teprve poté manželka) je toto období navíc poznamenáno rozdělením rodiny, uvědoměním si samoty.

„Po prvně, když přijechal, požádal, to byly psychologické problema, protože manželka a malé děti byly na Běloruskej a já byl za, za tisíce kilometrů tady a neměl vůbec jako názor, co bude dál a co budu dělat, jak to budete s těmi, s češtinu, jak to budete s bytem, práci a tak dál.“

Stanislau, Bělorusko

Výpověď azylantky, která přišla do ČR po manželovi:

„Když jsem přijela za manželem, uviděli jsme se pár dní a asi na třetí den jsme už jeli do Vyšních Lgot, protože měla jsem vízum jenom na šest dní, ta cesta už mně zabrala jeden den a nechtěla jsem, aby... nechtělo nějak porušovat ty zákony, ty pravidla...“

Venera, Bělorusko

Azylová procedura s sebou přináší další překážky, které s migrací a integrací souvisí. Po získání mezinárodní ochrany (azylu) pak čeká azylanty a azylantky ještě proces integrace do české společnosti. V průběhu azylového řízení si buď sami, nebo z důvodu formálních nutností vytváří pouta a vazby, které jsou ukončením procesu žádosti o azyl bezpředmětné a azylanty se z nich musí vyvázat, chtějí-li se plně zapojit do české společnosti. Strategii, jak integraci úspěšně zvládnout, si tvoří každý azylant/ka individuálně, dle svých osobnostních předpokladů a možností. Jako určitý most, který by měl azylantovi/ce pomoci při přechodu do samostatného života, slouží Státní integrační program jako formální pomoc ze strany státu a služby a programy, které jsou poskytovány nevládními neziskovými organizacemi. Z odpovědí respondentů vyplývá, že pomoc vítají, mnohem raději by se ale v co

nejkratší době postavili na vlastní nohy. Mají pocit, že Česká republika toho pro ně již učinila dost a chtějí být společností prospěšní.

Zkušenosti ze zahraničí

Sunrise – Strategická aktualizace národních integračních služeb pro uprchlíky (Strategic Upgrade of National Refugee Integration Services) je integrační služba pro uprchlíky na území Londýna, která vstoupila v platnost 9. května 2005. Podle tohoto schématu je každému novému uprchlíkovi/ici, který/á se chce tohoto programu zúčastnit, přidělen/a terénní sociální pracovník/ice, který/á mu pomůže vytvořit osobní integrační plán tak, aby se díky změně statusu z žadatele o azyl na uznaného uprchlíka co nejvíce integroval do společnosti. Intenzivní práce „jeden na jednoho“ je vykonána během zákonné 28denní lhůty od chvíle, kdy byl udělen azyl.

Terénní pracovník/ice se v prvních krocích soustředí na pomoc v oblasti ubytování, zdravotní péče a zabezpečení vzdělání pro děti. Rovněž zajistí, aby byly klientovi/ce poskytnuty základní sociální dávky a poradenství v oblasti zaměstnání. Po té je klientovi/ce poskytována dlouhodobá podpora v průběhu jednoho roku, která je pravidelně revidována a během které se terénní sociální pracovník/ice ve spolupráci s klientem/kou snaží zajistit, aby byl osobní integrační plán úspěšně dosažen.

Prostřednictvím metody osobního integračního plánu sociální pracovník či pracovnice pomůže a nasměruje klienta/ku v těchto oblastech:

- bydlení
- integrace na trh práce a poradenství v oblasti sociálních dávek – obvykle ve spolupráci s úřadem práce („Job centre“)
- ostatní finanční poradenství
- zajištění dalších služeb, především zdravotních a vzdělávacích, které ještě nebyly poskytnuty, anebo došlo k jejich změně v souvislosti se změnou bydliště azylanta/ky
- výuka angličtiny
- přístup k dobrovolnickým aktivitám
- informace o sloučení rodiny
- kontakt s komunitou, kulturními a náboženskými organizacemi

Klíčovým úkolem tohoto schématu je usnadnění hladší a rychlejší integrace do nového života ve Velké Británii (www.london.gov.uk/mayor/equalities/immigration/strategy.jsp).

Rady a doporučení

- Respektování a zohledňování individuálních a skupinových potřeb žadatelů/lek o udělení azylu a azylantů/tek v integračních aktivitách státních i nestátních organizací přispěje k efektivnímu průběhu integrace příchozích.
- Plnohodnotné začlenění azylantů a azylantek do společnosti předpokládá jejich nezávislost na pomoci zvenčí a soběstačnost.
- Podpora pro vlastní iniciativu a aktivity azylantů a azylantek a umožnění jejich zapojení do integračních aktivit naplní skutečný smysl integrace jako vzájemného procesu (příkladem je podpora při založení komunitního centra).

Co může udělat každý z nás?

Jak jsme již uvedly, integrace příchozí/ho nespočívá jen v tom, že on/a se plně přizpůsobí české společnosti, vzdají se svých kulturních zvyků a specifík. Proces integrace vnímáme jako oboustranný, je tedy i na majoritní společnosti, jak se k cizincům/kám chová.

Robert K. Merton (Giddens 1999: 235) rozlišuje u příslušníků většinové populace čtyři základní typy postojů a chování vůči menšinám. Zkuste se zařadit, ke kterému typu patříte. Odpovídá Vaše přesvědčení tomu, jak se pak doopravdy chováte?

- 1) „Neochvějný/á liberál/ka“ – nemá žádné předsudky vůči menšinám a odmítá se podílet na diskriminaci, i když mu/jí to přináší osobní riziko.
- 2) „Přizpůsobivý/á liberál/ka“ se považuje za osobu bez předsudků, ale odmítá „plavat proti proudu“, pokud by na to měl/a doplácet. Když například dojde k protestu proti tomu, aby se do jeho/její ulice nastěhovala černošská/romská rodina, poskytne mu tichou podporu, neboť by se tím snížila tržní cena jeho/jejího vlastního domu.
- 3) „Opatrný/á rasista/rasistka“ má sice proti menšinám předsudky, ale zákonné tlaky nebo finanční zájmy ho/ji vedou k tomu, že se chová rovnostářsky.
- 4) „Aktivní rasista/rasistka“ pocituje silné předsudky vůči jiným etnickým skupinám a skutečně je diskriminuje.

4 Jaké jsou zkušenosti žen a mužů v procesu migrace a integrace

Uvedení do problematiky

Již samotný název projektu (a rovněž této publikace) napovídá, jaké základní hledisko jsme zvolily při hledání odpovědi na otázku, jaký je život azylantů a azylantek v České republice. „Genderová perspektiva“ je pohled na proces nucené migrace (uprchlictví) a proces integrace azylantů/tek, který zahrnuje zejména uvědomění si skutečnosti, že ženy stejně jako muži jsou aktéry/kami nelehké životní situace, kterou pro ně představuje nucený odchod z mateřské země a úsilí o zajištění bezpečného a „normálního“ života v nové společnosti, kultuře, v nové zemi. Tento pohled usiluje o porozumění tomu, jak tuto změnu prožívají ženy a muži a jaké překážky a problémy musejí překonávat.

Dříve než se zaměříme na základní problémy a situace, které se tohoto tématu úzce dotýkají, považujeme za důležité vysvětlit samotný pojem/koncept „gender“ a zároveň naše východisko poukazující na to, jakým způsobem by podle našeho názoru měla být předkládaná problematika integrace azylantů/tek nahlížena, zkoumána a řešena.

Pojem gender¹ je odlišný od pojmu pohlaví. Gender je sociálně a kulturně konstruovaná kategorie, což vyjadřuje skutečnost, že významy pojmů muž a žena nejsou věčné a neměnné. Vždy se vytváří v určitém kulturním a společenském kontextu a jejich obsah, tedy co znamená být mužem/ženou (jaké role, jednání, normy a očekávání se vztahují k muži a k ženě) se proměňuje v čase a v různých kulturních a společenských podmínkách. Pojem gender v sobě zahrnuje společensky a sociálně podmíněné kulturní rozdíly, předsudky, stereotypy a specifika v postavení žen a mužů. Pojem pohlaví je vymezen biologicky a jeho obsah se nemění v závislosti na čase či místě působení. Naopak koncept genderu vyjadřuje skutečnost, že sociální role, očekávání, nároky a pravidla chování připisované mužům a ženám mohou být odlišné v různých kulturách a společnostech (Věšíňová-Kalivodová, Maříková eds. 1999).

¹ Slovo „gender“ v doslovném překladu znamená „rod“. Tento pojem, protože má v češtině mnoho významů, však přesně nevystihuje podstatu původního konceptu genderu, proto se v českém prostředí tento výraz nepředkládá (viz Věšíňová-Kalivodová, Maříková eds. 1999: 9).

Genderové role, které připisují ženám a mužům různé práce, povinnosti a odpovědnosti, se vytváří a upevňují v procesu výchovy a socializace, v rodině, vzdělávacím systému, zaměstnání, v kontextu společenských a kulturních hodnot a norem. Pro zajímavost uvádíme závěry z bádání Margaret Mead zveřejněné v knize Pohlaví a povaha ve třech primitivních společnostech z počátku třicátých let dvacátého století, které byly zaměřeny na analýzu sociálně kulturní podmíněnosti mužské a ženské role u tří domorodých kmenů na Nové Guineji. Sídla těchto tří kmenů nebyla od sebe příliš vzdálena, a přesto se vyznačovaly značnou rozmanitostí v pojetí mužské a ženské osobnosti: „Arapešové, obývající horské oblasti, údajně ignorují lidský sklon ke zlu, muži a ženy jsou podle nich bytosti od přirozenosti šlechetné, citlivé a kooperující. (...) Jejich láskyplná péče a zaujetí malými dětmi jsou příkladné. Otcové hrají při výchově naprosto rovnocennou úlohu s matkami. Opakem hypersenzitivních Arapešů je kanibalský kmen Mundugumorů, jehož členové žijí ve světě naplněném neustálým nepřátelstvím mezi příslušníky stejného pohlaví. (...) Mundugumorové nerozlišují psychiku mužů a žen, příslušníci obou pohlaví jsou agresivní, násilníčtí, bojovní, soutěživí a žárliví. Muži z kmene Čampulí žijí... především pro umění; téměř každý z nich se vyzná v řezbářství, malířství, tanci nebo ručních pracích. Velkou pozornost věnují muži přípravě kostýmů a masek pro slavnostní ceremoniály. Skutečnou moc drží ženy, které kontrolují rybolov a obchod a vystupují energicky a dominantně.“ Margaret Mead byla přesvědčena, že její výzkumy na Nové Guineji prokázaly kulturní podmíněnost mužské a ženské role ve společnosti (Budil 2003: 244).

Genderová příslušnost určuje postavení ženy a muže v dané společnosti. Není to však jen kategorie genderu, která ovlivňuje postavení člověka v určitém sociálním prostředí. Vzájemně totiž působí i další vrozené a získané statusy jako věk, rasa, etnicita, třída, sexualita či náboženská a kulturní příslušnost. Propojenost těchto kategorií určuje společenské postavení a příležitosti každého z nás. Je důležité si uvědomit, že určité kategorie jsou důvodem k diskriminaci a nerovnému zacházení a jejich „nakumulování“ umísťuje člověka do znevýhodněné pozice, ve které musí čelit vícenásobné diskriminaci, překážkám a omezeným šancím na rovné začlenění do společnosti.

V čem tedy spočívá genderová perspektiva v oblasti nucené migrace a integrace azylantů/tek? Problematickou skutečností je například nezohledňování genderové specifických rizik, nebezpečí a ohrožení, kterým v tomto procesu čelí ženy a muži (Buijs ed. 1996). I na úrovni vládních koncepcí, integračních politik a praxe v zemi, kde lidé na útěku hledají nový bezpečný život, má například nezohledňování faktu, že i ženy jsou aktérkami tohoto procesu (stále přetrvává pohled na uprchlíctví jako problém mužů, nebo mužů a jejich rodin), důsledky na jejich postavení v hostitelské zemi (Szczepaniková 2005: 4).

Migrace ovlivňuje genderové role a vztahy. A to buď v tom smyslu, že upevňuje a prohlubuje tradiční role a nerovnosti, nebo naopak genderové role mění. Příkladem je zvýšená zaměstnanost žen imigrantek v cílových zemích oproti zemi původu. Kritickým bodem však je otázka, do jaké míry jde o naplnění skutečné emancipace žen prostřednictvím zapojení na trh práce v podmínkách zaměstnávání cizinců/nek. Dalším problémem je přetrvávající „dvojí zátěž“ žen, tedy

skutečnost, že péče a výchova dětí a neplacená práce v domácnosti zůstává ve většině případů na starost ženám, které zároveň musí plnit své pracovní povinnosti v zaměstnání.

V procesu integrace do nové společnosti se genderové rozdíly projevují ve veřejné i soukromé sféře. Často se hovoří zejména o problematickém překonávání proměny rolí ženy a muže v rodině v důsledku zkušenosti (nejen) nucené migrace v podmínkách nové společnosti. V oblasti uprchlictví je situace zvláště obtížná, protože období dlouhého čekání a pasivity v izolovaném prostředí azylových táborů doléhá velmi tíživě zejména na muže (a to zejména, pokud pocházejí ze zemí, ve kterých funguje silně patriarchální uspořádání, tj. muž představuje „hlavu“ rodiny, „živitele“, od kterého se očekává zabezpečení rodiny). Tyto role je v podmínkách života žadatelů/lek (ale i azylantů/tek) nemožné naplnit. Vyrovnání se s novou situací a změnami ve způsobu života (často velmi odlišného od způsobu života v zemi původu) také v souvislosti s proměnou genderových rolí v rodině a společnosti představuje nelehkou cestu pro muže i pro ženy.

Právní rámec

Základním mezinárodním právním dokumentem v oblasti uprchlictví a azylu je již zmíněná Úmluva o právním postavení uprchlíků (Ženevská konvence) z roku 1951. Tento dokument však v dané době nerefletoval skutečnost, že existují genderově specifická ohrožení, nebezpečí a násilí, kvůli kterým jsou ženy stejně jako muži nuceni utíkat a hledat bezpečí v jiné zemi (například problém domácího násilí v zemích, kde není legislativně upraveno, sexuální násilí atd.). Situace se však v posledních letech v řadě přijímacích zemích změnila: například Kanada, Austrálie, USA či Velká Británie přijaly doporučení k „genderově uvědomělému“ vedení azylové procedury a posuzování žádostí o azyl (Szczepaniková 2005: 4).

Česká republika však dosud žádná konkrétní genderově senzitivní opatření ve svých politikách a koncepcích nepřijala. Národní koncepce rodinné politiky (2005) řeší specifické problémy, které se týkají žen imigrantek jen částečně, řeší ji ale jasně a konkrétně. Koncepce integrace cizinců na problematiku genderu naráží v některých oblastech. Neřeší však konkrétní problematické oblasti a situace a nenavrhuje přesný postup, jak nedostatky v prosazování rovných příležitostí při integraci cizinců a cizinek odstranit. Koncepce nedává ucelený přehled o konkrétních opatřeních, která by vedla k rovnému postavení žen cizinek a mužů cizinců. O problematických oblastech, kterých si všímá, mluví velmi obecně.

Azylová legislativa definuje tzv. ohrožené skupiny žadatelů o mezinárodní ochranu², kterým by měla být věnována zvýšená péče v období azylové procedury a při pobytu v přijímacích a pobytových střediscích. Podle zákona o azylu „provozovatel přijímacího nebo pobytového střediska přihledne ke specifickým potřebám žadatele o udělení mezinárodní ochrany, pokud je jím nezletilá osoba bez doprovodu, osoba mladší 18 let, těhotná žena, osoba se zdravotním postižením, osoba, která byla mučena, znásilněna nebo byla podrobena jiným vážným formám psychického, fyzického či sexuálního násilí, a v případě hodného zvláštního zřetele i jiná osoba“ (Zákon č. 325/1999 Sb. o azylu, § 81).

Jak to vidí azylanti a azylantky

V rozhovorech s azylanty/kami jsme narazily na řadu oblastí, ve kterých se projevují specifika spojená s genderovou příslušností. Muži a ženy v procesu integrace do české společnosti naráží na obdobné překážky. Jsou však situace, do kterých se výrazně promítá genderová příslušnost a ženy a muži jsou nuceni překonávat odlišná rizika a problémy. Například uspořádání genderových rolí v rodině a s nimi spojená dělba práce a povinností se odráží v přístupu ke službám a aktivitám, které jsou nezbytné pro úspěšné a rovné zapojení do společnosti (přístup ke vzdělávání, kurzům českého jazyka, zapojení na trh práce, přístup k informacím, ke zdrojům a ekonomická soběstačnost atd.).

Období žádání o azyl a pobyt v uprchlických táborech je obdobím překonávání překážek a omezení, ať již v rovině administrativní a legislativní (například omezený přístup ke službám a zdrojům či zaměstnání), tak v rovině běžného každodenního soužití s ostatními lidmi. Důležité potřeby a navyklé role žen a mužů se v těchto podmínkách těžko naplňují.

Jedna z vypravěček například popisovala, jak omezený přístup k lékařské péči dopadal na těhotné ženy v období žádání o azyl. Význam udělení azylu vnímala zejména v souvislosti s péčí o děti a jejich budoucím životem (podobně o tom hovořili i jiní azylanti/ky, kteří přišli do ČR spolu se svými dětmi).

² Představují zvláštní kategorii klientů z hlediska poskytované péče. Jedná se o klienty, kteří jsou v porovnání s ostatními znevýhodněni a zranitelnější. Mezi ohrožené skupiny patří děti, nezletilí a mladiství bez doprovodu zákonného zástupce, samostatné ženy a matky, neúplné rodiny, senioři a fyzicky, mentálně či sociálně handicapované osoby. Správa uprchlických zařízení přijala nezbytná opatření, která mají za cíl zajistit těmto osobám pobývajícím v azylových zařízeních nezbytnou ochranu, individuální materiální potřeby a diferencovanou sociální a zdravotní péči. V roce 2002 přistoupila Správa uprchlických zařízení k realizaci projektu Strategie vnitřní bezpečnosti v azylových zařízeních, jehož cílem je systematizace péče o zmíněné ohrožené skupiny žadatelů. Areály azylových zařízení se proto rozdělily na dvě zóny, standardní a chráněnou, které fungují v odlišných režimech (www.mvcr.cz/ministerstvo/suz/sluzby.html).

„... protože v mém případě udělení azyla znamenalo taky jednu možnost, přihlásit se koneckonců k lékaři. Už jsem cítila, že čekáme Alexandru a to je příšerné, ale ten zákon byl jiný a azylanti mohli navštěvovat jenom určené druhy lékařů, protože byly takový seznamy a ohledně toho seznamu, mohlo se tam zajít. Takže když jsem potřebovala prostě už nutně, protože chtěla jsem, aby se ujistila, že mám všechno v pořádku, a prostě nutně potřebovala jsem k lékaři, najednou ocitla v takové situaci, že už vím, že mám rozhodnutí o udělení azylu, ale nemůžu tím prokazovat, protože nemám ještě papíry a nemůžu si zajistit jako zdravotní pojišťovnu normální, protože ty papíry ještě nejsou na rukách a potřebuju to nutně a furt musím někomu volat a vysvětlovat to a vždycky ty páni třeba, ty páni, který poslouchají mě na tom jiným sluchátku, ptaj, a proč to potřebujete tak nutně? Jasně že prostě nešlo to v úvahu, aby řekla. Říkám, no, potřebujem, a bylo to trapné a blbě tak kolem dvou měsíce, protože hnedka nedostáváš ty papíry na ruky a musíš čekat jako policie pokud chce vyřídit ten pas a tak dále. Takže spíše to byl, jo, to byl takový očekávaný konec trápení. Žádná radost z toho jako jó, přišlo štěstí, dostala jsem štěstí, ne, to necítíš. Cítíš spíš takový, takový konec běžným rutinním trápením, takovým maličkostem, které opravdu otravuju tvůj život a život tvých dětí.“

Venera, Bělorusko

V dalších kapitolách ukážeme konkrétně, v jakých oblastech se projevuje diskriminace a nerovné zacházení z důvodu genderu a kde jsou možné bariéry, které omezují a znevýhodňují muže nebo ženy v jejich úsilí o vybudování nového života. Půjde zejména o oblast pracovního života, informovanosti a znalosti českého jazyka.

Následující prostor patří osloveným azylantům a azylantkám, jejich zkušenostem se zvládnutím a vyrovnáváním se s novým způsobem života a s proměnami ve vztazích a v rodině a rovněž jejich reflexi postavení ženy a muže a pojetí genderových rolí ve společnosti:

„Já myslím, že je to těžší tím, že žena zažívá víc těch diskriminací. Ale myslím, je to snadnější tím, že žena víc pohyblivá a přizpůsobivá než muž. Takže беру to na rovné. Muži zažívají svoje vlastní potíže a myslím, že koneckonců muži míň úspěšně než ženy, protože ženy zvykly na to, že musí snažit víc od začátku než muži a jde to tím sociálním systémem úplně stejně v Bělorusku, v Česku, v Německu, třeba v Americe. Ten přístup spíš... všechny přístupy spíš otevřenější mužům a zavřenější před ženy... Takže já myslím, že koneckonců ženy snaží víc a úspěšnější v tej, já bych řekla, integraci trochu víc, ale jenom kvůli těm fyzickým snahám svým a svej přizpůsobivosti. Myslím ten rozdíl v tom.“

Venera, Bělorusko

„No vlastně já myslím, že ty špatné zkušenosti u těch azylantů ve vlastní rodině. Protože no ženy prostě musí co nejdříve adaptovat se, protože ony musí starat se o děti. A muži prostě oni pořád něco dělají, pořád v práci. A s těmi mužskými to je složité. Tak myslím, to hlavní problém to je v rodině mezi manželami, protože ta ženská ona jakoby od začátku vědět, že nemá čas čekat, rozčilovat se, musí prostě

pořád něco dělat, pracovat, hledat, musí dát někam děti, teď pořád jí to v hlavě jde a nemá ty myšlenky, že já tady k ničemu, já nic neznám, nezávládnou, nic nezávládnou. Hlavně je to jako příležitost mužů. A je to stejný asi.“

Jelena, Rusko

„... ti muži, ti chlapi mají z toho nějakou depresi a tak jako v takovém transu nějaký čas, nedá se nic dělat, musíš tak jako, no je to asi takový... musí ta rodina nějak žít se a něco, něco, nějak dál žít, tak proto asi když manžel trošičku tak jako v transu, tak na jeho místo přichází žena a musí něco dělat... že tak to chodí, tak to je. A řeknu Vám upřímně, že prostě tak jako takový jako naše rodina, že prostě měli jsme s manželem, tak jako střídaly ty periody, ty časy, že prostě já musela žít tu rodinu, potom on živil tu rodinu, já tam neměla něco, potom naopak... U nás to nádherně prostřídalo. (...) Já myslím, že když v rodině tak jako nezáleží mužský nebo žena a tak jako maj oboje povinnosti a mají tak jako, tak je to skvělý, no. ... když manžel měl špatné období, tak živila jsem rodinu já. Když já měla špatné období, nic se neděje, co tak jako.“

Vanda, Bělorusko

K proměně genderových rolí dochází vlivem několika faktorů. Uvádíme zde dva, o nichž si myslíme, že na výsledný efekt mají největší vliv. Jedním z nich je změna sociokulturního prostředí, ve kterém se azylanti/ky ocitají. Přichází-li rodina z prostředí, kde jsou role muže a ženy vnímány striktně tradičně, tj. žena se stará o domácnost a muž o zdroje obživy, je pro ně setkání s tím, že české ženy jsou ekonomicky aktivní a do jisté míry emancipované, podnětem k přehodnocení vlastní životní situace. Mnohdy v souvislosti s ekonomickým tlakem na rodinu, kdy je například muž nezaměstnaný, finanční ohodnocení v jeho zaměstnání není dostačující nebo z důvodu neuznání kvalifikace či nedostatečné znalosti českého jazyka není schopen rodinu uživit sám, vedou oba tyto faktory k tomu, že žena začne pracovat a muž zůstává doma a pečuje o děti nebo se v péči střídají. Pokud se toto uspořádání liší od zvyklostí jejich předchozího způsobu života v zemi původu, je pro oba náročné se se změnou vypořádat. Jak ale vyprávěl jeden z našich respondentů, tuto pro něj zpočátku radikální změnu a její přijetí však nakonec ocenil jako novou možnost a jak uvedl, zejména spolupodílení se s manželkou na starosti o uživení rodiny a společná zodpovědnost mu přinesla pocit osvobození:

„Nejtěžší byla, no, my jsme změnili, ani neřeknu, co pro mě bylo nejtěžší. Pro mě, že jsme změnili takový vnitřní, no, mezi sebou v rodině no přístup a zvyk, protože tam měli nějaký jiný tradice: já jsem pracoval jakoby víc a vydělával tam peníze a manželka byla doma a starala se o děti a o mě. A měli takový jakoby, no každý má svůj úkol a splňovali ho dobře. A byli jsme oba, aspoň já myslím, oba šťastní. Aspoň já určitě, ona taky. A tady se samozřejmě všechno změnilo, protože já už nemohl splňovat tu roli a jeden měl by pracovat a vydělávat peníze, co by, no, na byt a co by manželka seděla doma a starala se tam o dcerky atd. atd. My jsme měli samozřejmě takovej nátlak, co musíme samozřejmě pracovat oba dva a pořád. A no všechno změnilo se. I ty role samozřejmě.“

(...)

No a potom ještě co mně tak trošičku nelíbilo se, tak pochopil. Tam trošičku jiný role, no když mluvili, jiný role v rodině u toho muže a ženy. A teď jakoby s tím já už vyrovnal se, myslím. No, tady ženy mají jiný život. On dává samozřejmě nějaký výhody, ale taky zabírá něco, protože když například no žena jakoby samostatná, má nějakou jakoby dobrou práci nebo dělá nějakou kariéru, tak to hodně těžce jde ve vztahu. No to já koukám a osobně pro ty cizince, protože když oni měli nějaký jiný zvyk, koukali na svoje rodiče a už bydleli nějakou dobu tak, tak tady jde změna moc taková...

(...)

Prostě rychlá radikální změna a málokdo to vydrží. No ženy trošičku možná to zvládají líp, protože vy jste tak už natrénovaný, ty změny líp zvládáte. Ale muži, já, když koukám ne jenom na sebe, ale na kamarády, tak ti prostě hodně těžce zvládají ty změny, no, ve vztahu mezi sebou atd., oni mění se. No, když někdo přijede a začne tady jako pracovat, no, ale ženy tady dostávají možnost tuhle, hodně žen jakoby mít ten volnější svobodnější život. No, nezávislý. Jo, tak peníze vyšle žen. Zrovna strašně vadí těm mužům.

(...)

ale potom našel v tom své výhody, protože když nemůžeš něco změnit, tak můžeš jakoby s tím na to zvyknout. Když na to zvyknul, tak pochopil druhou půlku muži, které znal, no který neměli tolik odpovědnosti v životě. A na začátku, no, když to pochopil, já stal prostě takový pocit volnosti, no, já zažil: ‚To já nemusím teď starat se.‘ (...) Ale trošičku měl čas věnovat jakoby sám sobě víc času v tom případě. Tak to vysvobodil se. Protože do té doby všechny mé myšlenky a pocity byly jenom na tom jak starat se o rodinu.“

Sergej, Rusko

Existenční podmínky azylantů/tek a vyrovnávání se s těžkostmi spojenými s orientací v nové zemi bez zázemí dopadá i na partnerský/ manželský vztah. Setkaly jsme se v rozhovorech jak s příběhem manželského páru, který se v emigraci posílil tím, že si byli navzájem oporou:

„Tak jako drželi jsme. A řeknu Vám, že dalo nás to tak jako dohromady tohlesto. A prostě jenom rodina.“

Vanda, Bělorusko

Ale také s příběhem ženy, jejíž manželský vztah se rozpadl. Pro jejího muže bylo obtížné ustát tak výrazný pokles v profesním uplatnění a životní úrovni, že se nakonec rozhodl odjet zpět do země původu:

„Manžel tady nevydržel. (...) Snažil se pracovat, pracoval v mlékárně, dělal přesčasy, dostával málo peněz, byl unavený každý den, ten fyzický těžký práce. No jemu bylo těžko tady zvyknout, měnit ten svůj styl života, který se mnou měl. My ženský nějak ještě na to lehčeji připravujeme se než muži. (...) Ne, manžel to, jemu tady bylo těžko integrovat se, on řekl: ‚Když nejde nostrifikace diplomu.‘ On psal žádosti na zaměstnání... Možno jeho tam by zaměstnali, ale tam taky odmítali. Proč? Protože

to nejsme občani, a tam musí pracovat jenom občani. (...) A proto jemu těžko bylo najít tu práci, zaměstnání.“

Elmíra, Kyrgyzstán

Zkušenosti ze zahraničí

V Šlesvicku-Holštýnsku zadala místní vláda genderovou analýzu poskytovaných integračních kurzů aby zjistila, zda k nim mají muži a ženy rovný přístup. Navzdory všem očekáváním pak vyšlo najevo, že na kurzech je zastoupeno nepoměrně větší procento žen nežli mužů a že tedy je nezbytné podpořit návaznými aktivitami právě muže, aby se ve větší míře účastnili těchto kurzů. Přitom důvody pro účast mužů a žen na těchto kurzech byly totožné – snaha najít si zaměstnání, dorozumět se na úřadech, popovídat si se sousedy. Rovněž vstupní testy, kde se hodnotila úroveň znalosti jazyka zájemců/kyň o kurzy, byla velmi blízká jak u žen, tak i u mužů (Handbook on Integration for policy-makers and practitioners 2004).

Kanadské ministerstvo pro občanství a imigraci zavedlo od roku 2005 povinnost každoročně vyhodnocovat dopad a fungování příslušné azylové a imigrační legislativy na základě genderové analýzy. Jedná se o zcela bezprecedentní krok, jehož cílem je zlepšení veřejné politiky. Genderová analýza zkoumá ekonomické a sociální rozdíly mezi muži a ženami a mezi různými skupinami mužů a žen v odlišných věkových fázích. Přezkoumává existující a navrhované zákony a opatření tak, aby zajistila naplnění jejich cílů a především stejný dopad na všechny cílové skupiny.

Vláda například zkoumala potřeby a překážky mužů a žen v souvislosti s bydlením. Zaměřila se především na nově příchozí a zvláště zranitelné skupiny obyvatel jako jsou např. mládež, senioři, uprchlíci, frankofonní imigranti a ti, kteří poprvé vstupují na trh práce. Genderově senzitivní optika umožnila vládě naplánovat bytovou a integrační politiku tak, aby poskytované služby odpovídaly potřebám cílové skupiny, byly sníženy překážky a zajištěna dostupnost bydlení pro všechny nově příchozí skupiny obyvatel. Díky jiné analýze se rovněž ukázalo, že potřeby uprchlíků a uprchlic v oblasti bydlení a integrace se liší a že tudíž jedna politika uplatňovaná plošně na muže a ženy má u obou skupin odlišné výsledky. Ve světle těchto zjištění začíná vláda tedy měnit integrační politiku i vůči již usazeným uprchlíkům a uprchlicím tak, aby dosáhla plného začlenění obou těchto skupin (Annual Report to Parliament on Immigration 2006).

V březnu roku 2000 publikoval britský imigrační úřad (Immigration Appellate Authority) genderové směrnice pro azylovou proceduru. Cílem bylo pomoci úředníkům/icím, kteří rozhodují o udělení či neudělení azylu, posoudit žádosti ze všech aspektů a zajistit, aby nebyli žadatelé/ky znevýhodňováni na základě příslušnosti k jednomu nebo druhému pohlaví. Ukázalo se totiž, že většina pravidel a směrnic, podle kterých byly žádosti o azyl hodnoceny, brala v potaz především azylanty muže a ženy žadatelky byly oproti nim často znevýhodněny, respektive jejich důvody nebyly uznány. Důvodem bylo to, že azylová legislativa nebrala plně v potaz

specifickou situaci a potřeby žen žadatelek a posuzovala je z mužského hlediska a na základě mužských zkušeností. Rovněž procedurální a důkazní požadavky, které je nutné předložit v průběhu azylové procedury, nejsou stejně dostupné mužům jako ženám a ženy jsou i v tomto případě znevýhodněny (www.ein.org.uk/iaa).

Tyto směrnice navazují na podobné iniciativy a dokumenty, které byly publikovány v jiných zemích. Jedná se především o materiály vydané Vysokým komisariátem OSN pro uprchlíky (Pravidla pro ochranu žen azylantek/Guidelines on the Protection of Refugee Women, 1991; Sexuální násilí vůči uprchlíkům: pravidla pro prevenci a odpovědi/Sexual Violence Against Refugees: Guidelines on Prevention and Response, 1995), které se zabývaly specifickými problémy a potřebami žen uprchlic, včetně rovného přístupu ke zdrojům v uprchlických táborech, problémy se sexuálně motivovaným násilím, kterému jsou často vystaveny, až po genderově citlivé procedury při podávání žádosti o azyl a pohovorech.

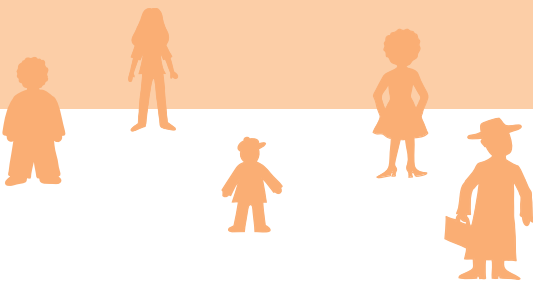
Tyto směrnice potom přijaly některé země, z nichž první byla Kanada (Směrnice týkající se žadatelek o azyl, které se obávají genderově motivované perzekuce/Guidelines on Women Refugee Claimants Fearing Gender-Related Persecution; www.irb.gc.ca/human_rights/hrp_reports_mainhp.htm/), následovaná Spojenými státy (Doporučení pro úředníky kteří posuzují žádosti o azyl podané ženami žadatelkami/Considerations for Asylum Officers Adjudicating Asylum Claims from Women; www.state.gov/global/) a Austrálií (Genderová pravidla pro ty, kteří rozhodují/Guidelines on Gender Issues for Decision Makers, 1996; www.austlii.edu.au/) (Berkowitz 2000).

Rady a doporučení

- Sociální práce s žadateli/kami o udělení mezinárodní ochrany a azylanty/kami by měla vycházet z genderově a kulturně senzitivního přístupu.
- Současně by měla být zavedena genderově senzitivní opatření do oblastí azylové procedury a do integračních programů na podporu začlenění azylantů/ek do společnosti.
- Naplňovat politiku rovných příležitostí žen a mužů v praxi.

5 Jaké to je být azylant/azylantka v České republice

Uvedení do problematiky

Kdo je to uprchlík/ice? Jaké postavení má člověk, který získává azyl v České republice, a co udělení azylu předchází? Na tyto a další otázky odpovíme v následujícím textu. Ukážeme také, jak sami azylanti/ky prožívali období čekání na azyl a okamžik jeho udělení, jaké mají právní postavení a jaká je jejich skutečná pozice a status ve společnosti.

Uprchlíkem/uprchlicí je podle Úmluvy o právním postavení uprchlíků (1951) někdo, kdo má opodstatněný strach z pronásledování z důvodů rasových, náboženských, národnostních, dále z důvodů příslušnosti k určité sociální skupině či skupině s určitým politickým názorem; nalézá se mimo zemi, jejímž je občanem nebo v níž běžně pobývá, a nemůže či nechce se vrátit domů kvůli obavě z pronásledování.

Po příchodu do České republiky podá člověk, který usiluje získat azyl, žádost o udělení mezinárodní ochrany (azyl), získá tak status žadatele/ky a je zahájeno azylové řízení (procedura). Nejprve je žadatel/ka povinen/povinna pobývat v přijímacím středisku, kde musí setrvat až do doby ukončení vstupní procedury (přibližně po dobu tří týdnů), která se skládá z identifikace prováděné cizineckou policií, komplexní zdravotní prohlídky a absolvování prvního pohovoru o důvodech své žádosti (zahájení azylového řízení správním orgánem). Poté může žadatel/ka o azyl využít ubytování v pobytovém středisku, nebo může žít v soukromí. O udělení azylu rozhoduje odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR, pod které spadá Správa uprchlických zařízení (spravuje přijímací, pobytová a azylová integrační střediska). Po získání azylu mohou azylanti/ky využít dočasného ubytování v azylových integračních střediscích.

Azylanti/ky, tedy osoby, kterým byl udělen azyl (dříve status „uprchlík“), mají formálně téměř stejná práva a povinnosti jako občané ČR. Jsou to práva a povinnosti, která jsou spojena s trvalým pobytovým statutem na území ČR (mezi výjimky patří zejména to, že nemají aktivní a pasivní volební právo nebo že nemají možnost být zaměstnání v institucích státní správy, které vyžadují české státní občanství). Azylant/ka má podle zákona rovný přístup k sociálnímu systému, na trh práce, zdravotní péči, ke vzdělávání atd.

Azylant/ka po udělení azylu dostává nabídku vstoupit do Státního integračního programu (SIP), který má za cíl pomáhat azylantům v jejich začlenění do společnosti, a to zejména nabídkou bezplatné jazykové přípravy a podporou při získávání bydlení.¹ Z původní jedné varianty nabídky bydlení, v jejímž rámci mají azylanti možnost získat s přispěním státu nájemní byt formou nájmu bytu v majetku obce (v dřívějších letech i v majetku fyzické osoby), se program rozšířil na celkem tři varianty, tedy je možné získat integrační byt nejen výše uvedeným způsobem (varianta č. I), ale i formou státního příspěvku na úhradu čistého nájemného nebo jeho poměrné části (varianta č. II). V roce 2005 byla do praxe zavedena třetí možnost (varianta č. III), kterou je získání nájemního bytu v rámci nabídky nájemních bytů pro azylanty postavených podle programu „Podpora výstavby nájemních bytů pro rok 2005“ Ministerstva pro místní rozvoj ČR v každém roce jeho vyhlášení (www.mvcr.cz/azyl/integrace.html). Azylant/ka, který/á vstoupil/a do SIPu, má možnost vybrat si jednu z výše uvedených variant. V praxi se azylanti/ky setkávají s řadou problémů, které získání bytů provází. Mimo jiné jsou to nejasná pravidla, kterými se přidělování bytů řídí, nebo komplikovaná administrace příspěvků na nájemné.

Právní rámec

V České republice je řízení o udělení azylu uskutečňováno od jejího vzniku v roce 1993. Roku 1993 také Česká republika přijala Úmluvu o právním postavení uprchlíků (přijata OSN v Ženevě v roce 1951), Československá republika se k této dohodě přihlásila již v roce 1990. Úmluva o právním postavení uprchlíků (nebo také Ženevská konvence, Ženevská úmluva) je základním právním dokumentem definujícím postavení a práva uprchlíka. Vychází z článku 14 Všeobecné deklarace lidských práv: „Každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu“. Úmluva je pro Českou republiku právně závazným dokumentem.

Základní legislativou v ČR je Zákon o azylu č. 325/1999, který platí od 1. 1. 2000 a který je každým rokem několikrát novelizován. Tento zákon upravuje azylovou problematiku v ČR v souladu s mezinárodními dokumenty, především vstup a pobyt cizince/ky žádajícího Českou republiku o ochranu, průběh azylového řízení, práva a povinnosti žadatelů/lek o udělení mezinárodní ochrany a azylantů, péči o žadatele/ky o udělení azylu a státní integrační program.

¹ Státní integrační program v oblasti bydlení je realizován na základě usnesení vlády přijatého vždy na konkrétní rok. Za dobu existence SIPu doznala právě tato část největších změn.

Jak to vidí azylanti a azylantky

Problémy, které postihneme v této kapitole, nás průřezově provedou obdobím žádání o azyl, momentem jeho získání a životními zkušenostmi z období čerstvě nabytého statusu azylanta/ky. Tematicky se zaměříme na dvě důležité oblasti, které musí být v životě každého člověka naplněny, aby se mohl identifikovat s novým prostředím. Půjde o oblast bydlení a ekonomické ne/aktivity.

Život žadatele/ky o azyl je z pohledu oslovených azylantů/tek životem v podmínkách nejistoty, dlouhého pasivního čekání, beznaděje, obav.

„Já si pamatuju jediný pocit z toho, tak je to ta nejistota, protože nevíš, co bude zítra, jaký dostaneš rozhodnutí. A prostě každou chvíli čekáš, že tě mohou normálně vyhostit odsud.“

Maksim, Bělorusko

„... když předtím jsem někdy měl týden, celý týden v táboře nic nedělat. A teď jako do práce nebo do školy taky, a to je pro mě dobrý... že něco dělám. Cítím se tak jako lepší.“

Oke, Somálsko

Žadatelé/ky o azyl mohou využít možnosti ubytování v pobytovém středisku, nebo se mohou rozhodnout bydlet v soukromí. Obě možnosti s sebou přináší nepříjemnosti. Na jedné straně je možné využít bydlení finančně dostupné, avšak spojené se ztrátou soukromí.

„A to bylo docela dlouho tři roky to čekání, že? R: To já Vám nemůžu představit, to bylo. Do konce dlouho to bylo, v konci už jsem byla úplně hotová. Já nemohla na to čekat. Prostě pořád jsem chodila do toho azyl, na azyl v Kostelci, tam je takový ředitel na azylontov. Já jeho už dokola donudila, já říkám: ‚Řekněte mi ne nebo jo. Prostě už opravdu jsem unavená z toho.‘ Veríte, když člověk žil, já žiju sama jedna, když odsuděné prostě i ty, když tam je špinavé, když tam je zlý, když tam je dobrý, všechny není stejné lidí. S nimi sprchovat, s nimi mít kuchyni.“

Elza, Čečensko

Na straně druhé je možné zvolit ekonomicky náročnou variantu (s přihlédnutím k tomu, že první rok od podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany nesmí žadatelé/ky legálně pracovat) bydlení v soukromí, to však s sebou nese administrativní komplikace a nutnost rychle se adaptovat v novém prostředí, často bez pomoci, což azylanty/ky nutí k rychlejšímu osamostatnění.

„Ne, protože žadatelé o azyl prostě nemohli se obrátit na úřad práce, protože nemohli se zaregistrovat na úřadě práce. Je to, byla taková skupina lidí, která prostě byla úplně vyčleněná z občanského života.“

Venera, Bělorusko

Žadatelé/ky o azyl nesmí pracovat 12 měsíců od podání žádosti o azyl, toto opatření má chránit institut mezinárodní ochrany od migrantů/ek, kteří by azylovou proceduru zneužívali ve svůj ekonomický prospěch. Azylanty/ky ale toto opatření uvádí do stavu, kdy ztrácí každodenní povinnosti, stávají se plně ekonomicky závislími na státních prostředcích nebo pracují nelegálně.

„Když jsem byl žadatelem, třeba první rok musí žadatel o azyl, nesmí pracovat. A to znamená, že jeden rok, to 12 měsíců, musí do jídelny, spát, to je taky nepříjemný. Je lepší, když každý má něco jako. Nevadí, když dostanou ne uprchlíci, kdokoliv jako. Když dělá první rok něco. Přes stát nebo přes tábor to nevadí, ale alespoň vybírali něco nebo chodili do školy. Tady taky do školy nebo čeština není tady.“

Oke, Somálsko

„A když už čekal na azyl, mně nikdo nemohl dát normálovou práci, protože neměl normální vízum dlouhodobé. Taky problém. Nemusíš pracovat. Chci, ale nikdo tebe. Já několik dělal těch kroků, písal žádost například v obchod tam, tam, tam. A mně řekli: ‚O, takové měsíc vízum, pardon, nemůžu.‘ Udělali nový zákon a prodloužili ten dobu vízum na dva měsíce, taky nikdo nebere, minimálně rok. Nemůže pracovat. Taky probléma s těm do azyl a už zatím dostal azyl, protože tam ta víza na měsíc nedávala tobě práva ani pracovat, ani cestovat, ani vůbec nic.“

Stanislau, Bělorusko

Zpráva o získání azylu je pro žadatele/ky okamžikem úlevy a naděje. Lidé, kteří nám v rozhovorech vyprávěli své zkušenosti, často hovořili o pocitech radosti, o ukončení nejistoty, uzavření „jedné kapitoly svého života“ a o novém začátku a představě, že konečně budou „žít jako normální lidi“.

„No... to získání azylu pro mě osobně znamenalo to, že já konečně můžu rozhodovat sama jako... co rozhodovat jako... věděla jsem, že můžu dělat, pracovat. A věděla jsem, že už mám na to nárok už... To, že mě někde nevezmou do práce, to už přišlo později jako, ale v tuhle dobu... rozumíte, když přijeli jsme na cizinecku policii, dostali pasy, průkazy a nám klidně ta policajtko řekla: ‚No teď, vy máte stejný práva a povinnosti jako občani. Jedině nemůžete účastnit ve volbách a dělat na policii.‘ To byl takový pocit! Řekla jsem – konečně! No to byl takový hezký začátek... A pak, no samozřejmě tam jsme měli nějakou dobu, nějakých tři měsíce, na ten jazyk, pokud vyučuješ jazyk a tak dál. No a pak to jelo. Práva a povinnosti, jo na papírech máš, ale když přijdeš... no, na úřadě.“

Ovsana, Arménie (Rusko)

„Takže pro mě to znamenalo konec té nejistoty a v podstatě už celkem jasně vytyčenou nějakou ten cíl další, prostě musím pracovat na tom jak se co nejvíc integrovat do české společnosti, to znamená, že vrátit se třeba do svého povolání, zvládnout češtinu v takové úrovni, že by se to povedlo. Takže určitě to byl hezký pocit, dobrý pocit a byl jsem rád, že jsem to dostal.“

Kuzma, Bělorusko

„Změnilo určitě, já už znám co dělat zítra, prostě kdy neměl ten azyl, já bydlel den a skončil, den a skončil, už nemyslel na zítra, pozítří, prostě nevěděl svojej budoucnosti. Určitě, koněčno psychologicky to bylo velmi dobře.“

Vakhid, Čečensko

„Cítil jsem se dobře. A byl jsem šťastný, když úplně jsem dostal azyl. A to znamenalo, že mám opravdu v České republice, že se nemusím bát. (...) No, bezpečí, že mám už nárok, abych tady bydlel v České republice třeba. Předtím jsem měl jako hodně strach, že možná budu dostat negativ nebo měl jsem strach, že nemám opravdu nic.“

Oke, Somálsko

Rozhodne-li se azylant/ka vstoupit do SIPu, má nárok na bezplatné kurzy českého jazyka a zároveň šanci získat integrační byt. Po přechodnou dobu může využít ubytování v integračním azylovém středisku. Respondenti/ky využívají různé možnosti, jak získat bydlení v soukromí.

„A taky rychle my odjeli z integračního centra, dostali jsme byt, protože my neseděli, nečekali, my psali, byli aktivní, psali dopisy, chtěli už mít svůj vlastní život a odejít od toho, protože ach tam je těžký život v těch táborech, v těch integračních centrech. Není tam taky dobře.“

Elmíra, Kyrgyzstán

„Odtud dostali byt a byli moc šťastné, što už měli za sebou všechny ty tábory, přestěhovali jsme...“

Elmíra, Kyrgyzstán

Samostatné bydlení považují azylanti/ky za základ pro život v nové zemi a plné začlenění do běžného života.

„Já bych vidím ještě jeden takový problém s bydlením, aby ten člověk tady se zakořenil v Česku, no byt to je takové jako jedna z hlavních věcí. A to nějak prostě usnadnit. (...) To bydlení je základní věc, takže, protože ta varianta číslo dvě byla by jako navrhována v rámci toho státního integračního programu, je to takový jako nesmysl trošičku jako. Znamená, že člověk musí sám někoho najít, pronajmout byt. A vždycky když pronajmete od někoho, nedává to jistotu, nedává to jistotu na zítra, protože zítra bude za pět let, přijde ten majitel a řekne: ‚No, ty vole, dcera se vdala, můžeš jít pryč?‘ A jako už má tam pět let bydlel, má tam svoje jako vybavení, no musí to všechno zabalit jako, se přestěhovat, to přestěhování má, že se člověk přestěhuje z jiného státu, to už je takový jako šok trošičku, musí se tady jako adaptaci nějakou projít atd., tak to potom další přestěhování, není to dobrý věc jako pro lidi... protože ti lidi, který v těch azylových střediscích, v integračních střediscích je to hrůza, protože já už jsem měl těch uprchlíků takhle dost jako tam. A samozřejmě každý už chce prostě jako toho třetího nevidět, se odstěhovat a mít svůj vlastní život. Kvůli tomu, že těch státních bytů je málo, průměrně málo, tak ty lidi prostě se jako odstěhují k té variantě číslo dvě. A i jdou do nějakého soukromého majitele, tam to

pronajmují. A no není to až tak dobrý, protože on se odstěhuje. Jo, v první řadě je to dobrý. A potom on nemá prostě jistotu, to je...“

Ilja, Moldavsko (Bělorusko)

Odchod do „soukromí“ však také není jednoduchý. Je nutné zorientovat se v nové životní situaci, v podmínkách fungování úřadů, trhu práce, vzdělávacích institucích, systému sociálního zabezpečení, zdravotní péče atd. Vypravěči/ky přitom často oceňovali pomoc pracovníků/nic NNO nebo také sociálních pracovníků/nic azylového integračního střediska.

Nerovný přístup k pomoci v oblasti bydlení, na kterou má každý azylant/ka nárok po udělení azylu, se projevuje například v situaci, kdy lidé již jako žadatelé usilovali o samostatný, soběstačný život v období žádání (našli si bydlení v soukromí a práci) a při žádosti o přidělení integračního bytu jsou odmítnuti a upřednostňováni jsou azylanti/ky žijící v pobytových nebo v azylových integračních střediscích. O nesnázích, které zažila Vanda, když žádala s manželem o to, na co mají nárok, vypráví v následující citaci:

„Řeknu Vám, že já prostě byla, když mně to řekli, tak přímo měla slzy v očích, protože to byla tak jako trošičku, že jsme blbci takovýhle, že prostě snažíme se nějak tak udělat to sami, abychom neobtěžovat někoho. Rozumíte, když to můžeme sami, tak nebudeme přece obtěžovat lidi, že prostě proč dostávat od státu peníze, když my můžeme pracovat, no. Ty peníze musí dostat důchodce, musí dostat dítě ty peníze, ten člověk, který nemá možnost pracovat. A my můžeme pracovat, tak proč ne? A tohlesto potom nám řekli, že prostě: ‚Vy máte se dobře, máte práci a pracujete, tak můžete si.‘ Tak jo, tak já řekla, že... komu můžu vysvětlit, že pracovala jsem od sedmi osmi rána a domů šla v jedenáct večer a šla i plakala, kdy to končí, protože jinak to nemůžu, protože musím táhnout ten 12000 nájem a plus ještě manžel měl, úplně tam skoro neměl nic a tak jako šla a plakala, že kdy to končí, už nevím. No. No tak to prostě v životě chodí, no.“

Vanda, Bělorusko

Naplnění podstaty SIPu jako programu deklaruujícího pomoc azylantům/kám při jejich začlenění do společnosti může být v praxi obtížné. Jako nedostatek v tomto systému se ukazuje například neprovázanost jednotlivých oblastí integrace a existence překážek pro jejich realizaci. Je to příklad azylanta, který si zajistil zaměstnání v jednom z regionálních měst a s rodinou se zde usadil, nicméně město nevstoupilo do SIPu a azylant tudíž nemá nárok na podporu v bydlení.

„Máme nárok, ale já jsem byl furt, my jsme měli problém, starosta tady... on je takový, já nevím... My, normální lidi, on nechce cizince tady... Já jsem říkal, ať nám dá jako, protože byly tam dvě varianty – dostanete byt nebo dostanete nájem. Já jsem říkal: ‚Tak dostanu nájem?‘ ‚Ne.‘ Jsem říkal, že to je v zákoně. ‚Ne.‘“

Salím, Sýrie

Zdlouhavé čekání na integrační byt znamená pro azylanty/ky a jejich děti nutnost setrvávat dlouho v integračních azylových střediscích. Znamená to pokračování života převážně mezi azylanty/kami, v minimálním kontaktu s českou majoritou. Integrace do společnosti je pomalejší, protože existuje málo příležitostí ke kontaktování, konverzaci a vzájemnému poznávání obou skupin.

„Moje děti skoro začly mluvit po ukrajinsky. Rozumíte? Jestli by já někde dostal byt mezi Čechou, to já by mluvil po česky, moje děti mluvily po česky a manželka taky mluvila po česky stokrát lepší. A byla by mnoga, dost věcí bylo by naopak. Prostě já by domlouval se s těmi, já by poznal se s těmi, i sousedami, který bydleli by spolu. A našel by i práci lepší i můj život by byl stokrát lepší. Prostě oni by na začátku koněš-no dívali by sa na mě, kdo já, co já kriminál, já nekriminál, já mluvím něco špatného, a jako vidět, co já normální chlap, tak se mnou by dobře komunikovali.“

Vakhid, Čečensko

Zůstávají-li azylanti/ky v integračním azylovém středisku (IAS), považují za problematickou situaci fungování IAS v jednom objektu s pobytovým střediskem, kde je nutné dodržovat pobytový režim žadatelů/lek o azyl. Tato pravidla se vztahují i na lidi, kteří již azyl získali, a ti pak nemají pocit změny k lepšímu.

I přes zákonem deklarované postavení azylantů/tek jako lidí, kteří mají téměř stejná práva a povinnosti jako občané, je realita jiná. Respondenti/ky si jsou toho vědomi a řada z nich usiluje o získání českého občanství. Postavení azylanta/ky neumožňuje plné zapojení do života země, ve které se snaží usadit. Proto je pro ně důležité získat české občanství, které člověku zajistí plnoprávné postavení a možnost spolupodílet se na rozhodování o fungování společnosti prostřednictvím účasti v politické sféře:

„To je jiný život zase. (...) Jako když my budeme mít občanku, tak nikdo nebude jako říct: ‚Je to azylant.‘ Nebo když pojedu do Německa, musíme čekat na hranicích, aby oni podívali na počítač, co to je. A občan ukáže – takový občan a jde pryč. (...) Na hranicích čekat. Ještě na něco jinak. Jako kolikrát jsme chtěli koupit něco na splátky třeba v marketu, tak nám nedali.“

Salím, Sýrie

„... protože přinese to formálně jenom právo volit a být zvolený, tak v podstatě možná... bych se rád víc aktivněji zúčastnil toho politického života v České republice. Mě to zajímá a myslím si, že tam by ta možnost jednak pro ty azylanty, jednak pro vůbec cizince možná mohla být větší. Já jsem slyšel, že v těch západních státech třeba ty cizince, který třeba i když nemají občanství, tak můžou třeba volit zastupitele třeba v rámci měst a obcí, a to je důležitý. Takže já si myslím, že tam už je to větší jaksi zapojení do toho veřejného života, že ten člověk se necítí jako: sice žijem v této společnosti, ale tak o té politice můžem akorát tak trochu pokecat u kafe.“

Kuzma, Bělorusko

Rady a doporučení

- Zprůhlednit Státní integrační program tak, aby bylo čitelné, za jakých podmínek lze získat integrační byt.
- Motivovat města a majitele bytů ke vstupu do SIPu, odlehčit administrativu s integračními byty spojenou.

6 Co vědí azylanti a azylantky o ČR a co víme my o nich

Uvedení do problematiky

Téma informovanosti, které je předmětem této kapitoly, jsme vybraly na základě studia výpovědí azylantů/tek, kteří často hovořili právě o problému nedostatečné, chybějící a nekonzistentní informovanosti a orientace, a to jak na jejich straně, tak na straně české majority. Nejen z jejich vyprávění, ale také z jiných výzkumných studií a literatury (české i zahraniční), která pojednává o životě cizinců/nek a konkrétně o životě azylantů/tek, jasně vyplývá, že jedním ze základních předpokladů úspěšného začlenění příchozích do nové společnosti je kvalitní a dostatečná informovanost.

V souladu s naším pojetím integrace jako oboustranného procesu vzájemného poznávání a účasti příchozích i české majority ukážeme, jaká je úroveň znalostí, informovanosti a orientace nejen samotných azylantů/tek, ale také členů/nek české majority, se kterými se azylanti/ky každodenně setkávají. Vycházíme z výpovědí respondentů/tek, kteří nám vyprávěli o svých zkušenostech, a současně z rozhovorů se zástupci/kyněmi instituce veřejné správy (úřady práce).

Orientace azylantů/tek ve společnosti je součástí a podmínkou integrace, zahrnuje schopnost orientovat se v nové společnosti, znát prostředky, kterými člověk může naplňovat své cíle, vyznat se ve veřejných i soukromých institucích společnosti, znát svá práva a povinnosti. Z výzkumu mezi pracovníky/icemi českých nevládních neziskových organizací pracujících s migranty/kami vyplývá, že z jejich pohledu je orientace cizinců/nek v českém prostředí hodnocena jako velice špatná a ve svém hodnocení zdůrazňují zejména nedostatečné informování cizinců/nek ze strany státu a jeho institucí (Tollarová 2006: 59).

Informovanost azylantů/tek o nové zemi by měla zahrnovat nejen znalosti týkající se legislativy a pravidel fungování systému ve veřejném prostoru (trh práce, instituce veřejné správy, sociální a zdravotní zabezpečení, školství apod.), ale i v oblasti soukromé. Překážkou úspěšného začlenění do společnosti tak může být chybějící, nedostatečná nebo nekonzistentní orientace azylantů/tek v oblasti společenského (sociálního a kulturního) systému, který se může výrazně lišit od kulturního systé-

mu v zemi původu. Orientace a znalost uspořádání sociálních vztahů a fungování neformálních pravidel, tradic a zvyků nové společnosti pomáhá azylantům/kám překonávat bariéry a nedorozumění, na která naráží v každodenním životě.

Právní rámec

Orientace cizince/ky ve společnosti patří mezi tzv. cílená specifická opatření v aktualizované Koncepci integrace cizinců.

„Jedním z cílů integrační politiky státu je proto napomoci cizinci orientovat se ve společnosti, a to systematickým poskytováním základních informací, které cizinec po svém příchodu do České republiky nezbytně potřebuje. Toto integrační opatření je zároveň výrazem zájmu státu o jeho bezproblémové začlenění do místní společnosti“ (aktualizovaná Koncepce integrace cizinců 2006: 23).

Dalším cíleným opatřením integrační politiky státu jsou „Vztahy cizince s členy majoritní společnosti“, u kterého je zdůrazněna potřeba informovanosti české majority o příchozích, včetně zástupců/kyň institucí veřejné správy: „Multikulturní vzdělávání má své místo i při rozvíjení kompetencí pracovníků veřejné správy, kteří přicházejí při plnění pracovních úkolů do častého styku s cizinci. Jedná se zejména o pracovníky cizinecké policie, úřadů práce, živnostenských úřadů a podobně“ (aktualizovaná Koncepce integrace cizinců 2006: 25).

Zákon o azylu upravuje pouze povinnost ministerstva vnitra informovat po udělení azylu azylanta/ku o jeho/jejích právech a povinnostech: „Ministerstvo azylanta písemně poučí v mateřském jazyce nebo v jazyce, ve kterém je schopen se dorozumět, o jeho právech a povinnostech nejpozději do 3 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o udělení azylu“ (Zákon o azylu, Díl 2, § 50a).

Jak to vidí azylanti a azylantky

Ze zkušeností respondentů/tek vyplývá, že při jednání v institucích veřejné správy často naráží na bariéry v komunikaci s úředníky/nicemi. Jaké jsou zkušenosti azylantů/tek například s poskytováním informací a způsobem komunikace pracovníků/nic úřadů práce? Neznalost pracovníků/nic úřadů práce vede nejen k diskriminačnímu a nerovnému zacházení, u azylantů/tek snižuje neinformovanost možnost bránit v takovýchto situacích svá práva. Při jednáních na úřadech se také projevuje mocenský přístup pracovníků/nic. Azylanti/ky se nachází v nerovném vztahu, ve kterém ztrácí sebedůvěru a je pro ně obtížné prosazovat své oprávněné žádosti.

„Přístup ke mně byl úplně stejný jako asi ke každému člověku, který je na úřadu práce. To znamená, že přišel jsem se tam, přihlásil jsem se, byla tam nějaká nedorozumění, týkalo se to, bylo to jenom kolem toho, že... jo, byla tam jedna věc, si vzpomenu, to znamená, že někdo po mně chtěl, když jsem dostal ten průkaz povolení k pobytu azylanta, tak ten pán, který byl vedoucím na úřadu práce tady v (název města, pozn. aut.), chtěl po mně, aby tam vyloženě v tom průkazu někdo z těch policistů napsal, že je to trvalý pobyt, že trvale bydlím, já nevím, v ulici takové a takové. A já jsem mu to snažil vysvětlit, že azyl je to trvalý pobyt, že mám tady trvalý pobyt. „Ale musíte to mít tam napsané.“ (...) Já jsem šel na policii, řekl: „Pánové, pomozte mi s tím nějak, protože pokud to neudělám, tak ten pán mě prostě tam nepřihlásí na úřad. A já to potřebuju.“ A oni mně řekli: „No, tak to ten pán prostě nezná zákon.“ Ale ve skutečnosti je to opravdu takové trošku divné, protože v podstatě není to trvalý pobyt, není to klasický trvalý pobyt, takže je to azyl. A ten pán asi o tom nevěděl. Nakonec kolegové na policii vyhověli a napsali, že mám.“

Kuzma, Bělorusko

V čem konkrétně spočívá často nedostatečná nebo v některých případech žádná informovanost zástupců/kyň institucí veřejné správy? Jde především o základní neznalost ohledně pobytového statusu, tedy neznalost legislativy týkající se práv a povinností spojených se statusem azylanta. Pracovníci/ce úřadů veřejné správy často zaměňují různé kategorie pobytových statusů či jsou obeznámeni pouze s některými z nich. Naopak o tom, jaká oprávnění jsou s azylem spojená, často informování nebývají, někdy také povědomí o existenci tohoto typu pobytu zcela chybí.

Obdobnou zkušenost, jakou má respondent s pracovníky úřadu práce popsanou v předchozí citaci, má jiná respondentka s pracovníky městského úřadu v Praze (je patrné, že za těchto podmínek je dostatečná informovanost samotné azylantky při prosazování svých práv velmi důležitá):

„... na tu dobu když jsme tam přišli, tak byli jsme jako první, bylo to na (městská část Prahy, pozn. aut.), a byli ti lidi, já bych řekla, víc než překvapený tím, že takové věci existují. A pořád a pořád musela jsem to vysvětlovat a to bylo prostě strašně náročný. (...) Ne, oni prostě nevěděli, že takové věci jsou. Neměli o tom žádný představy.“

Venera, Bělorusko

„S tím naším pasem, opravdu měli jsme, no nie problema, ale takový furt byli nuceny furt něco vysvětlovat. Protože našemu pasu se říká průkaz povolení k pobytu azylanta. Lidi vidí to poprvé v životě a vůbec netuší, co to je, a ptají jenom jednu věc: máte trvalý pobyt nebo ne. A museli jsme furt vysvětlovat, že azylanti, ano, mají trvalý pobyt a všechny nároky a tak dál a tak dál, takže koneckonců přišli jsme k tomu, že já prostě vyučila že, kde máme tu větu, že zní to trvalý pobyt a ukazovala vždycky tu stránku a říkala, prosím vás, okopírujte to radši. Protože určitě budete to potřebovat, když budete jednat s někým nadřízeným. A párkrát prostě nutila to udělat a byla jsem ráda, že nemusela jako dva, třikrát donášet nějaký papír, jenom kvůli tomu, že prostě jsem předběhla tomu. (...) Lidi prostě nerozumí, že azylanti se liší od jiných

druhů cizinců. (...) Lidi jsou, ty úředníci jsou spokojený s tím, že máš trvalý pobyt a že máš ten pas platný ještě na deset let, tak jim z toho uleví, a ještě ke všemu, že na webovkách můžem sehnat nějaký usnesení vlády ohledně toho, tak je to už ta poslední kapka, že oni jsou spokojený. Ale pokud by nieveděla to jako tak přesně, tak možná by měla potíže, protože nevěděla by odkud získat tu informaci.“

Venera, Bělorusko

Azylanti/ky si postupně uvědomují, jakým způsobem je nutné jednat, aby dosáhli svých cílů, tj. toho, na co mají nárok. Informovanost či alespoň určitá orientace ohledně vlastních práv je základním předpokladem pro úspěšnou komunikaci a jednání. Respondenti/ky se setkávají ve většině s neochotou (ačkoliv jsme narazily i na pozitivní zkušenosti azylantů/tek, kteří vyprávěli o vstřícnosti úředníků/nic a ochotě pomoci) a neznalostí ze strany české majority, proto jako úspěšná strategie se jeví jediné vlastní iniciativa a konkrétnost požadavků.

„Ale už jsem prostě věděla a znala, jak to běží, a nikdy nežádala něco, jo, prosím vás něco. Vždycky žádala něco konkrétního. Jo, prosím vás, neznám, jak zařídit ten jako rodičovský příspěvek, tak pomozte mně. Nevím, jak vypadají formuláře, prosím vás, ukažte mi to. Tak když položíš nějakou konkrétní otázku, tak vždycky dostaneš konkrétní odpověď.“

Venera, Bělorusko

„Ale vlastně těch úředníků měli by taky něco udělat, aby lidi věděli, že na co mají nárok. Je to takové jako jednostranné, z jedné strany, že člověk musí, musí, musí, tam, tam, tam.“

Ilja, Moldavsko (Bělorusko)

Problémem v situaci nejistoty v novém „prostředí“ je pro azylanty/ky také zmatené a nespolehlivé poskytování informací. Neinformovanost na straně institucí veřejné správy zahrnuje rovněž neznalosti kompetencí jednotlivých úřadů. Rovněž slabá komunikace mezi úřady život azylantům/kám nepříjemně zatěžuje.

„,Tohlesto my neřešíme, to řeší ministerstvo vnitra.‘ My šli na ministerstvo vnitra, ministerstvo vnitra nám řeklo, že když nám vydělí městská část, tak my Vám dáme ten byt. My šli na městskou část, oni řekli: ‚My to neřešíme, to řeší ministerstvo vnitra.‘ Tak je to bylo takové kolotoč takové a tak jako nic z toho.“

Vanda, Bělorusko

„Třeba tady jsem Vám řekl, že každý úředník myslí něco jiného. Na matrice jsem byl, ta první říkala něco špatného, ta druhá říkala, že jo.“

Salím, Sýrie

Azylanti/ky při jednání na úřadech naráží na ponižování, necitlivý přístup, nedostatek porozumění a diskriminační, rasistické chování ze strany pracovníků/nic:

„... ona mně řekla: ‚Co si mysleli, když přijeli suda dobrovolná, mysleli tady padá, všechno kape ze strechu?‘ A já říkám: ‚Já Vás bojím, neříkejte mi, dobrovolně přijela, já neprijela dobrovolně. Já mám taky moc hezký, moc dobrý rodiče, já nejsem nějaká taková od rodiny... Já mám takový dobrý rodičů i rodinu, ale musela jsem přijet, prostě není hezký, tak co se mnou mluvíte.‘ Ona: ‚To je Váš problém. Tady taky chodí všude bezdomovci: někde žít, někde bydlet, nemá co jíst. A Vy máte byt, to je Vám málo?‘ (...) A jej to nezajímá azylantka neazylantka, jej zajímá jenom: ona vidí cizinec, cizinka. (...) Doklady nedoklady napísáno Rusko, že jo. (...) Napísané azylantka, ano. (...) No já si myslím, jí je to jedno. Ona nemá žádnéj strach ničeho, ona mluví, jak chce.“

Elza, Čečensko

„No, jediná věc, my si prostě nerozumíme jeden druhému. I ne kvůli jazyku, prostě nerozumíme. Oni nechápou, nerozumí naše problému. (...) A my nerozumíme jim. Prostě takové tvrdé, prostě takové, no.“

Tatiana, Kazachstán

Neinformovanost a neznalost pracovníků/nic úřadů spolu s neochotou a lhostejností vede k zamítání/nepřijetí žádostí azylantů/tek na různé příspěvky, na které mají po udělení azylu nárok (například příspěvek na vybavení integračního bytu, přídavky na děti, rodičovský příspěvek atd.).

„Právě že nám prostě vysvětlili, nám pomáhali dělat ten průkaz, cestovní pas, nám to všechno tam (sociální pracovníci v pobytovém středisku, pozn. aut.). Pak nás dovezli na tu sociálku, že jo. (...) Ten životní minimum jsme nedostávali, protože manžel pracoval. A na děti nám prostě řekli, že: ‚Nebudete dostávat, ani ona nebude dostávat, protože ona je sourozenec. A ten nemá papíry.‘ Tak prostě nám takové věci tam řekli... S manželem spolu s tou sociální pracovnící, ale ta slečna byla ještě moc mladá na to, protože ona taky nevěděla. (...) Právě že nám řekli, že na to je takový zákon, takový paragraf, že jo. Zákony neznáme zas všechny zákony, že jo. Tak prostě jsme to nechali...“

Karyna, Bělorusko

V souvislosti s nízkou informovaností české veřejnosti, zástupců/kyň institucí veřejné správy či zaměstnavatelů o právním postavení azylanta/ky a překážkami a komplikacemi, které z toho plynou, zdůrazňovali někteří respondenti/ky význam českého státního občanství, o něž chtějí žádat.

„No, myslím, že ano. Protože kam obrátíš, tak všichni tam potřebují. A to azyl tady dostali, tu vyhlášku, rozhodnutí azyla, a tak občan pro ně je to lehčí všechno. Není otázek... Bude jednodušší ve všech zprávách, jednodušší: já jsem občan, protože všichni potřebují Vaše rodné číslo a Vaše to a kdo azylant a dostane co. (...) A nikdo neví, na co mám nárok vůbec. Všichni to diví. Řekli: ‚Azylant a co u banky může účet vytvořit?‘ Já: ‚Můžu.‘ ‚Můžete?‘. Účet v bance, tak já vysvětlím mu to. ‚Můžete, můžete.‘“

Pavel, Bělorusko

Pro samotné azylanty/ky je obtížné se zorientovat v institucionálním, legislativním a administrativním systému ČR.

„... o tom neřeknou, stejně jako v těch úřadových věcech. Když chtějí něco po tobě, tak to přijdou prostě a řeknou: ‚A máš tady podepsat,‘ atd., když člověk má na něco nárok, jako má nějaký peníze pro zařízení bytu, tak to neřeknou. (...) No, tak je ticho a jako prostě to jako ten uprchlík jako. Pro Čecha je to těžké a pro cizince je to třikrát těžší, on si musí do všech knih dojít sám. Oni řeknou zvláště na těch úřadách jako: ‚To nevím, jedte tam jako, a to nevíme. A nějaký nový zákon.‘ A tak jako to je všechno tak jako zakryptované, taková kryptografie, ten člověk prostě jako neví, na co má nárok, na co nemá nárok, prostě jako slepý. (...) Já nevím, já jsem se bavil s párkrát s no, jako máme kamarádů českých, tak prostě všichni říkají: ‚Jo, úřady jsou hrozné, na úřadách je hrozně, je to hrozný jako.‘ (...) No je to takový prostě problém, s kterým Čech si ještě poradí na začátku, protože umí mluvit, teď už si taky poradím trochu, ale na začátku, když člověk prostě opustí to azylové zařízení a přijde takhle jako do světa jako do města, tak on si s tím neporadí v životě, ona něco řekne, prostě jako pospíchá na oběd a prostě jako...“

Ilja, Moldavsko (Bělorusko)

Jsou to i další oblasti, ve kterých azylantům/kám chyběly informace nebo alespoň základní orientace. Respondenti/ky uváděli nedostatečné znalosti o fungování pracovního trhu, systému školství (například v souvislosti se vzděláváním svých dětí) či o fungování společenského a kulturního systému ČR.

„Já měla stolkó otázek a neměla odpovědi na ty svoje otázky. To je elementární životní potřeby, který muset vědět my, ale my to nevěděli, nám nikdo to nevysvětluje... A proto što my byli připravený na tu společnost, ta českou společnost, my musíme vědět svoje práva, svoje povinnosti, my musíme vědět, jak tady pracujet, jak tady funguje to všechno, jak tady funguje s těmi úřadami atd., atd., atd. To všechno nikdo nám to nevysvětloval... No, teďkom už začaly některé nevládní neziskové organizace s tím, ale v náš čas toho nebylo, nás nikdo k tomu nepřipravoval.“

Elmíra, Kyrgyzstán

V přístupu k informacím se rovněž projevují genderové diference, a to především v tradičně (kulturně podmíněném) genderově uspořádaném vztahu (žena má na starosti „domácí sféru“, muž „veřejnou“), žena se tak dostává do určité pozice „závislosti“:

„T: A Vy jste nebyla na kurzu jazykovým? M: Ne, protože moje (jméno dcery, pozn. aut.) druhá byla malinká, nemohla jít. T: A Vám nikdo nedoporučil, že jste mohla třeba, že za Váma mohla chodit učitelka domů Vás učit? Tady nikdo Vám nenabídl? M: Ne. (...) T: Třeba přišly v současnosti nějaký informace, kam se můžete obrátit o pomoc, kdo Vám poradí co a jak? Ne? M: Ne. Možná můj manžel ví, protože on udělat ty papíry a takový. On ví víc než já.“

Marta, Sýrie

Obecně se ukazuje problematičtější přístup k informacím v regionech a také v případech, kdy azylanti/ky žili v období žádání o azyl v soukromí, protože lidé žijící v táborech získají určité znalosti od sociálních pracovníků/nic středisek nebo pracovníků/nic NNO. Lidé žijící v soukromí (a navíc v regionech) nemají často ani ponětí, že existují organizace pomáhající cizincům/azylantům. Významným zdrojem informací se pro azylanty/ky stávají jiní krajané či azylanti. Vzájemně si předávají zkušenosti a rady (v případě těch, kteří žijí v soukromí, stejně jako v táborech).

V kontaktu s českou majoritou se azylanti/ky setkávají s neinformovaností a stereotypy (nerozlišování specifického postavení azylanta/ky, předsudky a stereotypní pohled na cizince).

„... prostě to taková dlouhá doba práce. Ta práce, kde musí být nějaká propaganda, prostě musí vysvětlovat, co uprchlík je – stejní lidi jak tady Češi. Co uprchlíky tady přijeli, protože máme problémy. A ne proto, co přijeli, aby Češi zabrat práci nebo peníze.“

Vakhid, Čečensko

„To oni jako ne cizinec, azylant a jestli má trvalý pobyt a nebo vízum. Jako všechno je to jedno, je to Rus. Je to z Ruska jako. Prostě oni nejsou informovaní. Nejsou informovaní, jako v podstatě u nich není to rozdíl jako.“

Ilja, Moldavsko (Bělorusko)

Jak to vidí úřady práce

V rámci výzkumného šetření jsme uskutečnily pět rozhovorů se zástupci/kyněmi úřadů práce z celé ČR. Vyjma jedné respondentky všichni dotazovaní úředníci/ce uvedli, že mají zkušenost s prací s azylanty/kami, kteří jsou na daném úřadu práce zaregistrovaní jako uchazeči/ky o zaměstnání. Počet uchazečů této kategorie se na jednotlivých oslovených úřadech práce liší, nicméně ve většině jde o velmi málo osob, které jsou v současné době v jejich evidenci (v posledních letech se počet evidovaných azylantů/ek na jednotlivých úřadech práce pohyboval v rozmezí dvě až pět osob, vyjma úřadu se sídlem v jedné městské části hlavního města, kde je v současné době evidovaných sedmnáct azylantů/tek). V jednom případě respondentka uvedla, že do kontaktu s azylanty/kami nikdy ve své práci nepřišla, protože tuto skupinu osob zaregistrovat na ÚP ani nemohou.

„Jinak my obecně prostě vždycky když takovejhle člověk přijde, tak mu prostě dáme letáčky těchhle těch organizací (NNO, pozn. aut.) a nabídneme jim, aby se tam u nich informovali, že jo, při dalších nebo přes nějaký za dva za tři měsíce se ho zeptám, jestli se tam byl zeptat. No tak někdo říká, že tam byl, ale že mu nic nepomohli. Někdo říká, že se tam teprve chystá, že jo, takže.“

ÚP 2

Problém informovanosti spočívá nejen v tom, že informace často azylantům/kám nejsou poskytovány, ale také v tom, jakým způsobem jsou jim předávány. Děje-li se to nevhodným způsobem, může se i dobře myšlená rada, informace setkat s odmítnutím. Z rozhovorů dále vyplývá, že informace jsou azylantům/kám poskytovány teprve v případě, že se sami na něco konkrétního zeptají, což opět vede do slepé uličky neinformovanosti.

„Tak pokud budeme řešit nějakou obecnou nabídku zase těch služeb, tak je možné, že se třeba o tom zmíníme, ale spíš to jakoby tadyten kurz, co se týče toho podnikání nebo podnikání jako takového, spíš to opravdu přichází od toho uchazeče, že on se zmíní: ‚Já uvažuji o podnikání,‘ a my na to navážeme touhleto možností.“

ÚP 4

„Musíme, musíme, nabízíme, ale říkám, tam je ta jazyková bariéra, takže většinou oni to odmítnou, no... Tam by byl velký problém, no... To jsou speciální schůzky. V podstatě je tam možnost i nějakýho psychologa a takovýhle. Je tam, v podstatě se jim jako pomáhá najít tu práci, jo. Ještě víc se jim tam jako věnujou. (...) Myslím si, že to je právě z tohotohleto hlediska, z toho... já se Vám tady ještě koukám do papírů... že to je právě kvůli tomu, že tam je ta jazyková bariéra, no. Protože zase by se kolegyně s nima nemohly domluvit, že jo, tam jo, je to.“

ÚP 5

Následující vybrané citace poukazují na potřebu a zájem pracovníků/nic ÚP zvyšovat své znalosti týkající práce s azylanty a azylantkami:

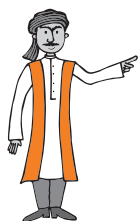
„...ale určitě by byl pro mě zajímavý i nějaký seminář skutečně třeba i o právní legislativě azylantů a o tom, jak tady žijí. A třeba i by pro mě bylo přínosné, kdybych. Já se tady s nima střetávám jenom na určité úrovni. A třeba kdybych slyšela i jejich problémy jiné, než jsou jenom třeba s hledáním zaměstnání. Prostě i jejich náhled na to, jak je vnímáme my jako naše společnost a jak to chápou oni. Tak to jo, to určitě, to bych uvítala.“

ÚP 1

„No, vzhledem k tomu, že to mám spíš teda jako, říkám, mám tady jenom tři ty lidi, takže to je spíš pro mě taková okrajová záležitost, protože mám tady mraky jiný práce, která je, já jsem říkala s téma E301. To teďka. A mraky pošty. Takže až tak ani moc ne jako... Asi až takový dostatek informací ne, asi by to na mě dolehlo, kdybych tady těch lidí měla opravdu hodně a musela s nima nějak opravdu úzce spolupracovat, a tak možná pak by se člověk zajímal, jo, víc, ale v tomhle případě asi ne.“

ÚP 5

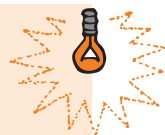
Zkušenosti ze zahraničí

Belgické město Gent pořádá základní orientační kurzy pro nově příchozí v rámci integračních služeb poskytovaných a placených městem. Tyto kurzy jsou praktickým naplněním zákona, který byl přijat v roce 2003 a který se zaměřuje na integraci a vzdělávání legálních imigrantů, jejich nově příchozích rodinných příslušníků, azylantů a obětí obchodování s lidmi. Program realizovaný městem Gent zahrnuje jazykové kurzy (1200 hodin ve 4 různých úrovních) a kurzy orientace ve společnosti (75 hodin). Kurzy orientace ve společnosti se skládají z několika modulů – orientace v administrativě, praktická cvičení a informace o tom, jak se zapojit do kulturních a sociálních aktivit. Kurzy jsou vedeny v turečtině, arabštině, francouzštině, angličtině, ruštině, španělštině, perštině, albánštině, somálštině a holandštině. Město se rovněž snaží zajistit ve spolupráci s dalšími organizacemi pro každého individuální integrační program „šitý přímo na míru“, který obsahuje poradenství týkající se integrace na trhu práce, vzdělávání a výcvik. V současné době se těchto kurzů účastní více než 500 nově příchozích (www.gent.be/integratiedienst).

V německém Frankfurtu předchází 600hodinový jazykový kurz ještě 40hodinový blok orientace ve městě. Ten v sobě zahrnuje rovněž výlet metrem, prohlídku města, návštěvu městského úřadu a informace o německých institucích a právním systému. Kurz je nabízen v osmi jazycích a výuku zajišťují samotní migranti, kteří jsou ve Frankfurtu již delší dobu usazení (www.stadt-frankfurt.de/amka/).

Rady a doporučení

- Formou vhodných školení zlepšit znalosti a orientaci pracovníků/ic veřejné správy o statusu a právním postavení azylantů/ek, zvýšit povědomí o problematice uprchlictví, zvýšit kulturní a genderovou senzitivitu.
- Vzdělávací kurzy šířit do všech regionů v České republice, zajistit rovný přístup do kurzů všem zájemcům/zájemkyním a přitom zohlednit jejich pracovní a rodinné závazky.
- Zajistit rovný přístup ke zdrojům informací a vzdělávání všem azylantům/kám na území České republiky, s důrazem na místa, kde se nachází pobytová či integrační azylová střediska.
- Předávání informací azylantům/kám související s jejich právním postavením by mělo být zajištěno vždy individuálně.

Co může udělat každý z nás?

- Nepřijímejte nekriticky mediální sdělení, snažte se vždy vědět víc.
- K dobré informovanosti využívejte vždy všechny dostupné zdroje.

7 Jak je jazyk důležitý

Uvedení do problematiky

Znalost jazyka majoritní společnosti je jednou z nejdůležitějších složek integračního procesu. Prostřednictvím jazyka se může příchozí zorientovat v novém světě a pochopit smysl a významy jednotlivých situací okolo sebe. Zvládnutí českého jazyka je předpokladem k úspěšnému zapojení na pracovní trh, bezproblémové komunikace při nezbytných jednáních s institucemi veřejné správy i v běžném životě v soužití s druhými lidmi.

Možnost naučit se český jazyk mají azylanti/ky zejména v rámci Státního integračního programu (SIP). Mimo jeho rámec probíhá podpora výukových aktivit azylantů/tek starších 15 let ze strany některých NNO a mezinárodních organizací. Tyto programy umožňují azylantům/kám získat kvalifikaci, zlepšit znalost českého jazyka, a tím zlepšují jejich šance na trhu práce.

Právní rámec

Podle zákona o azylu realizuje Státní integrační program v oblasti získávání znalostí českého jazyka Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR formou bezplatného jazykového kurzu. Nabídka bezplatného kurzu musí být azylantovi/ce učiněna ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy nejpozději do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o udělení azylu (www.mvcr.cz/azyl/integrace.html#sip). Tyto kurzy zajišťuje jediná NNO, a to Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE).

Výuka probíhá ve formě skupinových i individuálních kurzů s časovou dotací 100 hodin v případě individuální výuky a 150 hodin v případě výuky skupinové, s dobou trvání kurzu maximálně 10 měsíců. Tento časový rozsah, jak ukazuje úroveň znalosti jazyka absolventů/tek, je nedostatečný. V roce 2007 proto SOZE uskutečnilo experimentální projekt, ve kterém zvýšilo počet hodin na 300–400, což se ukázalo jako potřebné. Nicméně dosavadní počet 150 (100) hodin stále v SIPu zůstává.

Podmínky plnění kurzu by měly být s azylantem/kou smlouveny v době nabídky kurzu. Z výpovědí respondentů/tek je evidentní, že azylanti/ky

se v tomto ohledu cítí nedostatečně informováni, nejsou si vědomi toho, že by jim byla nabídnuta jakákoli alternativní možnost výuky v případě, že nemohou kurz navštěvovat v nabízených termínech. Po zakončení kurzu a splnění zkoušky je absolventům/kám vydáno osvědčení o jeho zvládnutí. Toto osvědčení však například pro zaměstnavatele nemá žádný význam.

Vedle jazykových kurzů pro dospělé azylanty/ky probíhá povinná školní docházka žadatelů/lek o azyl a azylantů/tek do patnácti let. Tuto výuku realizuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR na základních školách.

Jak to vidí azylanti a azylantky

V našem výzkumném šetření jsme se nezaměřovaly pouze na jazykové vzdělávání v rámci SIPu, ale i na vzdělávání v rámci rekvalifikačních kurzů pořádaných úřady práce nebo dalšími nevládními neziskovými organizacemi. Témat, která se jazykové přípravy týkají, je celá řada. Dovolujeme si zde upozornit jen na některé z nich.

Nejprve se podíváme na hodnocení jazykové přípravy v rámci SIPu. Zkušenosti azylantů/ek s průběhem jazykových kurzů se liší. Sběr dat jsme prováděly v celé České republice a ukázalo se, že úroveň nabídky se různí. Například možnost využívat nabídky individuálních kurzů je závislá na velikosti sídla a na regionu.

Nespokojenost azylantů/tek vyplývá zejména z nedostatečného hodinového rozsahu kurzu. Některým respondentům/kám se nelíbí, že nemohou v kurzu pokračovat, nebo se nějak specializovat a že skončili ve výuce jako začátečníci/ice.

„Jestli i v práci potřebujou například taký úroveň češtiny, tak taky my za to nemůžeme, protože my tu češtinu tady dostat nemůžeme, nám nikdo ji nedá. My jsme měli 150 hodin... základního kurzu, jak obdrželi ten azyl a hned měli ten kurz. Ale ten kurz nebyl úplně 150 to jenom na papíře, protože opravdu bylo to blbý, to nebyl individuální kurz a když já například nemůžu, protože nemocná nebo ona nepíše mně, že já měla tu hodinu, ona napíše, ta učitelka psal si tu hodinu, rozumíte? Ona měla 150, ale já jsem neměla 150.“

Tatiana, Kazachstán

„Jo. Sto padesát hodin, měla zkoušku... ale to není jako, to nestačí ten kurz, člověk potřebuje kontakt.“

Chava, Čechensko

„Víc než tři měsíce, jsme měli rok pro pokročilé česky. No tak ty kurzy, co jsme byli, tak ty byly, ta slovíčka jsme se učili česky, které musíme kontaktovat s lidmi venku, jako obchod, nebo tak nebo nějak do práce nebo něco takového. A právě že ty slova, které se používají v úřadě, ty jsme nerozuměli jako, to jsme neučili. A když z úřadu dostali nějaký papír, tak napůl rozuměli a napůl nerozuměli, co tam je... protože ty slova jsou hodně jako těch úřadových, které nerozumíme...“

Sofia, Moldavsko

„... já skončila, kdy dostala azyl, ta mně nabízeli od toho ministerstva vnitra, to byla taková organizace SOZE. Ona už nemá ten tendr na ty kurzy. A já měla začáteční kurz a za tím taky musela mít pokračování, a to zrušili, protože to SOZE nemělo na to peníze, tak mně to zrušili. A to zrušeno bylo už tři měsíce zpátky, tak já všechno už zapomněla.“

Hanna, Bělorusko

„A ten byl taky dobrej, akorát že ten kurz je samozřejmě taková, já bych řekl, skoro na nic, protože těch hodina je málo. Navíc když učitel jede z (název města, pozn. aut.) a tam zpátky, tak samozřejmě, že během těch pár hodin, které tam strávíme, tak moc toho se nenaučíme.“

Kuzma, Bělorusko

Respondenti/ky hodnotili jako efektivní rozdělení účastníků/nic jazykových kurzů do skupin podle úrovně dosavadní znalosti českého jazyka či podle schopností učit se nový jazyk.

„Pak nám dali jazykovou... My jsme měli perfektní učitelku... No, na začátku jo, my jsme byli tři rodiny jako – já, matka, otec a ještě jedna běloruská rodina. Pak ta požádala jako zvlášť, protože manžel jako stydí se komunikovat před někým. Pak matku s tátou rozdělili taky, protože by měli jako úplně pro začátečníky, protože nemluvili vůbec a mě dali někam jako co bylo mezi tím. No nic... jsem spokojená.“

Ovsana, Arménie (Rusko)

Jazykové kurzy neplní jen funkci jazykové integrace, ale jsou zároveň možností, jak navázat sociální kontakty a integrovat se do české společnosti.

„Hodně zlepšili češtinu, to určitě, a našli jsme kamarády jako náš učitel, my si píšeme dopisy normálně, oni byli u nás na návštěvě... teďko už mám práci, tak hodně tý češtiny nemůžu tam pokračovat jako se učit. Bohužel... ale už zkusím to dělat v konverzaci ve své práci.“

Fjodar, Bělorusko

Respondenti/ky si někdy nemohou vybírat, kdy bude jejich výuka probíhat. Stává se, že čas výuky se kryje s pracovní dobou v jejich zaměstnání. Azylant/ka je pak postaven/a před nepříjemné rozhodnutí, zda se účastnit kurzu a plnit jeho podmínky, nebo chodit do práce. Do příležitostí účastnit se jazykových kurzů se také promítá genderová dělba práce v rodině:

„Ano v tom (název města, pozn. aut.) jsme měli ten kurz. Já jsem měla takže těch 150 hodin, pak 220. Manžel chodil jako, po prvním kurzu ty zkoušky měl poprvé ne, protože pracoval. A teď přišel z práce a například večer měl ten kurz, ale když jak měli ty zkoušky, prostě byl v práci. Jako vyhazovat taky za celý den peníze, tak on prostě zůstal v práci nejel na ty zkoušky. A já jsem dodělala ty dva kurzy, zkoušky jsem udělala.“

Karyna, Bělorusko

„... pro mě to bylo dobře. Jako oni snažili se přizpůsobovat i těm, kdo má čas, i těm, co nemá čas. Ale kdy byl nějaký problém, tak řekli: ‚Napíšeme dopis do práce, aby Vám to prostě dovolili.‘ ... to myslím, že bylo dobře.“

Jelena, Rusko

Také z jiných výzkumů prováděných v České republice vyplývají některé nedostatky jazykových kurzů v rámci SiPu. Ve výzkumu Integrace azylantů a efektivita státního integračního programu¹ respondenti/ky při hodnocení jazykové přípravy vyjádřili spokojenost s určitými výhradami a návrhy na změny: „... kurz byl příliš lehký, začátečnický a poskytl jim pouze základy jazyka. Respondenti též kritizovali, že kurzy navštěvovali lidé s různým stupněm znalostí češtiny. Výuka se přizpůsobovala stupni jazykových znalostí začátečníků a pro ostatní kurz ztrácel smysl. Azylanti by tedy uvítali, kdyby byly kurzy diferencované podle jazykových znalostí participantů. Někteří respondenti z prostoru bývalého Sovětského svazu vyjádřili názor, že by bylo užitečné diferencovat kurzy také s ohledem na jazykové prostředí, ze kterého azylanti přišli. Respondenti, kteří mají za mateřský nebo dorozumívací jazyk některý ze slovanských jazyků, se učí češtinu rychleji a výuka může probíhat náročněji než u studentů, kteří neznají žádný ze slovanských jazyků“ (Uherek ed. 2005: 86).

Znalost a schopnost komunikace v jazyce majoritní společnosti je pro příchodí důležitou cestou k integraci. Otázkou v případě žadatelů/lek o udělení mezinárodní ochrany je, v jakém okamžiku je vhodné se začít češtinu učit. Když jsme se zeptaly respondentů/tek, co by v minulosti změnili, aby se jim dnes dařilo lépe, často sebekriticky uváděli, že se měli učit český jazyk už v době, kdy byli žadatelé/ky o azyl, měli dostatek času se zorientovat a jedním z nástrojů jim mohla být právě čeština. Zároveň však vysvětlují, že to byla doba nejistoty, zda v České republice setrvají, což je k učení nemotivovalo.

„V té programě, když já čekala dva roky na azyl v (název města, pozn. aut.) já měla možnost tam učit česky, ale neučila to, jako neučila, protože já nebyla uvěřená, že já dostanu azyl. A proč by já učila česky, když já nevidím, zůstanu nebo ne.“

Chava, Čečensko

„Na (název města, pozn. aut.) když my bydleli sedm měsíců a nic nedělali, měli chodit na češtinu. To mně verilo už... protože nikdo, ni jedna ženská nechodila tam. Učitelka chodila každý den do práce a nikdo k ní nechodil. Ten český. Protože všichni seděli a mysleli: jak budu jechat z Česka, jak budu jechat z Česka?“

Lena, Čečensko

„Já učil, já kdy přijel do Českou republiku, já hned začal studovat češtinu. Já vystudovat češtinu, dostal certifikát a naučil se psát, všechno, vyučil. To byla moje dobrá vůle, ano určitě. Proto já už trochu rozumím, kde já bydlím, co já musím, já to znám...“

Vakhid, Čečensko

¹ Kvantitativní výzkum provedl Etnologický ústav AV ČR v roce 2005, zúčastnilo se ho 1321 respondentů/lek.

Jedním z cílů předkládané publikace je upozornit na genderové rozdíly v integraci do společnosti, tedy na skutečnost, že muži a ženy nevolí vždy stejné strategie, jak se v nové společnosti „zabydlet“. Často však ani nemají stejné příležitosti účastnit se základních aktivit důležitých pro integraci všech azylantů/tek. To se projevuje i v případě využívání nabídek kurzů pomáhajících s osvojením jazyka. Jedním z příkladů je možnost docházky na jazykové kurzy v rámci SIPu. Setkaly jsme se s několika ženami, které vypověděly, že by na kurzy chodily rády, ale nemohly z důvodu péče o dítě. Zároveň neměly dostatek informací ohledně podpory při péči o děti, stejně jako o možnostech individuální výuky.

„U nás dali kurz, intenzivní kurz čeština. No nic oni nemysleli, što já malý dítě, já budu do (název města, pozn. aut.). Já sama neznala zákon. Já dala syna na pět šest měsíc brzy školky, protože já chtěla jít na kurz, a potom oni kagdá byla kontrol tam školka a viděli, što oni jemu nebyly čtyři rok a přišla školka. Potom oni písali, dva tisíc musím jim platit, protože já dala dítě brzy tam školka.“

Nasíma, Afghánistán

„Ne, protože moje (jméno dcery, pozn. aut.) druhá byla malinká, nemohla jít... nikdo nenabídl, že může chodit k nám.“

Marta, Sýrie

Znevýhodnění rodičů s dětmi se projevuje také v případě nemožnosti navštěvovat skupinové jazykové kurzy pořádané pro žadatele/ky v pobytových střediscích.

„... protože v tom táboře (myšleno pobytové středisko, pozn. aut.) měla jsem právo, ale zase měla, že jo, kluka, tak to prostě nechávat samotného v tom pokoji a jít na tu češtinu, prostě... bylo skupinové, protože tam deset lidí... ne, já jsem se na to ani neptala, protože věděla o tom, že chodí tam hodně lidí a prostě ani žádné z nich tam dítě nebral, tak prostě já jsem se ani neptala. Měli jsme televizi, učila jsem se tak, že koukala na ty noviny, nějaký seriály. Měla jsem knížky...“

Karyna, Bělorusko

Jazykové kurzy, které probíhají v rámci Státního integračního programu jsou kurzy začátečnické, kde není jazyková průprava spojována s žádnou další odborností či specializací. Tento typ kurzů SIP neobsahuje a nabídky jiných NNO nejsou dostatečné a nepokrývají potřeby všech zájemců/kyň.

I když je převážná většina našich respondentů/ek vysokoškolsky vzdělaná, nemohou své znalosti v praxi uplatnit, neboť k tomu nejsou jazykově vybavení/y. Podobně to vidí výsledky jiného výzkumu, který upozorňuje na situaci vysokoškolsky vzdělaných a vysoce kvalifikovaných cizinců/nek. Překážkou při uplatnění ve svém oboru je nejen problém s nostrifikací diplomů, ale také nedostatečné osvojení si české odborné terminologie. Řešení autoři/rky výzkumu vidí právě ve vytvoření nabídky speciálních kurzů (Tollarová a kol. 2006).

„Da, odborná čeština pro mě, protože mě nikdo inženýr nepostaví, protože já nemůžu to vysvětlit. A jako podnikatel to mně ta zásoba stačí...“

Pavel, Bělorusko

„A co se týče toho konkrétního uplatnění v tom českém životě v té české společnosti, tak to, jak už jsem řekl, pro mě bylo hlavní vystudovat češtinu, opravdu dosáhnout té úrovně, kterou potřebuji a začnu potřebovat v té branži nebo v těch branžích, které jsou spojeny s tím slovem, s tím, že třeba budu ovládat několik jazyků... třeba tam se otevírají nějaké lepší možnosti pro pracovní uplatnění, to je důležité.“

Kuzma, Bělorusko

Jak to vidí úřady práce

Zaměstnanci/kyně úřadů práce si všímají jazykové bariéry při vstupu na pracovní trh. Nedostatečná znalost českého jazyka je podle nich hlavní příčina odmítání uchazečů/ček ze strany zaměstnavatelů. Někteří z nich ale připouští možnost, že jde spíše o zakrývání skutečného důvodu, kterým může být neochota přijmout cizince/ku.

Vazba znalost češtiny – vzdělání – možnost zaměstnání se projevuje v každém rozhovoru. Respondenti/ky potvrdili, že je komplikované umístit vysokoškolsky vzdělaného/nou uchazeče/ku právě z toho důvodu, že ve svém oboru není dostatečně jazykově vybaven/a.

Úřady práce se snaží uchazečům nekomplikovat výuku českého jazyka, obvykle s navrhováním prvních pracovních míst posečkají do doby, kdy mají azylanti/ky základní jazykový kurz ukončen.

Zkušenosti ze zahraničí

Neznalost jazyka způsobuje problémy na obou stranách. Nejen že nemohou uprchlíci bez znalosti jazyka sehnat práci, ale nedorozumí se ani na úřadech a například také u lékaře. To může mít často závažné následky na jejich zdraví. V Londýně se tomu snaží předejít pomocí následujících kroků²:

Vzdělávání – zdravotnický personál absolvuje školení, kde získají více informací o životě uprchlíků, o jejich životních podmínkách, právech a službách, na které mají ze zákona nárok. Také se dozvědí, jaké choroby se mohou u uprchlíků objevit a jak je možné tyto symptomy rozeznat (například časté psychické poruchy, kterými uprchlíci trpí v důsledku migrace a integrace do nové společnosti).

² Toto opatření je součástí návrhu Strategie primátora pro integraci uprchlíků v Londýně (The Mayor's Draft Strategy for Refugee Integration in London, 2007).

Jazyk – v rámci podpůrné jazykové strategie (Language Support Strategy) jsou budovány komplexní podpůrné jazykové služby po celém území Londýna. V jejich rámci jsou např. školení tlumočníci a tlumočnice v jednotlivých komunitách, kteří poté pracují v zdravotnických zařízeních. Rovněž jsou překládány zdravotnické materiály a brožury do relevantních jazyků a sami uprchlíci se zapojují tak, aby byly náležitě využity jejich znalosti a dovednosti v tomto oboru.

Na zkušenostech mnoha zemí Evropské unie se ukazuje, že nejefektivnější způsob výuky nově příchozích je propojení jazykových kurzů s praktickým výcvikem zaměřeným na integraci na trh práce. Pokud toto propojení neexistuje a kurzy jsou striktně odděleny, je těžké dosáhnout samostatnosti a nezávislosti klienta/ky. Někteří nově příchozí nemají žádné vazby na pracovní trh, zvláště když prošli azylovou procedurou či procesem sloučení rodiny. Proto se velmi osvědčilo zkombinovat asistenční služby spojené s výcvikem, rekvalifikací a hledáním práce s jazykovými kurzy. V Holandsku se tento systém nazývá „dvojitá cesta“. Jazykové kurzy jsou spojené s dalším prvkem, kterým může být odborné školení, práce, výchova dětí, dobrovolnictví či sociální výpomoc. Účastníci a účastnice tak mají možnost zdokonalit se ve svém oboru či specializaci. Tento program jim tak napomůže k návratu na pracovní trh a zároveň jim umožní naučit se jazyk své nové země.

U jazykových kurzů je rovněž výhodou, pokud jsou zakončeny obecně uznávaným certifikátem, který je známý a respektovaný jak jazykovými institucemi, tak i zaměstnavateli. Jedním z nich je například Společný evropský jazykový referenční rámec. Podle tohoto rámce se řídí jazykové kurzy a návazné testy například v Dánsku, u nás je v současnosti testuje Ústav jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy (Handbook on Integration for policy-makers and practitioners 2004).

Rady a doporučení

- Motivovat žadatele/ky o azyl ke studiu českého jazyka.
- Navýšit hodinový fond bezplatných jazykových kurzů v rámci Státního integračního programu.
- Rozšířit jazykové kurzy v rámci Státního integračního programu o nabídku specializovaných jazykových kurzů s důrazem na individuální přístup ke studujícím (například odborná terminologie, kurzy zaměřené na orientaci na pracovním trhu).
- Dobu a podmínky konání kurzů přizpůsobit požadavkům, které vyplývají z pracovních nebo rodičovských povinností (například zajistit hlídání dětí v době skupinových kurzů).

Co může udělat každý z nás?

- Jestliže nerozumíte, co vám chce druhý sdělit, naznačte mu, že stojíte o to, aby vám situaci či problém vysvětlil.
- I neverbální komunikace je důležitá.

8 Co všechno znamená mít práci

Uvedení do problematiky

Začlenění azylantů/tek na pracovní trh a ekonomická soběstačnost je základem pro úspěšnou integraci do nové společnosti. V následujícím textu se proto budeme zabývat vybranými situacemi a problémy, které souvisí s přístupem azylanta/ky na pracovní trh, pozornost věnujeme také překážkám, které jim brání v úspěšném pracovním uplatnění.

Azylanti/ky mají podle zákona rovný přístup k zaměstnání a podnikání jako čeští občané. Rovněž mají stejný přístup ke službám, které jim pomáhají v období ekonomické neaktivity, tj. nezaměstnanosti při hledání zaměstnání. Základní služby v oblasti zaměstnanosti poskytují úřady práce (ÚP). Po udělení azylu je azylant/ka oproti předchozí situaci se statusem žadatele/ky bez finanční podpory státu (ihned po udělení azylu na vlastní žádost dostává azylant/ka pouze jednorázový finanční příspěvek), a pokud není ekonomicky aktivní, eviduje se na ÚP, který uchazečům/kám o zaměstnání zprostředkovává vhodné zaměstnání, rekvalifikaci a poskytuje podporu v nezaměstnanosti.

Azylanti/ky a obecně cizinci/ky patří mezi znevýhodněné skupiny osob na pracovním trhu, obtížně nachází uplatnění ve svém oboru/profesi, umísťují se spíše na sekundárním trhu práce. Pracují za nestandardních podmínek bez dostatečné pracovní-právní ochrany nebo nelegálně, v zaměstnání mají nerovné pracovní a platové podmínky ve srovnání s českými občany, bývají dlouhodobě nezaměstnaní atd.

V pracovní sféře dochází nejčastěji k diskriminačnímu jednání při hledání zaměstnání, příkladem jsou diskriminační inzeráty nebo jednání zaměstnavatelů u přijímacích pohovorů. V zaměstnání se objevuje diskriminace v oblasti odměňování či diskriminace při výkonu rodičovských povinností.

Zákon garantuje rovnost ženám a mužům v přístupu na trh práce a při pracovním uplatnění a zakazuje nerovné zacházení a diskriminaci z důvodu pohlaví. Zákonem garantované rovné příležitosti ve skutečnosti neznamenají rovné podmínky pro ženy a muže. Nerovnost na základě genderu se projevuje v odměňování či profesním postupu. Z důvodu genderových stereotypů týkajících se rozdělení

rolí, práce a zodpovědnosti v rodině (tradiční rozdělení rolí muž „živitel rodiny“ a žena „pečovatelka, hospodyně“) jsou častěji ženy ve znevýhodněném postavení v zaměstnání, protože zodpovědnost a povinnosti související s péčí a výchovou dětí jsou stereotypně přisuzovány právě jim.

Nerovnost žen na pracovním trhu vzniká působením vertikální segregace, kdy ženy při kariérním postupu narážejí na tzv. skleněný strop a zauímají spíše nižší pracovní posty oproti mužům, kteří naopak tvoří většinu na vysokých, prestižních a lépe placených místech. Druhým významným faktorem je segregace horizontální, kdy jsou celá odvětví výrazně ženská či mužská, přičemž feminizované obory, např. školství či zdravotnictví jsou výrazně hůře placené oproti oborům, jako jsou například informační a komunikační technologie, kde je zastoupení žen naopak velmi nízké. Také mezi nezaměstnanými převažují ženy nad muži.

Problém nerovných příležitostí žen a mužů ve sféře zaměstnání se dotýká českých občanů/nek stejně jako příchozích. Ti jsou však v pozici vícenásobného znevýhodnění, protože být „cizincem“/„cizinkou“ v české společnosti stále představuje být „člověkem druhé kategorie“.

Nedostatečné možnosti, jak skloubit práci s péčí a výchovou dětí, jsou stále překážkou zabráňující rovnému zapojení rodičů na trh práce. Ačkoliv se problém stále v převážné míře týká žen matek, v posledních letech se mírně zvyšuje počet mužů-otců, kteří se buď částečně nebo plně věnují péči a výchově dětí. Jak ukážeme dále na konkrétních zkušenostech našich respondentů/tek, problém zvládnout starost o děti a další rodinné závazky spolu s pracovními povinnostmi je pro azylanty/ky v podmínkách života v nové zemi ještě složitější.

Právní rámec

Pracovně-právní vztahy, přístup k zaměstnání, činnost úřadů práce i diskriminaci v přístupu k zaměstnání upravuje Zákon o zaměstnanosti (č. 435/2004 Sb.) a Zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.).

Úřad práce poskytuje uchazečům/kám o zaměstnání: 1) zprostředkování vhodného zaměstnání, 2) rekvalifikaci nezbytnou pro pracovní uplatnění ve vhodném zaměstnání (ÚP podle zákona může poskytnout a financovat rekvalifikaci. V praxi je to často umožněno jen uchazečům/kám, kteří mají příslib zaměstnání. ÚP nemá povinnost zajišťovat rekvalifikaci na základě žádosti uchazeče/ky, což je pro azylanty/ky vzhledem k jejich finanční situaci komplikované, sami si často nemohou hradit další vzdělávání, ačkoliv je to pro jejich pracovní uplatnění v některých případech nezbytné), 3) podporu v nezaměstnanosti. Nárok na podporu v nezaměstnanosti azylantům/kám většinou nevzniká vzhledem k tomu, že

nemohou doložit předchozí zaměstnání.¹ Azylantí/ky, kteří jsou v evidenci ÚP a nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti, žádají o dávky sociální péče na sociálním odboru městského úřadu a u pověřených obecních úřadů v místě trvalého bydliště.

Nejistou finanční situaci azylanta/ky po udělení azylu (zdlouhavá administrativa, vyřizování dávek státní sociální podpory atd.) má ulehčit právo azylanta/ky na jednorázový finanční příspěvek. Podle zákona o azylu musí Ministerstvo vnitra ČR poskytnout azylantovi, kterému bylo jako žadateli o udělení azylu poskytováno kapesné, na jeho písemnou žádost podanou nejpozději do 3 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí o udělení azylu jednorázový finanční příspěvek ve výši životního minima osoby a společně s ní posuzovaných osob (Zákon o azylu, § 42 odst. 3).

V rámci Státního integračního programu na podporu azylantům/kám byla oblast zaměstnanosti přidána k integračním opatřením vedle pomoci s bydlením a výukou českého jazyka. Specifický program na podporu zaměstnanosti pro azylanty (Příloha č. 4 k usnesení vlády ze dne 26. ledna 2005 č. 104) spočívá zejména v nabídce tzv. individuálního akčního plánu.² Ten představuje jednu z poradenských technik, která má přispět ke zvýšení možnosti uplatnění uchazeče/ky o zaměstnání na trhu práce a k prevenci dlouhodobé nezaměstnanosti.³ Jako nástroj aktivní politiky zaměstnanosti mají ÚP povinnost nabídnout tento individuální akční plán azylantům/kám, kteří se na ÚP zaregistrují.

¹ Nárok na podporu v nezaměstnanosti má uchazeč o zaměstnání, který a) vykonával v délce alespoň 12 měsíců v rozhodném období zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost zakládající povinnost odvádět pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, b) požádal úřad práce, u kterého je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, o poskytnutí podpory v nezaměstnanosti a c) ke dni, k němuž má být podpora v nezaměstnanosti přiznána, není požívatelem starobního důchodu (Zákon o zaměstnanosti, § 39).

² Azylantí/ky jako „uchazeči/ky o zaměstnání jsou osobami, které potřebují zvýšenou péči při zprostředkování zaměstnání vzhledem k tomu, že se přechodně ocitli v mimořádně obtížných poměrech. Úřady práce proto budou všem azylantům-uchazečům o zaměstnání nabízet vypracování individuálního akčního plánu, a to bez ohledu na jejich věk“ (Příloha č. 4 k usnesení vlády ze dne 26. ledna 2005 č. 104).

³ Obsahem individuálního akčního plánu je zejména stanovení postupu a časového harmonogramu plnění jednotlivých opatření ke zvýšení možnosti uplatnění uchazeče o zaměstnání na trhu práce, a to v souladu s dosaženou kvalifikací, možnostmi a schopnostmi uchazeče o zaměstnání. Uchazeč o zaměstnání je povinen poskytnout součinnost při vypracování individuálního akčního plánu a plnit podmínky v něm stanovené (Zákon o zaměstnanosti, § 33).

Jak to vidí azylanti a azylantky

Ekonomická aktivita je pro azylanty/ky nejen prostředkem výdělků peněz a finančního zabezpečení sebe a své rodiny, soběstačnosti a samostatnosti, ale je také jednou z cest směřujících k rovnému začlenění do života české společnosti. Situace před udělením azylu, kdy žadatelé o azyl nemohou první rok legálně pracovat (často pracují nelegálně) a naráží na překážky při vstupu na trh práce (i poté co mají právo pracovat) vede k prohlubování izolace a separace od majoritní společnosti. Vedle toho tito lidé ztrácí pracovní návyky, neorientují se ve fungování společnosti a trhu práce. Omezené příležitosti, znevýhodněné postavení žadatelů o azyl a překážky, kterým čelí, vedou spolu s nejistou budoucností k nízké motivaci začlenit se do života nové společnosti a v období po udělení azylu znamenají obtížnější cestu v integraci a při snaze o pracovní uplatnění.

„To je špatné, já si myslím, že na tom není nic dobrého, kdyby ten člověk měl možnost pracovat, tak zároveň by to prospívalo státu, že by mohl ušetřit něco na jeho, na tom, co potom bude muset investovat třeba do něčeho kvůli němu, ale jinak by platil daň a tak dále a tak dále. A zároveň by ta práce samozřejmě je to asi nejlepší takový integrační můstek do té společnosti, tam člověk toho se dozví více než kdekoli jinde.“

Kuzma, Bělorusko

Jednou z nejvíce uváděných překážek, na kterou azylanti a azylantky při hledání a získávání zaměstnání naráží, je diskriminace ze strany zaměstnavatelů. Toto diskriminační jednání je způsobeno předsudky a stereotypy a zároveň vychází z neinformovanosti a neznalosti zaměstnavatelů týkající se právního postavení azylanta/ky (zaměstnavatelé mají obavy ze složité administrace zaměstnávání cizinců/nek, nejsou informováni, že postavení azylanta/ky je v pracovní-právní oblasti stejné jako občanů/nek). Někteří zaměstnavatelé i přímo odmítají uchazeče/ky jen na základě svých rasistických a xenofobních postojů (nechtějí „cizince“, jen Čechy), ačkoliv to je v rozporu se zákonem, který diskriminaci zakazuje a porušení postihuje. Azylanti/ky mají časté zkušenosti s neúspěšnými pohovory na volná pracovní místa, která jim nabízí úřad práce, kde jsou evidovaní jako uchazeči/ky o zaměstnání.

„Anebo i když dostaneš nabídku z úřadu práce... dostala jsem nabídku, přišla a ona mě dvě hodiny vyptávala, kdo jsem – cikánka, Češka nebo Ukrajinka. Pak řekla: ‚To je jedno,‘ a pak řekla: ‚Je obsazeno.‘“

Ovsana, Arménie (Rusko)

Následující citace z rozhovoru přesně vystihuje, jaké je ve většině postavení azylantů/tek na českém pracovním trhu. Ukazuje na omezené příležitosti při získání zaměstnání se standardními pracovními podmínkami, naopak ukazuje na problém zaměstnávání cizinců/nek přes agentury práce, bez řádné pracovní smlouvy (ale jen na příležitostné a brigádnické práce), zneužívání cizinců/nek jako levné pra-

covní síly, nerovného zacházení na pracovišti, nerovného finančního ohodnocení a rovněž na problém rasismu a xenofobie:

„No a řeknu takovou věc, jediná organizace, které vůbec nevadilo, jakou mám plet a nejenom já, to byla agentura. Když jsme šli do práce, prakticky nás bylo tam A, B, C, D, J – pět, pět směn jako. V každé směně nás bylo tak asi třicet... No, šedesát člověk jako za den, s kterých byla jsem já. Čtyři nás byly cizinky... No, byla jsem já, tam ještě tři. Jedna je vdaná za Čecha a tak dále jako... Další byli Romové. A agentura všech vzala do práce. Proč? Protože jí bylo úplně jedno jakou máš plet. To jsou její peníze. Ona měla z každého prakticky tu částku, o které jsme bavili předtím, že jo. Jo, ale fabrika byla úplně mimo z toho, když jsme... bylo prakticky jsme odcházeli z noční a přišla ranní jako a mistr je nahoře a když shora dolů šla ta lavina jako... jak řekli: ‚Hele, to jsou černý. No, prakticky, Romové šli do práce.‘ No jo, jsou tmavé, co teď... ale dělali. I s tím, že kolik bylo vašich občanů, našich, který přišli a na druhý den nevydrželi tam ani psychicky, protože... ani fyzicky. Fyzicky to je těžké, jo... tahání krabic tam a tak dále jako ty palety. Ale psychicky s čím musíš to vydržet, protože když někdo dělá tam rok, dva, tři nebo pět, on myslí, že je pán a bůh a ty musíš lítat jako včela. Jo, lítáš, i tak lítáš. Ale zase, když vidíš to hnusné chování.“

Ovsana, Arménie (Rusko)

Zásadní překážkou v pracovní oblasti je rovněž omezená znalost českého jazyka. V některých případech je určitá úroveň (ústní i písemné) komunikace podmínkou pro získání zaměstnání (zejména v případě více kvalifikované práce), někdy je však problém opět v diskriminačním jednání ze strany zaměstnavatelů.

„To je přízvuk, to je chybějící písemný projev a to je vlastně to, že jseš cizinec, protože zaměstnavatel neví, co může od tebe očekávat. Ale to jsou takové obecné věci. V mém případě překážka je to spíš vysokoškolské vzdělání, protože na manuální práci mě nikdo nevezme a na práci nižšího úrovně taky nikdo mě nevezme, protože on může si sehnat zaměstnance, kterému může zaplatit mnohem míň než mně. Takže spíš je to překážka naopak v mém případě, to vzdělání.“

Venera, Bělorusko

Více respondentů/tek uvedlo, že vysokoškolské vzdělání pro ně bylo překážkou a důvodem k diskriminačnímu jednání, buď obecně při hledání práce nebo při vyjednávání žádosti o rekvalifikační kurzy či kurzy ČJ na úřadě práce.

Nerovný přístup mužů a žen k placenému zaměstnání, vycházející z genderových stereotypů, rozdělení genderových rolí v rodině a diskriminačního jednání, se projevil také ve zkušenostech našich respondentů/tek v pracovní sféře. Znevýhodněné a nerovné postavení žen v pracovní sféře popisovala jedna z vypravěček jako problém, který se objevuje ve všech společnostech, v Česku, stejně jako v její zemi původu:

„Já myslím, že je to těžší tím, že žena zažívá víc těch diskriminací. Ale myslím, je to snadnější tím, že žena víc pohyblivá a přizpůsobivá než muž. Takže беру to na rovné.“

Muži zažívají svoje vlastní potíže a myslím, že koneckonců muži míň úspěšně než ženy, protože ženy zvykly na to, že musí snažit víc od začátku než muži a jde to tím sociálním systémem úplně stejně v Bělorusku, v Česku, v Německu, třeba v Americe. Ten přístup spíš... všechny přístupy spíš otevřenější mužům a zavřenější před ženy. Vždycky můžu říct to sprosté ženy budu makat a muži budu nadřizený. ... myslím, že stoprocentně to se odráží finančním ohodnocení a myslím, že je to, ale je to už druhotná otázka, protože ta jako, jako ta základní otázka bude znít prostě vezmou tě, třeba nevezmou tam. A když tě vezmou, tak prostě ti už od začátku nabídnou jiný plat, než nabídli by muži. ... jo to bude tím, že ženy se nehlásí na nějaký pracovní místa tradičně a muži se nehlásí na nějaký pracovní místa tradičně. ... ale jsou určité druhy zaměstnání, které ve většině případů úplně stejně respektují cizinci pracovní místa, třeba ne cizinci, to nemá žádný rozdíl, azylanti jsme, třeba Češi. Jsou, je to otázky gendera a jsou docela tradiční.“

Venera, Bělorusko

Rozdělení rolí ženy a muže v rodině se odráží v rozdílném způsobu integrace a také v příležitostech a překážkách při pracovním uplatnění. To se projevuje například v omezených možnostech žen absolvovat kurzy českého jazyka nebo rekvalifikační kurzy kvůli péči o děti, což snižuje jejich šance na zapojení na trhu práce. V některých případech ale naopak tradiční dělba genderových rolí v rodině (a u azylantů/tek pocházejících ze zemí s jiným sociálně-kulturním systémem a rovněž uspořádáním genderových vztahů přetrvává často toto pojetí genderových rolí), kdy muž jako živitel rodiny je ekonomicky aktivní, zatímco žena pečuje v domácnosti o děti, znevýhodňuje muže při vzdělávání. Časově náročné zaměstnání nedovoluje navštěvovat kurzy českého jazyka, nicméně každodenní pracovní aktivita mimo domácnost umožňuje kontakt s majoritou, navázání neformálních kontaktů a vazeb, zvýšení informovanosti a orientace ve společnosti, každodenní komunikace v češtině zvyšuje úroveň znalosti jazyka atd. Ženy v domácnosti pečující o děti jsou znevýhodněné nejen při pozdějším úsilí o začlenění na trh práce, ale i v procesu sociální a kulturní integrace. Na druhou stranu však v některých případech tato tradiční dělba rolí v rodině/ve vztahu vede k úspěšnější sociální a kulturní integraci žen, a to prostřednictvím komunikace v češtině se zástupci/kyněmi vzdělávacích institucí, při jednání na úřadech či v každodenním soužití s českou majoritou (sousedství, mateřství a péče o děti je prostředkem k navázání kontaktů atd.). Problematické je zaměstnávání mužů pracujících v kolektivu cizinců, což snižuje možnosti zlepšovat znalost českého jazyka.

Ve většině případů azylantů/tek usilují o získání zaměstnání muž i žena. V jejich zkušenostech se ukazuje, že propojenost diskriminace a nerovného zacházení na základě genderu (a tedy i z důvodu rodičovství, mateřství a péče o děti) spolu s pozicí „cizince“/„cizinky“ v české společnosti staví azylanty/ky do pozice vícenásobného znevýhodnění na pracovním trhu.

„Já jsem přišla, tady je takový centr pro děti, oni pracují s dětma po škole. ... oni potřebovali pedagoga. Byla jsem tak ráda, protože tady 500 metrů, nevím, vedle školy. Přišla tam a řekla, že jako učitel pedagog, já bych mohla tam pracovat s dětma.“

No, když dozvěděli, že mám čtyři děti a takový jako malý, řekli, že ne, nechtějí prostě. Tak je situace taková, že v práci mě nechtějí, protože mám děti. A na úřadě práce jim to jedno, oni tlačí a žádají ode mě, abych pracovala. Tak jako takový nesouhlas mezi skutečností a zákonem... No, to je diskriminace, jo, to je takový evropský styl. To je jasný, že to se týká mě. (...) Jako ženy, jo. Já s tím se setkávám, protože to je jasný, to je vidět, že nechtějí mít problém, nechtějí, protože jasný, když mám děti, a když každý začne být nemocný. A my máme doma takový kolotoč jeden, druhý, třetí, čtvrtý, a tak měsíc prostě já musím být doma. A když já nepůjdu do zaměstnání, kdo bude pracovat? To je jasný. Zaměstnavatel nechce. Ale taky co se týká (jméno manžela, pozn. aut.). Kvůli tomu musí mít prostě důstojný plat, když má čtyři děti, musí mít důstojný plat. A s tím taky nikdo nepočítá. ... prostě může jít do práce, určitě tam pracují lidé, který nemají děti, nemají žádné rodiny. Jim to vyhovuje, nevím, asi tak hodilo by.“

Tatiana, Kazachstán

Možnosti kombinace práce a péče o děti jsou pro azylanty/ky omezené, chybí tradiční neinstitucionální zdroje pomoci (prarodiče, další příbuzní a známí) a také naráží na překážky v možnosti využít náhradní péči o děti (jesle, mateřské školy, jiná zařízení pro péči a výchovu dětí).

„Proto já nehledala práci. Když by já měla toho kluka malého ve školky, já mohla spokojeně pracovat. No, já neměla.“

Lena, Čečensko

„No, jenom možná že tak, že to těžko je v tom, že jako v českých rodinách jo, například mladá rodina, jo, Češi mají rodiče vedle, které můžou pomáhat, můžou sedět s dětmi. A my toho nemáme. Jako například kdybych já teďko našla práci, no, tak bych neměla s kým zastavit dítě, to je problém, že jsme jako, nemáme rodinu, někoho příbuzného že nemáme blízko. (...) No ale nějak, že to trochu je to složitější v tom, že kdyby pracovali spolu s manželem, tak bychom měli najít čas a vyzvednout dítě ze školy a ze školky a nějak to organizovat a tu práci nějak tak najít podle těch hodin, aby stihnout tam a tam. Je těžko, že já taky občas říkám: ‚No, kdyby byla tady babička, kdyby seděla s dětmi, tak bylo by dobrý.‘ Jo... no každá žena má hodně práce jako žena, musí za dětmi jako hlídat, uklízet, prát, vařit, to je hodně, no. A k tomu ještě hledat práci a chodit do práce, tak myslím, že každá žena má taky těžko, to je těžká sudba ženy.“

Sofia, Moldavsko

„Nebo já můžu jako přijat nabídku jenom na půl úvazku. A všude hledají lidi jako na plný úvazek, osm minimum hodin, já to taky nemůžu. A ještě k tomu, že bydlíme tak daleko, jako bydlíme v malém městě, tady sehnat práci prostě není možný. A já musím jezdit.“

Tatiana, Kazachstán

„No tak asi rok to nějak zvládli, protože já neměla takové přísné tu pracovní dobu, tak jakoby nadřazená to s pochopení vzala, protože já jsem byla výborný pracovník“

samozřejmě. A proto taky nějak zvládli to, strádali to, manžel, dcera, já a ještě nějaký kamarádka mně taky pomáhaly, tak vzali za ruku a prostě my dali do té školky. A tam už bylo prostě jednodušší.“

Jelena, Rusko

Uplatnění vzdělání a kvalifikace v oboru, ve kterém mají dlouholetou pracovní praxi ze země původu, je pro většinu azylantů/tek nedosažitelné. Překážkou je zdoluhavý a administrativně náročný proces nostrifikace, který často končí neúspěšně, ať již z důvodu chybějících dokumentů či odmítnutí/nemožnosti uznat osvědčení, středoškolský či vysokoškolský diplom či jiný dokument o ukončeném vzdělání ze země původu v ČR. Azylantí/ky si potřebují doplnit své původní vzdělání v ČR, případně absolvovat kurz v jiném oboru, ve kterém by našli pracovní uplatnění, zároveň však mají omezený přístup k dalšímu vzdělávání či rekvalifikaci.

Jednou ze strategií, jak se zapojit na trh práce, je začít samostatně podnikat. Někteří respondenti/ky jsou si vědomi svého znevýhodněného a nerovného přístupu k zaměstnání, a tak volí tento způsob ekonomické aktivity. I zde však je třeba překonat řadu překážek a problémů, nakonec však mohou být úspěšní. Jeden z respondentů absolvoval kurzy pro začínající podnikatele přes úřad práce (zde však opakovaně musel o zařazení do kurzu žádat a dlouho čekal) a založil vlastní firmu.

„Já Vám tak řeknu na to, povídám, že tak já pro sebe tak zkoumal, že já na svojom tak, jako mladý člověk nejsem, tak já tu práci nemůžu na té jako linke tak, to nejde. Jako stavebník já též ne. No já můžu jako zámečnick, jak začínal svoji kariéru, tak já jsem byl zámečnick, já jsem byl tam ředitel takového tam na vlaku, potom jsem inženýr, potom jsem ředitelem, tak já to mám zkušenost. Já měl na svém firemní krám, tak já to proto mám zkušenost, proto já musím sebe zaměstnat, mám trochu zkušenost, to jako mně jde, tak já sám píšu účetnictví, co mám tam všechno to. A jestli by měl zkušenost něco jiného, tak já v tom oboru vzal by zaměstnání. No tak já tak propočítal svoje možnosti, co můžu, co nemůžu, co já můžu potáhnout. No zkusím to, pokud to jde. Zkusili to kurzu, zkusili tu půjčku, šlo to. Zkusili pomoc toho úřadu práce, zkusili to podnikat, pokud nezkrachovali, tak ještě zaměstnali lidi, tak já odpovídám nejenom za sebe, protože šest lidí tady pracuje.“

Pavel, Bělorusko

„Manželka je profesionální kadeřnice. Tak ona dostala živnostenský list a je zaměstnaná... Ne, ona kurzy neabsolvovala, ona měla s sebou doklad, kde je napsáno, jenom přijeli... udělali nostrifikaci. (...) A když měla nostrifikaci, poslala na živnostenský, dostala živnostenský list a už zaměstnaná tam, ne zaměstnaná, ona pronajímá tam, platí za ten nájemné a pracuje tam. (...) Ona hledala zaměstnání, to nevyšlo. My jezdili tam do (název města, pozn. aut.), chtěli ji zaměstnat, to tak nevyšlo. (...) Já myslím čeština a druhý těch kadeřnic, všichni na úřadu práce i všichni ti Češi, kteří hledají zaměstnání, studovali těch kadeřnic. (...) Těch kadeřnic tolik. A byly mladé holky, Češky, tak ona nekonkurenceschopná. A dostala sama to platit. Ona sama podniká, sama sebe živí, sama si platí, no tak.“

Pavel, Bělorusko

Získat zaměstnání je pro azylanty/ky obtížné z celé řady dalších důvodů, mezi které patří také chybějící sociální sítě, orientace ve fungování pracovního trhu a pracovních příležitostech a omezené možnosti hledání zaměstnání (ačkoliv řada dotazovaných uváděla, že aktivně a samostatně vyhledávali práce, například prostřednictvím internetu apod.). Základním východiskem v procesu začlenění se na pracovní trh představuje pro azylanty/ky pomoc úřadů práce. Obvykle však prostřednictvím úřadu práce azylanti/ky práci nenachází. Problémem je, že nakonec jsou to zaměstnavatelé, kteří mají právo uchazeče/ku, který/á k nim přijde na pohovor s doporučením od ÚP, odmítnout. V tom spatřují respondenti/ky nedostatek ve spolupráci s ÚP a očekávají větší kontrolu a komunikaci mezi ÚP a zaměstnavateli (ti často jednají diskriminačně).

„Já nevím. Je to přece je to na lidech jako. Samozřejmě zaměstnavatel nemůže to odmítnout: ‚Já ho odmítám, protože je cizinec,‘ nemá na to nárok. Ale on si to tak pomyslí: já prostě nechci cizince mít u sebe v práci a je určitě spoustu důvodů, aby to odmítnul atd., neumí to, špatně mluví, špatně umí psát, vždycky je tam. Občas na úřadech práce taky jsou nabídky, kde je přímo, že není to práce pro cizince. To je něco. (...) Není pro cizince. (...) A vlastně ona si toho nevěšimla, když to tiskla na úřadu práce, ona si toho ani nevěšimla, ona to prostě vytiskla. A já jsem doma na to kouknul: není pro cizince.“

Ilja, Moldavsko (Bělorusko)

„No, já nevím kdo, možná že nějaké neúřadové organizace, ale oni vypisovat to na papíru, to si já můžu udělat sám z toho internetu. A posílat tam na internetu ty dotazníky nebo tam životopisy, který nikdo nečte. A osobní zkoušky, osobní pohovory lidí už, když promluví, oni už myslí jinak, že to normální lidi, že ti lidi snaží se mluvit česky a snaží se správně mluvit. No já myslím, že už něco v hlavě to se změní. Ale já myslím, že to je takový program nějaký, myslím, že měl by být od státu, že jeden člověk, který tam na úřadu práce, já nevím, možná že na úřadu práce, jeden člověk, který má pod sebou na starosti tam pět deset cizinci, a tak pomáhá s hledáním tý práce, sám volá, v které profesi zajímáte – zámečnick, dobře zavolá.“

Fjodar, Bělorusko

Jak to vidí úřady práce

V rámci dotazování pracovníků/nic úřadů práce jsme zjišťovaly také, jaký je jejich názor a zkušenost se zaměstnáváním azylantů/tek, jaká je jejich pozice na trhu práce, jaké jsou překážky v uplatnění, jaké jsou problémy a potřeby žen a mužů či jakou mají zkušenost s přístupem zaměstnavatelů k přijímání azylantů/tek. Péči o děti a mateřství/rodičovství uváděli jako jednu z příčin znevýhodněné pozice žen azylantek, další komplikací může být rozdílné sociokulturní prostředí, ze kterého sem azylantky přicházejí a kde je tradicí, že v rodině pracuje jen muž:

„Je to problém i jak pro naše uchazeče, kteří nejsou azylanti, tak o to větší je to problém pro ženy azylantky. Ony i některé se s tím těžko srovnávají, ony nechápu prostě tu naši mentalitu tak, že by měly jít pracovat. No ale kupodivu teď tady myslím máme jenom jednu ženu, takže kupodivu většinou to bylo tak, že ony jsou v rodině, takže se o ně postarala ta rodina, třeba že manžel začal podnikat nebo někdo z rodiny a zaměstnali si je z té rodiny. Máme tady paní, která začala, mají obchod v (název města, pozn. aut.), tam se jim to docela dobře rozjelo. Takže takhle to pak funguje. Ale teď tady máme jednu uchazečku, která se tady snažila získat, snaží získat živnostenský list na kadeřnictví, kosmetiku, brání k tomu nějaké poslední krůčky, a začne sama podnikat. Takže tam to vidím jako velice nadějně, a to jsem ráda.“

ÚP 1

„To říct asi obecně, ať už je to azylant nebo není azylant, že jo, u žen je přece jenom trošičku ztíženější ta pozice na trhu práce vzhledem třeba k péči o malé děti, pokud jsou, nemůžou pracovat ve směnném provozu, děti jsou častěji nemocné, ti zaměstnavatelé prostě na ně pohlížejí trošku jinak. Takže asi obecná pravidla, co tak platí pro ostatní uchazeče.“

ÚP 4

„Ta druhá je paní, přišla sem za manželem s dětma, manžel už tady delší dobu podniká, ten jazyk, už bych řekla, že docela ovládá také, ale tam možná bude u ní ten problém trošku už zase s těma dětma, že vzhledem k tomu, že ten manžel podniká a je ta starost o ty děti vysloveně na ní, tak budou platit ty stejné problémy jako pro ženy s dětma. A zatím nemá také doloženou nostrifikaci, to znamená uznání toho vzdělání, kterého dosáhla v té zemi původu, tak nemá uznané, čemu se to jakoby rovná tady v České republice, takže možná to bude trošičku problém, který bude u zaměstnavatelů narážet, protože co uvedla, tak má středoškolské vzdělání v oboru zubní technik, pokud se nepletu, takže pokud by chtěla najít uplatnění v tomhle oboru, tak samozřejmě bude muset to vzdělání nějakým způsobem prokázat a musí prokázat třeba eventuálně i praxi. Takže to je teď momentálně moje zkušenost jakoby s azylantky.“

ÚP 4

Rozdílné možnosti uplatnění žen a mužů, které vychází z rozdělení pracovního trhu na genderově typická pracovní místa a odvětví, představují další problém, které azylantky/ky v oblasti zaměstnávání potkávají.

„Říkám, je třeba tady zajímavý, že jo, tadyhle máme třeba rodiny, kdy vlastně otec a syn jsou tady u nás v evidenci, ale přitom matka a dvě sestry prostě si našly to zaměstnání, právě jak jsem říkal v těch obchodech, jo. Prostě ti chlapi oni do těch krámů k těm pokladnám nevezmou, takže ti mají větší problém.“

ÚP 2

Jakou mají zkušenost pracovníci/ce ÚP s diskriminací ze strany zaměstnavatelů? Většinou jsou si vědomi nerovného postavení a příležitosti azylantů a azylantek

na českém pracovním trhu a diskriminačního jednání ze strany zaměstnavatelů. Jejich přístup k této problematice je však spíše pasivní, situaci v podstatě přijímají jako nezměnitelnou, řešení nehledají a pomoc azylantům/kám nenabízejí.

„Většinou, že to místo už je obsazený. Jako s tímhle tím jsem nikdy nějaký problém neměla, že by vyloženě je odmítnul kvůli já nevím barvě pleti nebo, to ne, to ne. Většinou oni tam můžou napsat, že místo je obsazený, a já už s tím nic nenadělám, jo.“

ÚP 5

„A pochopitelně tak jak je to v Čechách od roku '68 prostě tak nějak běžné, prostě tady je averze českých obyvatel vůči občanům těchto zemí, takže tam jsou i problémy potom při hledání nějakých zaměstnavatelů. To znamená i z té nabídky těch volných míst, co tady máme, tak těžko se někam posílají, protože když nic jiného, tak jenom prostě když částečně znají češtinu, tak přece jenom přízvukem je každý přiřadí, že jo, k té východní zóně. A říkám, moc zaměstnavatelů zatím není ochotno je zaměstnávat, takže většinou končí v různých těch obchodech, těch marketech, že jo, kde v podstatě sedí u té pokladny, nemusí s tím zákazníkem de facto vůbec promluvit, ceny znát nemusí, protože dneska to mají všechno na ty čárové kódy.“

ÚP 2

Zkušenosti ze zahraničí

V Dublinu je z celého Irsku zaměstnáno nejvíce cizinců. Mnoho z nich navštěvuje místní úřad práce (Local Employment Service Network – LESN), který spolupracuje s celou řadou organizací a agentur, které poskytují služby cizincům na území města. Tyto organizace společně s úřadem práce (dále jen ÚP) vytvořily funkční partnerství, které se snaží řešit problémy cizinců v komplexní šíři a tak, aby vycházelo vstříc jejich specifickým potřebám. V rámci tohoto partnerství byly či budou podniknuty následující kroky:

- vypracování přehledného systému informačních služeb týkajících se zaměstnávání cizinců, který by shromažďoval mimo jiné i nejnovější data týkající se pracovních právních legislativ;
- úzká spolupráce s Národním kvalifikačním úřadem, aby byl zajištěn hladký přístup k ověřování a nostrifikací dokladů o dosaženém vzdělání;
- zajištění výukových kurzů angličtiny s technickým zaměřením, orientovaným na integraci na pracovní trh;
- zřízení tzv. job-klubů pro ty, kteří jsou sice připraveni a schopni pracovat, ale kvůli potížím s orientací v novém prostředí si potřebují osvojit sociální dovednosti, aby mohli získat relevantní pracovní uplatnění;
- zajištění dostatku kvalifikovaných tlumočnicků/ic a překladatelů/ek, které by byli k dispozici ÚP v případě potřeby;
- posílení terénní práce v rámci ÚP tak, aby byl zajištěn všem cizincům přístup k poskytovaným službám (www.dicp.ie).

Rady a doporučení

- Zlepšit informovanost azylantů/tek o možnostech obrany při diskriminaci v přístupu k zaměstnání a při výkonu zaměstnání.
- Upozornovat na případy diskriminace ze strany zaměstnavatelů.
- Zvýšit spolupráci mezi ÚP a zaměstnavateli a kontrolovat dodržování zákazu diskriminace v přístupu k zaměstnání.
- Rozšířit pomoc ve formě asistovaného zaměstnávání ulehčující přípravu a vstup na pracovní trh.
- Při nabídce a zprostředkování rekvalifikačních kurzů na ÚP zohlednit individuální potřeby a možnosti azylantů a azylantek.
- Naplňovat opatření pro podporu zaměstnanosti azylantů/tek v praxi.
- Organizovat vzdělávací kurzy pro azylanty/ky a žadatele/ky o azyl zaměřené na zlepšení přístupu na pracovní trh, které umožní jejich nezávislost.
- V politice a praxi při prosazování rovných příležitostí žen a mužů uznávat a zohledňovat specifické potřeby a postavení žen a mužů z etnických a národnostních menšin.
- Odstranit omezení a zajistit rovný přístup k možnostem sladění práce a rodiny azylantům/kám (například flexibilní pracovní doba, zkrácené pracovní úvazky, dostupnost náhradní péče o děti).

9 Závěrem

Lidé, se kterými jsme hovořily, nám svěřili své životní příběhy s plnou důvěrou. V této publikaci jsme se pokusily podělit se s Vámi alespoň zčásti o příběhy, které jsou na jednu stranu jedinečné a pro mnohé až neuvěřitelné, na druhou stranu jsou to příběhy, které zažili a zažívají lidé, se kterými se každodenně setkáváme. Vždyť málokdo ví, jaký životní příběh se skrývá za usměvavými či ustaranými tvářemi lidí na ulicích.

Svěřit se se svými starostmi, problémy a trápením chce velkou dávku odvahy, která se u našich vypravěčů a vypravěček mísí s pocitem naděje, že by jejich vlastní zkušenost mohla být někomu dalšímu prospěšná a že se z ní někdo poučí, nebo zkrátka „jen“ zjistí, že tu s námi žijí azylanti a azylantky. Lidé, kteří v České republice hledají a snad i nacházejí nový domov.

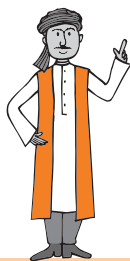
Na cestě hledání svého místa v nové zemi je provází pomoc od lidí, kteří se zde narodili a kteří dokáží přispět k tomu, aby se v novém prostředí lépe zorientovali a porozuměli mu. Azylanti a azylantky tuto podporu velmi oceňují. Je pro ně důležitá zejména v počátcích jejich života v nové společnosti.

Naším úsilím je ulehčit azylantům a azylantkám tento začátek cesty. Ukázat jim jakým směrem jít, aby našli své místo a aby mohli své zkušenosti předávat dále. Také z vyprávění azylantů a azylantek vyznívá, že dokázat být samostatným člověkem a zvládnout postupně tento „nový život“ bez pomoci druhých je důležitý pocit návratu vlastní důstojnosti. Tento přístup, jak úspěšně „zaplout“ do české společnosti, s našimi respondenty a respondentkami sdílíme. Naším cílem je umožnit a podpořit rozvoj aktivit samotných azylantů/tek, podat jim „pomocnou ruku“, oceňovat je jako rovnocenné partnery/ky.

Touto publikací chceme zprostředkovat životní osudy našich respondentů/tek a udělat tak další krok směrem k větší informovanosti české společnosti o azylantech a azylantkách. Zvolily jsme odbornou metodu k tomu, jak zachytit a přístupnou formou zprostředkovat jejich zkušenosti a pohled na svět, ve kterém žijeme. V našem převyprávění jsme ale v první řadě s respektem usilovaly o zachování jedinečnosti lidských příběhů, o které se s námi azylanti a azylantky podělili.

A co říci závěrem?

Mezi azylanty a azylantkami jsme potkaly mnoho silných a zajímavých osobností se schopností čelit náročným životním situacím, což dokázali zejména tím, že v sobě našli odvalu odejít ze svého domova a hledat bezpečné a klidné místo v neznámé zemi. Je do velké míry i na nás, jak velkou jim dáme šanci tuto sílu a potenciál využít, aby zde možnost pro uskutečnění svých přání našli.

Doporučení, rady a zamyšlení

Na úplný závěr shrneme rady a doporučení, která jsme uváděly vždy k jednotlivým kapitolám. Rády bychom touto cestou oslovily ty, kterým zachovávání lidské důstojnosti není lhostejné, protože ne všechna doporučení se týkají pouze vztahu k azylantům a azylantkám. Některé rady jsou míněny tak, aby v ideálním případě přispěly k většímu uznání a respektu rozmanitosti ve společnosti obecně.

- Povědomí české veřejnosti o životech azylantů a azylantek přispěje k lepšímu pochopení jejich postavení. Zkuste si o azylantech/azylantkách a o problematice uprchlictví vyhledat více informací na internetu. Přečtěte si něco o kultuře země, ze které lidé, se kterými se stýkáte, přicházejí. Zjistěte, proč sem přicházejí, jaká je jejich životní situace.
- Vycházejte z osobní zkušenosti s cizincem/cizinkou. Nepřebírejte názory druhých lidí bezmyšlenkovitě. Zamyslete se, zda se sami nechováte vůči nějakému jedinci či skupině diskriminačně na základě předsudků a ve skutečnosti o něm/ní nic nevíte.
- Nepřijímejte nekriticky mediální sdělení, s cílem dobré informovanosti využívejte vždy všechny dostupné zdroje.
- Bylo by vhodné zajistit rovný přístup ke zdrojům informací a vzdělávání všem azylantům/kám na území České republiky, s důrazem na místa, kde se nachází pobytová či integrační azylová střediska.
- Předávání informací azylantům/kám souvisejících s jejich právním postavením by mělo být zajištěno vždy individuálně.
- Myslíme si, že oboustranná informovanost je dobrou prevencí xenofobního či diskriminačního uvažování, budou-li azylanti a azylantky více a kvalitněji informovány o svých právech, budou schopni lépe čelit diskriminačnímu chování.
- To pomůže i pokud jde o možnosti obrany při diskriminaci v přístupu k zaměstnání a při výkonu zaměstnání.
- Upozorňujte na případy diskriminace ze strany zaměstnavatelů.

- Kontrola dodržování zákazu diskriminace v přístupu k zaměstnání je v kompetenci úřadu práce, bylo by vhodné zvýšit spolupráci mezi úřady práce a zaměstnavateli.
- Přípravu a vstup na pracovní trh azylantům/azylantkám ulehčí rozšíření pomoci ve formě asistovaného zaměstnávání.
- Při nabídce a zprostředkování rekvalifikačních kurzů na ÚP by měly být zohledňovány individuální potřeby a možnosti azylantů a azylantek.
- Realizace vzdělávacích kurzů pro azylanty/ky a žadatele/ky o azyl zaměřené na zlepšení přístupu na pracovní trh podpoří jejich nezávislost.
- V oblasti zaměstnávání je nutné myslet na odstranění překážek a zajištění rovného přístupu k možnostem sladění práce a rodiny azylantům/kám (například flexibilní pracovní doba, zkrácené pracovní úvazky, dostupnost náhradní péče o děti).
- To vše přispěje mimo jiné k naplňování opatření pro podporu zaměstnanosti azylantů/tek v praxi.
- Respektování a zohledňování individuálních a skupinových potřeb žadatelů/lek o udělení azylu a azylantů/tek v integračních aktivitách státních i nestátních organizací přispěje k efektivnímu průběhu integrace příchozích.
- Plnohodnotné začlenění azylantů a azylantek do společnosti předpokládá jejich nezávislost na pomoci zvenčí a soběstačnost.
- Podpora pro vlastní iniciativu a aktivity azylantů a azylantek a umožnění jejich zapojení do integračních aktivit naplní skutečný smysl integrace jako vzájemného procesu (příkladem je podpora při založení komunitního centra).
- Je žádoucí šířit vzdělávací kurzy do všech regionů v České republice, zajistit rovný přístup do kurzů všem zájemcům/zájemkyním a přitom zohlednit jejich pracovní a rodinné závazky.
- Zároveň je nutné zlepšit formou vhodných školení znalosti a orientaci pracovníků/ic veřejné správy o statusu a právním postavení azylantů/ek, zvýšit povědomí o problematice uprchlictví, zvýšit kulturní a genderovou senzitivitu.
- Sociální práce s žadately/kami o udělení mezinárodní ochrany a s azylanty/kami by měla vycházet z genderově a kulturně senzitivního přístupu.
- Současně by bylo vhodné zahrnout genderově uvědomělá opatření do oblasti azylové procedury a do integračních programů na podporu začlenění azylantů/tek do společnosti.
- Státní integrační program zprůhlednit tak, aby bylo čitelné, za jakých podmínek lze získat integrační byt, motivovat města a majitele bytů ke vstupu do SIPu a odlehčit administrativu s integračními byty spojenou.

- V oblasti výuky českého jazyka navrhujeme motivovat žadatele/ky o azyl ke studiu českého jazyka.
- Pro lepší možnosti integrace by bylo vhodné navýšit hodinový fond bezplatných jazykových kurzů v rámci Státního integračního programu a jazykové kurzy v jeho rámci navíc rozšířit o nabídku specializovaných jazykových kurzů s důrazem na individuální přístup ke studujícím (například odborná terminologie, kurzy zaměřené na orientaci na pracovním trhu).
- Dobu a podmínky konání jazykových kurzů je nutné přizpůsobit požadavkům, které vyplývají z pracovních nebo rodičovských povinností azylantů/tek (například zajistit hlídání dětí v době skupinových kurzů).
- Mějte na paměti, že i neverbální komunikace je důležitá, a jestliže nerozumíte, co vám chce druhý sdělit, naznačte mu, že stojíte o to, aby vám situaci, či problém vysvětlil.
- Naplňovat politiku rovných příležitostí žen a mužů v praxi znamená rovněž uznávat a zohledňovat specifické potřeby a postavení žen a mužů z etnických a národnostních menšin.

Literatura a zdroje dat

- Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců. 2006. Přijata usnesením vlády č. 126 ze dne 8. února 2006 ke Koncepci integrace cizinců v roce 2005.
- Annual Report to Parliament on Immigration*. 2006. Section 6 Gender-Based Analysis of the Impact of the Immigration and Refugee Protection Act, Citizenship and Immigration Canada, <http://www.cic.gc.ca/ENGLISH/resources/publications/annual-report2006/introduction.asp>
- Barša, P. 1999. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bauböck, R. 1994. *The Integration of immigrants*. Rada Evropy. Dostupné na adrese <http://www.coe.int>.
- Berkowitz, N. 2000. „Gender guidelines for the UK.“ *Forced Migration Review*, 9. 2000.
- Bobek, M. Boučková, P. Kühn, Z. (eds.). 2007. *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck.
- Budil, I. T. 2003. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: TRITON.
- Buijs, G. (ed.). 1996. *Migrant Women. Crossing Boundaries and Changing Identities*. Oxford: Berg.
- Giddens, A. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Handbook on Integration for policy-makers and practitioners*. 2004. Directorate – General Justice, Freedom and Security, European Commission, November 2004, http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/integration/doc/handbook_en.pdf.
- Národní koncepce rodinné politiky*. 2005. Praha: MPSV.
- Specifický program na podporu zaměstnanosti pro azylanty. 2005. Příloha č. 4 k usnesení vlády ze dne 26. ledna 2005 č. 104.
- Szczepaniková, A. 2005. „Uprchlíctví a gender aneb Nestačí mluvit o ženách.“ *Přes* (uprchlický čtvrtletník), Ročník II, číslo 5. Brno: Nesehnutí.
- Tollarová, B. 2006. „Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace?“ *Biograf* (39): 107 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org./clanky/clanek.php?clanek=v3902>.
- Tollarová, B., Stehlíková, E., Bitrich, T., Vodochodský, I., Dymeš, P., Paleček, J. 2006. *Trh práce a cizinci*. Zpráva z výzkumu. Chomutov.
- Uherek, Z. (ed.). 2005. *Integrace azylantů a efektivita státního integračního programu*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Věšíňová-Kalivodová, E., Maříková, H. (eds.). 1999. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Sborník studií. Praha: Open Society Fund.
- Věz a nediskriminuj!* 2007. Praha: Poradna pro občanství, občanská a lidská práva a Člověk v tísni - společnost při ČT, ops.

www.dicp.ie
www.diskriminace.cz
www.gcp.ie
www.gent.be/integratiedienst
www.london.gov.uk/mayor/equalities/immigration/strategy.jsp
www.mvcr.cz/azyl/integrace.html#sip
www.mvcr.cz/ministerstvo/suz/sluzby.html
www.stadt-frankfurt.de/amka/

Právní předpisy a dokumenty:

Úmluva o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951 ve znění
Newyorského protokolu ze dne 31. ledna 1967
Všeobecná deklarace lidských práv, OSN 1948
Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu
Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky
Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Další internetové stránky k tématu:

www.cizinci.cz
www.diskriminace.eu
www.diskriminace.org
www.domavcr.cz
www.feminismus.cz
www.migraceonline.cz
www.mvcr.cz
www.rovneprilezitosti.cz
www.unhcr.cz

PRÁCE ŽEN Z DOMOVA V ČESKÉ REPUBLICE
Nejistá a nevýhodná práce ukrytá za dveřmi domácností, nebo flexibilita pro skloubení rodinného a profesního života?
 Praha 2007

Publikace shrnuje výsledky výzkumu, který provedla EKS v období od října 2005 do února 2006. Jde o vůbec první zpracovaný náhled na fenomén práce z domova v rámci České republiky, který přináší mnohé překvapivé informace o současných problémech žen na pracovním trhu.
Publikace je zdarma.

Životní a duchovní hodnoty žen jako klíč k tolerantní a multikulturní Evropě
MEMORANDUM ŽEN Z ETNICKÝCH MENŠIN
 Praha 2005

Publikace reprezentuje hlas žen z menšin a žen uprchlic, které žijí v Evropě. Nabízí náhled do jejich životů, problémů, kterým čelí v souvislosti se svou příslušností a zároveň předkládá návrhy pro efektivnější soužití menšin, které vycházejí z jejich vlastních zkušeností. V publikaci naleznete témata jako spiritualita v každodenním životě, Romské a Muslimské ženy v Evropě, rasismus a diskriminace, ale také praktické návrhy k vlastním aktivitám a příběhy žen.
Publikace je zdarma a je k dispozici rovněž v angličtině.

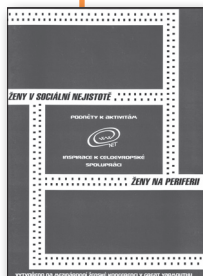
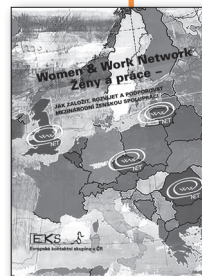

Ženy na trhu práce – Jak na nezaměstnanost a diskriminaci
PRAKTICKY A TAKTICKY!
Příklady dobré praxe z Evropy
 Praha 2005

Sbírka efektivních strategií a příkladů dobré praxe převážně ze Střední a Východní Evropy. Publikace popisuje aktivity odborových organizací, kampaň proti diskriminaci žen na trhu práce v Rumunsku, mikro-úvěry pro ženy ve Velké Británii, svépomocné aktivity žen v Srbsku, funkci úřadu ombudsmana pro rovné příležitosti v Litvě atd.
Cena publikace: 50 Kč. Je k dispozici rovněž v angličtině.

WOMEN AND WORK NETWORK –
Jak založit, rozvíjet a podporovat mezinárodní ženskou spolupráci
 Praha 2005

Publikace popisuje na praktickém příkladu jak lze rozvíjet mezinárodní aktivity mezi lokálními ženskými organizacemi. Zaměřuje se na praktické rady, aktuální témata která ženy v současné době řeší a rovněž nabízí interaktivní metody pro podporu ženských svépomocných aktivit, pro efektivní organizování a skupinové rozhodování.
Publikace je zdarma a je k dispozici rovněž v angličtině.

ŽENY V SOCIÁLNÍ NEJISTOTĚ – ŽENY NA PERIFERII
Podněty k aktivitám
Inspirace k celoevropské spolupráci
 Praha 2004

Publikace je výstupem z mezinárodního setkání ženských aktivistek v Great Yarmouth, UK. Na konkrétním příkladu města Great Yarmouth, které se nachází na východním pobřeží Anglie popisuje dopad strukturálních změn (a s nimi související chudobou, nezaměstnaností a sociálním vyloučením) na ženy. Zároveň nabízí příklady řešení jejich problémů a popis projektů na jejich podporu.
Publikace je zdarma a je k dispozici rovněž v angličtině.

Evropská kontaktní skupina je od svého vzniku v České republice ojedinelou neziskovou organizací, která se systematicky věnuje otázkám migrace z genderové perspektivy a která tvořivým způsobem uvádí do praxe přístup inspirovaný jak feministickým myšlením, tak výzkumy migrace. Zkušenostem žen cizinek a žen z menšinových skupin je u nás jak ze strany státních orgánů, tak ze strany občanského a akademického sektoru stále věnována nedostatečná pozornost, což zkrsluje také pohled na procesy exkluze a integrace a jejich vývoj u nás. V tomto ohledu tak EKS zaujímá své pevné a nepostradatelné místo v české i evropské občanské společnosti.

Zuzana Uhde, Gender & sociologie, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Tento projekt byl podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

